

BIBL. NAZ.

Vitt. Emanuele III.

RACCOLTA
VILLAROSA

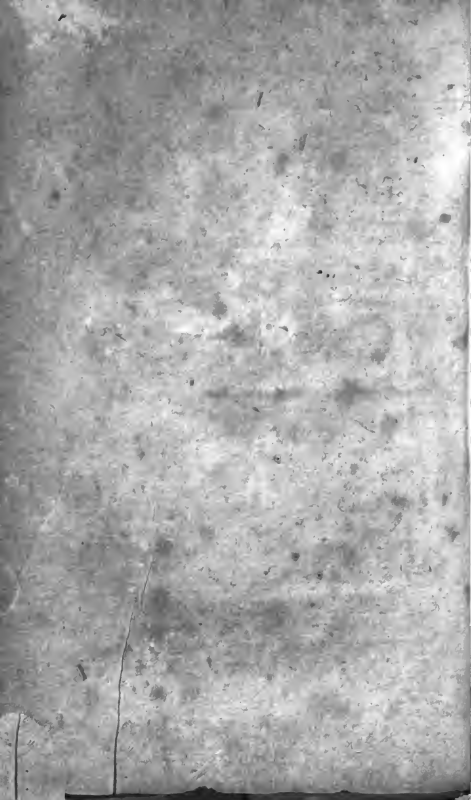
B

774

NAPOLE

C 10 20 5

605607 Race Vill. B. 774
FRANCISCI ROSSI

IN REGIA NEAP. ACADEMIA

ANTECESSORIS

JURIS CIVILIS
NEAPOLITANI
PRÆLECTIONES

TOMUS II.

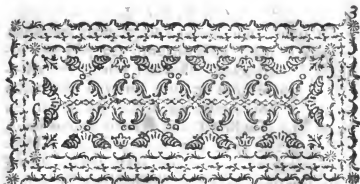
NEAPOLI MDCCXC.

Ex Typographia Orsiniana.

Publica Auctoritate.

FOJ703

JURIS CIVILIS NEAPOLITANI

L I B E R III.

T I T U L U S I.

De Obligationibus.

Inter contractus, & nuda pacta
multum apud Romanos intererat.
Ex contractu actio dabatur: pa-
cta nuda omni firmitate destituta
nullam producebant actionem. Verum apud nos
ex juris fortasse Longobardici rationibus (1)
Tom. II.   A 2   pa-

---

(1) Nulli mortalium Germanis fide praecelebant,
ut

pacta omnia non modo exceptionem secundum regulas Romani juris pariunt; sed perinde, atque ipsi contractus, efficacem producant actionem. Quare quae ex jure Romano de pactis nudis, & non nudis, de pactis contractui seu bonae fidei, seu stricti juris adjectis enarravimus, nullius pretii apud nos censi debent. Conventionibus enim omnibus intra simplicitatem juris Gentium redactis, Romanique juris subtilitatibus rejectis, pacta generatim omnia, modo non sint turpia, aut legibus prohibita, servari debent (1). Hodie itaque eadem firmitas pactis passim tribuitur, quae stipulationibus olim

---

ut ait Tacitus *Annal.* 13. 54. Longobardi itaque non secus, ac reliqui Germanorum populi, nil quidquam sollemne in contractibus expediendis adscivere, fidem quocumque modo obligatam exsolvi oportere putarunt. Hinc Rachis firmas conventiones omnes esse jussit, quae ante tres liberos homines peractae forent. *L. L. lib. 2. tit. 21. l. 28.*

(1) Inter conventiones turpes, & contra bonos mores initas quemadmodum jure Romano recensentur pacta de *quota litis* l. Si qui 5. *C. de Postul.* & transactio de alimentis legatis, causa cognita, a Praetore non confirmata l. De alimentis 8. *C. de Transact.* ita & jure nostro numeratur promissio certae pecuniae, si promissor judicio vicerit. Ea enim promissione & litigator a lite discedere prohibetur, & procurator jure, sive injuria litem sibi addici contendet. Si qui adversus legem moliantur, crediti, munerisque amissioni, & relegationi triennali subiciuntur. *Pragm. 1. de Postul.*

olim inerat. Quamobrem cum a nudo pacto impune recedi non possit, quod apud Romanos discrimen obtinuit inter nominatos, & innominatos contractus, omnino sublatum videtur. Hinc, contractu innominato inito, ipsa re integra, invito altero contrahente, paenitentiae non datur locus. Eadem sane de causa & pacta de non petendo, quae olim exceptio parabatur, obligationes perimunt ipso jure; & quae pro aliis interponuntur, si ii rata habuerint, actionem producant (a).

Jam vero illud hic disquiramus oportet, an firma haberi debeant pacta successoria, quae de hereditate viventis iniri solent. Ea triplicis sunt generis. Aliquando enim de unius ex paciscentibus hereditate pactum interponitur. Aliquando de tertii alicujus hereditate inter paciscentes convenitur. Interdum alienis successionebus renunciatur. Priora pacta *affirmativa*: postrema *renunciationes* vulgo dicuntur. Pacta quidem successoria affirmativa si de incertae personae hereditate sine fraude ineantur, hereditate paciscentibus delata, rata haberi debent (b). In praesenti enim specie alienam mortem contrahentes captare non possunt, cum de incertae personae hereditate paciscantur. Pacta vero de certae personae viventis seu tota

A 3

he.

(a) Brunnemann. *ad l. 25. ff. de Pact.*

(b) *l. Ea vero 3. §. 2. ff. pro Sec.*

hereditate, seu hereditatis parte inita, tamquam tristissimi, & periculosi eventus plena proscripsit Justinianus (a). Quin eoque ab hujusmodi pactis abhorruere veteres, ut non modo quemvis contractum de alterius hereditate improbarint, ipsamque judicis ea de re sententiam irritam declaraverint (b); sed hereditatem ipsam ad paciscentes delatam fisco addixerint (c). Ceterum pacta de Maevii hereditate inter Cajum. & Sejum inita, si Maevius de iis certior factus assensu suo firmarit, & rata habuerit, firmitatem habebunt. Tantum Maevii seu expressa, seu tacita revocatione pacta evanescent. Itaque si inter vivos, vel in ultima voluntate quid contra pacta Maevius molitur, ea irrita fient (d).

Haec quidem ita se habent, ubi de tertii hereditate pacta ineuntur. At si pacta interponantur de unius ex paciscentibus hereditate, distinguunt Pragmatici inter pacta *conservativa*, & *adquisitiva*. Pactis conservativis hereditatem, quae nobis vel ex delicto, vel ex statu civitatis adimi posset, conservamus. Ita quidem filius ob violentas manus patri illatas exheredationem veritus, si cum patre paciscatur,

---

(a) l. De quaestione ult. C. de Pact.

(b) l. Nec nos 4. C. de Possim. rev.

(c) l. Aufertur 2. §. 3. ff. de His, quae ut indign.

(d) Vid. Interpretes ad l. ult. C. de Pact.

tur, ne se scribat exheredem, pactum servari debet. Eodem sane pacto si femina, quae ex Friderici constitutione (a) per masculos ab hereditate paterna arcetur, cum patre paciscatur, ut, eo intestato mortuo, ipsa cum masculis aequo jure succedat, utile *conservativum* pactum erit.

Pactis *adquisitivis* unius ex paciscentibus aut certae res, aut hereditas acquiritur. Ita si conjuges in nuptialibus instrumentis paciscantur, ut alterius aut hereditas, aut certa bona ad superstitem deferantur, utile *adquisitivum* pactum censebitur. Hujusmodi autem pacta in *simplicia*, & *mixta* dividere Pragmatici. Simplicia ad contractus, mixta ad ultimas voluntates referunt. Illis res certas, his hereditatem, ejusve partem post mortem promittentis adquiri ajunt. Pacta *adquisitiva simplicia* apud Romanos non fuerunt improbata (b). At pacta *adquisitiva mixta*, quæis testamenti factionem sibi adimere quis videbatur, Principibus invisa (c). Quidquid autem Romani veteres de hujusmodi pactis statuerint, apud nos ex juris Longobardici rationibus rata habentur

A 4

pa-

(a) *Const.* In aliquibus, *de Succ. fil. Comit. & Bar.*

(b) *l. Si pater 12. pr. ff. de Pact. dotal.*

(c) *l. Pactum 15. C. de Pact. l. Hereditas 5. C. de Pact. convent.*

paſta adquiſitiva, ſeu ſimplicia fuerint, ſeu mixta. Ita ſi in tabulis nuptialibus paſtum fuerit initum, ut poſt viri mortem conjugi ſuperſtiti ipſius cedat hereditas, utile paſtum erit. Ceterum inter paſta adquiſitiva ſimplicia, & mixta illud intereſt, quod illa ſine mutuo contrahentium conſenſu, contractuum exemplo, non revocantur; haec, cum ad ultimas voluntates accedant, a promiſſore revocari poſſunt.

Porro paſta negativa, ſeu *renunciationes*, quas dicunt, ſive ex jure Pontificio (a), ſive ex jure Longobardico celeberrimi ſunt uſus in Regno Neapolitano. Hujusmodi renunciationes & a feminis, & a maribus fieri ſolent. Et feminae quidem, ſi, dote accepta, vel ſine dote matrimonio collocatae, parentum hereditatibus renunciant, hujusmodi paſta rata haberi debent. Ubi enim matrimonio *ſecundum paragium* collocata ſit mulier, nil habet, quod ultra petere queat. Id autem quamvis verum ſit, ſolet tamen in nuptialibus tabulis a viro cautio parentibus, fratribusque mulieris praefari, & uxoris, & futurorum liberorum nomine, ſe pecunia ſua eos indemnes ſervaturum, ſi quid laeſionis, aut paragii cauſa ſolverint. Quemadmodum vero renunciationes a nubentibus puellis factae ratae haberi debent, ita & potiori jure firmas eas renunciationes cenſeri oportet.

(a) *Cap. Quamvis, de Paſt. in VI.*

oportet, quae a monialibus in votis nuncupandis emittuntur. Ceterum si adversus renunciationem laesionis nomine mulier contendat, ex Pragmaticorum sententia, si laesio enormis fuerit, intra decennium; sin enormissima, intra vicennium renunciationis rescissioni locus dari solet (a). Illud quoque, aequitate suadente, admitti potest, si masculi desint, filiam, quae in tabulis nuptialibus parentis hereditati renunciavit, a virgine, quae adhuc domi illocata manet, excludi non debere, ubi dotem conferat. Quidquid enim obstrepant plerique Pragmatici (b), in dubia voluntatis interpretatione, renunciatio favore masculorum facta censetur; nisi aliud in renunciatione appareat de parentis voluntate.

Quemadmodum mulierum, ita & masculorum renunciationibus firmitatem suam passim dedere Europae tribunalia. Eae renunciationes vel a fratribus in Monasterio vota nuncupaturis emittuntur; vel a fratribus extra monasterium viventibus sunt favore fratrum, quo matrimonio honestius collocentur. Priores utpote *reales*, & *extinctivae* nil monachis sperare amplius sinunt, eosque a remotioribus cognatis in parentum hereditate excludi jubent. Qui vero extra monasterii vincula favore fratrum

trum

(a) *de Luca ad de Franchis decis.* 119. n. 3.

(b) *Vid. de Marin. Resolut. Jur. lib.* 2. c. 193.

trum renunciaverint, si renunciationes rescindi postulent, facile audientur; ubi, si clerici fuerint, alimentorum supplementum petant; si laici sint, & liberos susceperint, pro renunciationis omnimoda revocatione experiantur (a). Sed, his delibatis, speciatim ad contractus adgrediamur.

TITULUS II.

De Mutuo, & Usuris.

Mutuum est creditum quantitatis ea lege datae, ut tantumdem in genere restituatur. Ex eo ne pacto quidem promissas usuras jure Romano petere licuit (b). Tantum si vinculum stipulationis intercessisset (c); vel ex mora debitoris utilitas creditori foret intercepta (d), usurae recte ex mutuo petebantur. At ubi jure Pontificio usurae fuerunt improbatæ tamquam juri divino adversantes (e) (1), Neapolitani Principes ipsis bellum indixerunt. Hinc

---

(a) *Arg. l. Si umquam 8. C. de Revoc. donat.*

(b) *l. Titius 24. ff. de Praescrip. verb.*

(c) *l. Quamvis 3. C. de Usur.*

(d) *l. Quod si Ephesi 4. pr. ff. de Eo, quod cert. loc.*

(e) *Cap. Quia 3. Cap. Quam perniciosum 11. Ex. de Usur.*

(1) *Quid focnus, & Kalendarium, & usurae, nisi*

ne Guilelmus I. Concilii Lateranensis III. cretum de usurariis servari jussit, & omnes usurariorum quaestiones in Curia saeculari examinari, ac definiri voluit (a). Tum Fridericus II. usurarios *omnium bonorum suorum tanquam obilium, quam stabiliu* publicatione coëruit (b). Tandem Carolus Borbonius an. 1736. *ris praesidii* triennalis poenam indixit, foecinas ad *poenitentiam* in castro Capuano perdem tempus damnavit (c). Quin idem Rex providentissimus, quo usurariorum nequitiam radicaret, iudices ex officio contra usurarios gere jussit, appellatione remota; edixitque, offe usurariorum scelus per duos testes etiam singulares probari, seu qui usuris vexati sint, seu qui idonei iudici videantur, modo diffamatio delicti praecefferit (d).

Quamvis autem Neapolitano jure usurae sint interdictae; licebit tamen creditori ex mora debitoris eas exigere, ubi scil. creditor aut damnum ea de causa senserit, aut lucrum amisserit. Cumque apud nos paratae censeantur emptiones, ex mora debitoris usurae plerumque de-

---

nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina? ait Seneca de Benef. lib. 7. c. 10.

(a) Const. Statuimus, de Usurar. puniend.

(b) Const. Usurariorum, eod.

(c) Pragmat. 3. de Usurar.

(d) Pragm. 6. eod.

decernuntur. Quin & ex sola conventionē promissas usuras petere licet; modo tamen constitutae sint secundum morem regionis, iisque in sortem redactis, usurae ex usuris non exigantur (1).

Non solum autem usurae apud nos prohibentur; sed & quicumque contractus, quibus usurae abscondi solent. Ita si quis merces plurimi vendat ei, qui mutuam pecuniam rogavit, ut ex iisdem minori pretio distractis pecunia conficiatur, & contractus irritus erit, & creditor usurariorum poenae subijciatur, & tabellio centum unciis multabitur, si semel, ducentis unciis, & muneris privatione plectetur; si iterum contractum conscripserit (a).

Iti-

---

(1) *Ανατοκισμός* etiam jure Romano prohibetur l. Ut nullo 28. C. de Usur. Quin Diocletianus & Maximianus usuras usurarum exigentibus infamiae maculam irrogari jusserunt l. Improbum 20. C. Ex quib. caus. infam. Est autem anatocismus usurae renovatio, ubi scilicet *usura sorti conjuncta alias usuras parit*, ut ait Gothofredus ad d. l. Ut nullo C. de Usur. Ceterum usuras usurarum ne ipsi. mercatori quidem exigere licet, quidquid nonnulli contra obnitantur: jus enim Romanum usuras usurarum generatim damnavit l. Placuit 29. ff. de Usur. Cumque fructuum usurae frustra petantur, l. Neque 15. ff. eod. reddituum non solutorum usuras iudices jure hodie decernere non solent; quamvis olim S. C. Patres in alia omnia discesserint. *Afflict. decis. 291.*

(a) *Pragm. 1. de Contract.*

idem si quis frumentum, aliasve fruges certo
 etio, quod minus iusto sit, pecunia in ante-
 cessum numerata emerit, contractus ipso jure
 nullus erit, & venditores acceptam pecuniam
 restituent cum usuris decuncibus (1), poena du-
 atorum mille proposita in eos, qui hujusmodi
 contractus iniverint, tabellionibusque in uncias
 centum ex primo contractu, in uncias ducen-
 as, & muneris privationem ex altero contra-
 ctu damnatis (a).

Jam vero praeter usuras, de quibus huc
 usque disputavimus, illae quoque in jure civili
 memorantur, quae ex foenore nautico prove-
 niunt. Nauticum autem foenus appellatur, quod
 ex pecunia trajectitia exigitur. Trajectitia ve-
 ro pecunia, auctore Modestino (b), est, quae
 trans mare vehitur. Hujusmodi usurae credito-
 ri promittuntur ob navigationis periculum,
 quod pacto convento in se recepit. Nauticum
 foenus ex contrahentium conventionione definie-
 batur olim, majus, aut minus pro periculi qua-
 litate. Quare Paulus ait, pecuniam trajecti-
 tiam propter periculum creditoris, infinitas
 usu-

---

(1) Usurae decunces, quae anno 1559. legitimae
 videbantur, hodie temporum rationibus non conve-
 niunt. Itaque si quis ex hujusmodi contractu pecu-
 niam restituere velit, vix usuras semisses solvet.
 Collect. reg. litt. p. 2. tit. 120. n. 3.

(a) Pragm. 2. de Emt. vendit.

(b) l. 1. ff. de Naut. foener.

usuras recipere posse (a). Verum Justinianus nauticum foenus ultra centesimas *usuras* excurrere vetuit (b). Ceterum apud nos, exoleta Justiniani constitutione, nauticum foenus ex contrahentium voluntate definiri solet. Ubi autem in annos singulos nauticum foenus fuerit constitutum, illud exigere licebit, quousque navis navigabit; finito periculo, legitimis *usuris* locus erit (c).

Solet interdum pecuniae *trajeſtitiae* periculum ab aliis recipi. Hujusmodi autem periculi averſio vulgo *affecuratio* appellatur. Ob eam vectigal fisco penditur, ducentesima scilicet pars pecuniae, cujus periculum susceptum. Ad annum usque 1751. liberum cuique erat periculum pecuniae *trajeſtitiae* in se recipere (d). Id porro cum commercio impedimento foret ob inopiam, fraudesque adſecurantium, Carolus III. societate *affecurationum* instituta, ab ea tantum navigationum pericula suscipi voluit, ceteris omnibus eadem pericula recipere interdixit, poena in eos proposita, qui legi obniterentur, ejus pecuniae fisco solvendae, cujus periculum susceptum, tabellionibusque qui ejusmodi instrumenta conscripſissent, *publici*

(a) *Paul. Sentent. XXIV. 3.*

(b) *l. Eos, qui 26. §. 1. C. de Usur.*

(c) *l. In nautica 3. ff. de Naut. foen.*

(d) *Pragm. 1. de Adſecurat.*

blici operis per triennium, & muneris privationis poena indicta (a). Ceterum, licet qui navigationis periculum in se recepit, illud praestare debeat, ubi merces perierint, vel deteriores factae sint (b); si magistri navis culpa fuerit damnum illatum, is quidem adsecuranti tenebitur (c).

Jam vero si navis in tempestate sublevanda sit, navis magister ex consensu dominorum, vel majoris partis eorum, & ex nautarum consilio merces projiciet. Id si factum fuerit, navisque ex jactu incolumis evaserit, damnum amissarum mercium collationis consortio non modo ab iis, quibus salvae manserunt; sed & a domino, & magistro navis reparabitur in damni quoque consortium advocato, cujus merces jactae sunt; ut tamen dominus pro dimidio pretio navis, magister pro omnibus nautis teneatur. In contributione vero licet ex jure Romano res amissae, quanti emtae sunt, aestimentur, non quanti venire potuerunt; quoniam detrimenti non lucri sit praestatio, ut ait Paulus (d): tamen jure patrio si merces jactae sunt, nondum dimidio itinere confecto, aesti-

---

(a) *Pragm. 5. §. 13. Pragm. 6. de Adsecurat.*

(b) *Pragm. 4. §. 9. eod.*

(c) *Consolato del mare cap. 61.*

(d) *l. Si laborante 2. ff. ad L. Rhod. de Jact.*

aestimantur, quanti emtae; sin post confectum dimidium iter jactus factus est, merces aestimantur, quanti in proximo portu venire possunt (a).

TITULUS III.

De Pignoribus, & Hypothecis.

Pignus vel designat contractum realem inter debitorem, & creditorem securitatis causa iniiri solitum; vel jus in rem obligatam creditori quaesitum. Quae ad pignoris contractum pertinent, jam alibi praevertimus. Tantum heic illud adverti debet, quod ea de re recepti mores apud nos servari jubent. Sane si debitor pignus a creditore redimere velit, & de debiti quantitate non liqueat, creditori jurato creditur; modo rei pignorate pretium in iuramento non excedat. (b) Quin si, amisso pignore, quaestio inter debitorem, & creditorem excitetur de valore pignoris, in defectu plenae probationis per debitorem faciendae res ex iurejurando creditoris definietur. (c) Ceterum licet debitor amissi pignoris aestimationem acceperit,

---

(a) *Consolato del mare cap. 93.*

(b) *Consuet. Si quis, de Pignorib.*

(c) *Consuet. Si creditor, eod.*

rit, non prohibetur tamen ipse, ejusque heredes pignus ipsum a creditore, vel ab ipsius heredibus, aut ab alio quovis possessore vindicare (a).

Jam vero solet interdum pignus judicis jussu capi, quod propterea *judiciale* dicitur. Ubi reus damnatus judicis decreto non pareat, *exequutio* in ipsius rebus peragetur, quibus sub hasta divenditis creditori satisfieri possit. Ante venditionem autem *mandato ad revellendum* moneri debitorem oportet, ut intra certum tempus pignus luat. Id porro nisi fecerit, *judiciale* pignus vel vendetur; vel, si emtor non inveniatur, creditori adjudicabitur *judicati* exequendi causa. Ceterum apud nos boves aratorios, atque instrumenta ad agriculturam pertinentia capi non posse, edixit Carolus II., nisi per expressam debitoris conventionem pignori fuerint obligata (b). Quin & ex Regio edicto lato an. 1769. capi etiam loco pignoris prohibentur ea omnia, sine quibus vita agi nequit, veluti lectulus, vestes muliebres, instrumenta culinaria, & alia hujusmodi.

Illud quoque patrio jure constitutum est, ut liceat domino aliena animalia in proprio fundo depascentia propria auctoritate capere, ac deferre ad bajulos, quo damnum sarcitur (c).

Tom. II.

B

Ba-

(a) *d. Consuet.* Si creditor.

(b) *Capit.* Constitutioni, de *Bobus arator.* non pignorand.

(c) *Const.* Animalia in vineis, de *Animal.* invent. in *damn. Pragm.* 1. de *Offic. bajul.*

Bajuli autem ex receptis in hac principe urbe moribus aliquem pignorarē, vel facere pignorarē prohibentur sine iudicū voluntate (a). Ceterum quamvis alias apparitori credatur; ubi tamen is ad iudicem retulerit, debitorem denegasse sibi pignus, ipsi in territorio Neapolitano non creditur, nisi id probet (b); delictum enim non praesumitur, nisi probetur.

Quod ad hypothecam pertinet, ea vel expressa contrahentium voluntate, vel tacite per leges constituitur. Illa *conventionalis*; hæc *legalis* appellatur. Per Neapolitanas Consuetudines non modo tacita hypotheca praestatur domino in *investa*, & *illata* in fundum urbanum; sed in fundum quoque rusticum illata, & *investa* pignori sunt locatori (c). Quin & illud in foro receptum, ut is, qui pro mercibus servandis fundum locavit, non modo tacita in ipsas merces hypotheca juvetur; sed & creditoribus praeferatur expressam etiam hypothecam in res ipsas habentibus (d) (1); Denique

(a) *Consuet. Bajulis* 4. *In quibus casib. lic. auct. propr.*

(b) *Consuet. Non creditur, eod.*

(c) *Consuet. Pro pensione, eod.*

(d) *Franc. Maradei Adnot. num. 1. & seqq. Molfesius ad Consuet. Neap. de Loc. Conduct. quest. 31. n. 23.*

(1) Olim apud nos ex receptis moribus domini terrarum, & domorum pro pensionibus domus, terrae, vel alterius possessionis propria auctoritate pignorbant

inique illud praeteriri non debet, legalem hypothecam etiam in feudis locum habere, ubi *de consecutione, restitutione, & securitate antefati agitur*. Quod privilegium a Carolo V. ann. 1539. Neapolitanis mulieribus, aut exteris cum Neapolitanis civibus matrimonio collocatis, simulque Neapoli degentibus fuit concessum (a).

Quaecumque porro sit hypotheca, in *specialem*, ac *generalem* dividi solet. Specialis hypotheca constitui videtur, si una, vel plures res creditori obligentur. Generalis dicitur, ubi bona omnia debitoris fuerint obligata. Jure Pandectarum quidem licebat creditoribus per utramque hypothecam sibi cavere, & alterutra prohibito uti. Id iniquius Severo, & Antonino visum adversus posteriores creditores. Quare si

B 2 •

cx

bant colonos, inquilinos, laboratores, partiarios colonos. Quin locatores animalium datorum *ad menandum* pro eorum mercede, & pro aliis creditis animalia ipsa, vel alia debitoris bona loco pignoris sibi vindicabant. *Consuet.* Pro pensione, *Consuet.* Si aliquis, & *Consuet.* Pro debito, *In quib. casib. lic.* Id autem dudum exolevit; ne res in rixas, & arma dilaberetur. Hodie igitur pignorationem privata auctoritate facere non licet. Tantum pro mercede locationis domorum, quae in Neap. territorio sunt, investa, & illata ab inquilino sine ulla citatione jussu judicis pignori capiuntur; quae dicuntur *litterae exequutoriales vigore Consuetudinis*.

(a) Pragm. 8. de Feud.

ex his rebus, quae nominatim obligatae forent, posset creditor universum redigere debitum, cum adversus res generali hypothecae suppositas experiri vetuerunt (a). Verum jam ab aetate Praefidis de Franchis creditores legi illuserunt, formulam excogitata, quam instrumentis adponerent, ut scilicet *specialis hypotheca generali non derogat*. Hujus formulae ea vis est, ut specialis hypotheca non impediatur usum generalis perinde, ac si ea minime fuisset adjecta (b).

Illud haec quaeri potest, quid de ea specie dicendum, ubi eadem res pluribus fuerit obligata. Sane in concursu plurium creditorum, quibus omnibus constituta est hypotheca in res debitoris, privilegiati non privilegiatis praeferuntur. Privilegiati autem eo ordine admittuntur, quo legibus vocantur. Quare inter ceteros omnes creditores potior habetur fisci ratio in causa tributorum, ex rescripto Antonini (c). Idem autem Antoninus fisci privilegium cessare iussit, ubi mulier priori hypotheca ex causa dotis constituta adversus res viri agat fisco obligatas (d). Post fiscum inter privilegiatos locus datur mulieri, ejusque liberis in causa dotis, quorum potiora jura esse iussit

Ju-

(a) l. Quamvis 2. C. de Pignor. & Hypoth.

(b) de Franchis Decis. V. n. 1.

(c) l. 1. C. Si propt. public. pensitat.

(d) l. Quamvis 2. C. de Privileg. Fisc.

Justinianus contra omnes mariti creditores, licet anterioris sint temporis privilegio vallati (a). Ceterum apud nos ex fori aequitate receptum, ut hoc mulieris privilegium iis tantum viri creditoribus noceat, qui tacitam, ut ipsa mulier, neutiquam vero iis, qui expressam anteriorem hypothecam habuerint (b). Tertius ordo inter privilegiatos est eorum, qui aedificii extruendi (c), rei que aut emendae, aut conservandae causa pecuniam mutuam dederunt (d). Quod si inter hypothecarios creditores nemo privilegio reliquos praecedat, is jure praevaleret, qui tempore praevenit (e). Si eodem tempore pluribus hypotheca promissa fuerit, in pari causa potio-rem possessorem haberi, Paulus respondit (f).

-
- (a) l. Affiduis 12. §. 1. C. *Qui potior. in pignor.*
(b) *Capycius-Latro Decis.* 47.
(c) l. 1. ff. *In quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.*
(d) l. Interdum 5. l. Hujus 6. l. Idemque 7. ff. *Qui potior. in pignor. habeant.*
(e) l. Si decreto 2. C. *Qui potior. in pign.*
(f) l. In pari 128. ff. *de R. J.*

TITULUS IV.

De Instrumentis, eorumque effectibus.

A Pud veteres Romanos nulla scripturarum sollemnitate ad contractuum firmitatem fuit opus, nisi de ea diserte cavissent contrahentes (a). *Fiunt de his (obligationibus) scripturae, ut, quod actum est, per eas facilius probari possit: sine his autem valet, quod actum est, si habeat probationem,* ait JCtus (b). Verum moribus apud nos receptum, ut contractus ferme omnes scriptura, i. e., sollemni instrumento per tabelliones (1) perficiantur. Instrumentum autem licet jure Romano ea omnia

---

(a) L. Contractus 17. C. de Fide Instrument.

(b) L. In re 4. ff. eod.

(1) Tabelliones in urbibus regis sub cura Magistri census fuere, in provinciis sub cura Defensorum civitatum. Gothofred. ad Nov. 44. §. 4. Ipsi contractus, & testamenta perscribebant. l. 14. C. de Sacros. Eccles. l. 24. C. de Testam. eorumque instrumenta *ἀγοραία* fuerunt appellata. Nov. 73. A tabellionibus distabant tabularii, & notarii. Tabularii tabulario praeerant, & instrumenta adservabant: notarii, qui & *exceptores* dicti, per notas scribebant. Sed confuso notariorum, & tabellionum nomine, hodie sive notarii, seu tabelliones instrumenta conficere, & adservare solent.

nia designet, quibus causa instrui potest (a); saepius tamen pro quavis scriptura accipitur, quae de aliqua re dubia fidem judici faciat.

Instrumenta alia publica sunt, alia privata. Publica dicuntur, quae per tabelliones in protocollo (1) conscripta plenam faciunt fidem (2). Privata sunt, quae publica auctoritate destituta fidem, nisi comprobentur, non faciunt. Huiusmodi sunt domestica adnotatio, testatio (b), chirographum (c), libri rationum (d), apocha

B 4

de-

(a) L. 1. ff. eod.

(1) *Protocollum* erat singulare chartae genus brevem adnotationem continens, unde dignoscebatur, quo Comite sacrarum largitionum (sub cuius cura erant chartariae) quo tempore, & a quo praeparatae fuissent chartae. Ita quidem praeparationis, & instrumenti confecti aetate collata, facile fraudes in instrumentis argui poterant. *Gothofred. ad d. Nov. 44.* Inde factum, ut & chartis protocollo inserta relinqui, iusserit Justinianus; & instrumenta iis tantum chartis scribi edixerit, quae haberent protocollo. *Nov. 44. c. 2.* Ceterum apud nos protocollum dicitur annuus tabellionum codex, in quem ex scheda instrumenta transcribi debent. *Protocollum* huiusmodi veteres *mundum* dixere, i. e., *chartam puram* l. Contractus 17. C. de Fide instrum.

(2) Praeter instrumenta a tabellionibus rite conscripta, inter publicas etiam scripturas referebantur apud Romanos tabulae censuales, acta judicialia, & privatorum negotia apud officium celebrata.

(b) L. Instrumenta 5. l. Exemplo 7. Cod. de Probat.

(c) L. Commemorationem ult. ff. eod.

(d) L. Quaedam 9. §. 2. ff. de Edend.

debitori utilis ad probandam solutionem a se factam (a), antapocha utilis creditori ad probandas annuas, & menstruas praestationes, & impediendas insidias praescriptionis (b), epistolae (c), apostoli (d), & alia id genus.

Jam vero, stante Longobardorum regno, publica apud nos fuerunt instrumenta, quae per scribas, cancellarios, & notarios conficiebantur. Ii & contractus, & ultimas voluntates, quaeque in judiciis peragebantur, litteris consignabant. At quae civitates Longobardorum imperio non paruerunt, eae suos habuere tabelliones, quorum collegio praeerat *Primicerius* (e). Hujusmodi collegium *Curia* deinde dicta, eique *Primarius* praefectus; atque unjs Curialibus publica instrumenta caractere *Curialisco* (f) conficere datum, praeterea nemini. Curiales autem adeo altas radices apud nos egerunt, ut, licet *Fridericus II.* instrumenta ab ipsis confici, & characterem curialiscum in ipsis adhiberi vetuerit,

ii ta-

(a) l. Stichus ult. §. 2. ff. de Condict. indeb.

(b) l. Plures 19. C. de Fide instrument.

(c) l. Imperatores 29. ff. de Probat.

(d) l. Un. ff. de Libell. dimissor.

(e) *Cujac. ad l. 15. C. de Decur.*

(f) Character *Curialiscus* ex Graeco, & Latino corrupto prodiit. Notis vero, & litterarum forma adeo horridus fuit, ut vix intelligi posset. Hujus characteris specimen exhibet *Antonius Chiaritus* in comment. ad *Friderici constitutionem de Instrum. conficiend. per Curiales.*

ii tamen sub ipsis Andegavensibus adhuc starent, & curialis character passim obtineret (a).

Ubi Curiales filere Fridericus jussit, publica instrumenta per notarios non a Justitiariis, & Camarariis, ut olim, sed a Rege creatos confici voluit (b). Instrumenta autem omnia seu contractus, & ultimas voluntates, seu judiciaria acta respicerent, coram publicis magistratibus fiebant. At cum hi ultra modum ob augescentem in dies negotiorum molem distinerentur, factum exinde est, ut instrumenta quae contractus, ultimasque voluntates continerent, a notariis coram judice *ad contractus* conficerentur; judiciaria vero acta a scribis describerentur (1).

Jam

(a) *Consuet. Testamentum, Consuet. Instrumentum, de Instrum. confic. per Curial. Neapolit.*

(b) *Const. In locis demanii, de Judic. & Notar.*

(1) Notarii ex Friderici constitutione a Rege creati sunt jussi litteris eorum testimonialibus probati, examine litteraturae, & juris scripti Curiae reservato. *Const. In locis demanii*. Id confirmavit Joana I. quae judices, & actorum notarios per Protonotarium, ejusque locum tenentem, & aliquos de consilio examinari voluit. *Capit. Ut status reip.* Ceterum hodie judices *ad contractus*, & notarii a Praeside Sacri Consilii uti Viceprotonotario examinantur, ipsisque probationis privilegium expeditur. *Pragm. 5. & 6. de Notar. & eor. salar.* Scribae vero a magistratibus probantur, quibus apparere debent. *Pragm. 29. de Offic. S. R. C.*

Porro publica instrumenta per Notarios a Rege delectos in charta pergamena describi voluit Fridericus. Ex instrumentis in chartis papyraceis conscriptis, nisi sint apochae, vel antapochae, in judiciis, vel extra judicia, nullam omnino probationem assumi iussit. Illud praeterea idem Imperator edixit, ut instrumenta *per communem litteraturam, & legibilem* in posterum scriberentur *Curialisco* characterē eliminato (a). Verum, licet *Curialiscus* character fuerit omnino ejectus; charta tamen pergamena, quae principio recepta, quo tempore protocollorum usus invaluit, exolevit (b). Tantum ea obtinet, ubi instrumentum via Ritus sit liquidandum (c). Quo enim instrumenta liquidari queant, opus est, ut autographa exhibeantur: autographa autem censentur, quae in charta pergamena sunt descripta.

Illud praeterea in instrumentis conficiendis servari Fridericus voluit, ut si quantitas, quae in contractu deducitur, infra libram auri sit (1),
duo

(a) *Const.* Consuetudinem, *de Instrum. confic.*

(b) *Pragm.* 2. *de Notar. an.* 1477.

(c) *Rit. M. C. V.* 166. Item quod si debitores, *de Instrum.*, & eorum praesentat.

(1) Libra auri respondet ducatis nostratibus 72. Cum enim uncia sit ducatorum sex, libra autem in duodecim uncias dividatur, quaelibet libra ducatis 72. constat. Vid. *Afflic. ad Const.* Poenam novem unciar. *de poen. contumac. in civil. caus.*

duo testes bonae, & probatae opinionis subscribant, praeter judicem, & notarium: si autem libram auri quantitas excedat, tres testes omni exceptione majores praeter notarium, & judicem debeant subscribere. Quod si testes litterati desint, illitterati signo crucis subscribent, eorumque praesentiam, & subscriptiones venerabili signo crucis notatas notarius auctoritate, & subscriptione sua comprobabit. Quod si contra praedictam formam instrumenta in posterum fuerint confecta, ea nullam habere firmitatem, jussit Fridericus (a).

Instrumentum juris sollemnitatibus firmatum *guarentigiatum* dici solet a Gallico scilicet vocabulo, quod firmitatem significat. Hujusmodi instrumento parata in judicio tribuitur *exequutio*. Paratae exequutionis pactum contineri plerique censent in clausula illa: *pro quibus omnibus observandis* &c. quae a notariis si omittratur, apposita censetur. Per hanc exequutivam clausulam creditor a judice petit, ut debitorem rogat solvere, quod promisit, non secus, ac debitores pensionum domorum Civitatis Neapolis sine judiciorum ambagibus compelluntur (b). Ceterum parata isthæc exequutio ita intelligi debet, ut tamen non denegentur reo ju-

---

(a) Const. Instrumentor. robur, de Fid. & auctorit. instrument.

(b) *Petra ad Rit. M. C. 166. n. 10.*

justae defensiones. Proinde apud nos executio decerni non solet, nisi duo praecepta de solvendo fuerint a iudice praemissa (a). Executionem autem instrumenti decernet iudex in debitoris bonis. Quod si debitor bonis sit destitutus, in carcerem detrudetur, donec creditori satisfaciat. Ceterum haec ita se habebunt, si intra triginta annos creditor instrumenti executionem petiverit. Quod si triginta annorum spatium fuerit elapsum, ordinario iudicio res expediri debet. Triginta autem anni non a tempore confecti instrumenti computantur, sed ex quo dies obligationis venerit (b).

Porro cum sollemne instrumentum iurejurando quoque firmetur, ob perjurium si criminale iudicium instituatur, *instrumentum liquidari* dicitur. Qui ob sollemne instrumentum criminali iudicio foret damnatus, manus detractione plectebatur olim (c). Hodie vero ex receptis moribus poena irrogatur carolenorum decem pro singulis ducatis centenis (d). Ceterum quo pacto huiusmodi iudicium expediatur, Pragmatici passim docent (e). Quaecumque autem sit hujus liquidationis ratio, ad eam de-

ve-

(a) *Pragm.* 1738. §. 1. n. 11.

(b) l. Cum notissimi 7. §. 4. C. de Praescript.
30. vel 40. annor.

(c) *Rit.* Item servat ipsa Curia 170.

(d) *Gravata ad Rit.* 171.

(e) *de Marinis Resol.* 1. 187. seq.

veniri non potest, nisi ex ipso instrumento actio liquido constet. Quin & SCtum Vellejanum adversus mulierem, quae intercessit, & SCtum Macedonianum adversus filiumfamilias ex mutuo obligatum instrumenti liquidationem impedit; & lapsus annorum viginti a die nativitatis actionis contentae in ipso instrumento ex Ritu M. C. actorem experiri non patitur, remque ordinario judicio peragi jubet (a). At post Pragmaticam latam, an. 1738. ad instrumenti liquidationem deveniri non solet. Ea siquidem cautum, ut debitores post contractam obligationem de facie ad faciem, si usuras ex pactis initis non solvant, intra dies viginti & sortem, & usurasolvere a judice jubeantur. Si intra praefinitum tempus saltem usurae non fuerint solutae, judicis decreto executioni mandato, debitor poenae nomine quinque pro singulis centenis fiscoolvere cogitur.

TITULUS V.

De Litteris Collybisticis.

Pecuniae permutatio, quae *cambium* vulgo appellatur, duplici modo fieri solet. Interdum praesens cum praesenti pecunia permutatur, &

(a) d. Rit. 166.

altera pro altera nummorum species accipitur; quod permutationis genus *cambium reale*, seu *manuale* vocant. Interdum quae uno in loco soluta est pecunia, alio loco, exhibitis litteris, accipitur. Hujusmodi permutationis species *cambium locale*, seu *trajecitium* dicitur. Et manuale quidem cambium apud Romanos olim ab argentariis; seu collybistis expediebatur. Iis *collybus*, i. e., merces pro ea pecuniae permutatione dabatur (1), unde maximus quae-stus ad eos redibat. Sed nos, reali cambio omisso, de locali tantum heic disputabimus.

Trajecitium cambium veteribus Romanis ignotum non fuisse, ex Ciceronis epistolis post Huberum (a) demonstrarunt docti plerique viri (b). Sanè Tullius de filio Athenis studio-rum causa commorante ad Atticum ita scri-bit

(1) *Collybistae* saepe ἀργυροπράται Nov. 1367. ἀργυρομοῖβοι a Suida in h. v. vocantur, i. e. *argenti* (quo nomine cujuscumque materiae nummus significatur) venditores. Ii scilicet nummos vende-re videbantur, quippe qui, ubi nummos permutan-tibus dabant alios, lucelli aliquid accipiebant, quod κολλύβιον dicebatur. Hinc Zoharas in Concil. Trull. collybistas appellat οἱ τὰ λεπτά νομίσματα πωλοῦντες, qui *minuta aera vendunt*, pro alia pecunia scilicet, accepto collybo. Vid. Cujac. *Observat.* X. 14.

(a) Huber. *Prælect. ad Pandect. lib. XVII. tit. 1. §. 12.*

(b) Vid. Heinecc. *Exercit. XI. de Vitiis. ne-gotiat. collybist. cap. 1. §. 3. seqq.*

bit (a): De Cicerone tempus esse jam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutari ne possit, an ipsi ferendum sit, Et alibi ad eundem: Vereor, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit (b). Sed quamvis certum sit, Romanos trajectitiam permutationem non ignorasse; pleraque tamen quae in trajiciendis, conscribendisque pecuniis inter mercatores usu primum recepta, publicis deinde legibus fuerunt probata, Romanis accepta frustra referuntur (1).

Quidquid autem de trajectitiae pecuniae origine fuerit, illud exploratum est, *cambii* nomine litteralem contractum designari, quo is, qui collybisticas litteras scribit, certam pecuniae summam a numerante, seu remittente acceptam, alio in loco litteras praesentanti solvere cogitur. Itaque quatuor personae in hoc contractu adesse debent. Primus in loco, ubi contractus initur, pecuniam ea lege dat, ut alibi restituatur in

in

(a) Cic. ad Attic. XII. 24.

(b) Id. ibid. XV. 15.

(1) Heineccius Exercit. XI. de Vitiis negotiat. collybist. cap. 1. §. 3. putavit, Romanos, Graecos, & deinde Venetos, aliosque maritimos populos hoc compendio in trajiciendis pecuniis jam olim usos: sed Longobardos formam huic negotiationi dedisse. Id vero evincere potissimum studet ex ipsis vocabulis, quae in hoc negotio sollemnia, ac veluti legitima sunt, quaeque Longobardica esse ait. Hujusmodi sunt *trassa*, *valuta*, *indossamentum*.

in genere; qui propterea *numerans*, seu *remittens*, ipsaque pecunia *rimessa*, seu *valuta* dici solet. Alter pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, ut, data tessera collybistica, se illam alio loco soluturum recipiat. Is inter collybistas *trassans*, seu *trahens* dicitur; ejusque intuitu pecunia numerata *trassa*, vel *tratta* vocatur. Qui vero acceptas litteras praesentat, ut sibi pecunia solvatur, *praesentans* nuncupatur. *Acceptans* denique, seu *trattarius* dicitur, qui, acceptis *trassantis* litteris, pecuniam praesentanti solvit.

Licet vero quatuor personas contractus iste requirat, nihil tamen impedimento est, quominus plures, vel pauciores in eo interveniant. Ita si *praesentans* litteras alteri cedat, quinta persona ad contractum accedet. Cum vero isthaec cessio dorso tesserae collybisticae inscribatur, *indossamentum* vulgo dicitur. Ceterum si litterae collybisticae iterum cedantur, & sexta, & plures aliae personae intervenire in contractu poterunt, quod proprie appellatur *giro*. Quemadmodum porro plures, ita & pauciores quatuor personis in hoc contractu intervenire possunt. Ita si ego Neapoli Romam profecturus Neapolitano mercatori mille solve-ro, ab eoque tesseram collybisticam accepero Romano mercatori exhibendam, negotium inter tres personas geretur. Et si Neapolitanus mercator, qui Romae tabernam habeat, mihi collybisticas litteras dederit, institori suo offerendas, res omnis inter duas personas expedie-

diatur: mercator enim & *trassantis*, & *trattarii*; ego vero & *remittentis*, & *praesentantis* personam sustineo (1).

Jam vero, quibus contractibus pactio collybistica accenseri debeat, passim disputant Interpretes. Sunt, qui pactum nudum, aut legitimum censent. Nonnullis contractus innominatus, *do, ut des*, vel *do, ut facias*, videtur. Plerique mutuum, alii stipulationem, quamplures mandatum putant. Sed Schilterus (a), & Stypmannus (b) censent, ad nullum juris civilis contractum litteras collybisticas posse referri. Quidquid autem hujusce controversiae sit, sane inter *numerantem*, & *trahentem* contractus innominatus *do, ut des*; inter *trahentem*, & *trattarium* mandatum intercedere videtur: acceptatis porro litteris, trattarius reus constitutae pecuniae evadit (c).

Porro, inita collybistica pactione, *trassantis*
 Tom.II. C erit,

(1) Ab his litteris collybisticis longo intervallo distant illae, quibus debitorem arctius obligaturus creditor de pecunia debita sibi caveri curat. Iis enim litteris, qui mutuam pecuniam accepit, eam se soluturum statuto tempore promittit. Hujusmodi autem scriptura non sunt litterae collybisticae, sed vera chirographa specie cambiorum palliata ex *cambiis siccis* prognata. Videlicet Heinecc. *Exercit. de Nat. Negotiat. Collybist.*

(a) *Exercitat.* 32. §. 9.

(b) *Jur. marit. & naut. P. IV. cap. 8. §. 42.*

(c) *Collect. reg. litt. P. 2. Sup. 1. tit. 95. litt.*

4. & 5.

erit, curare, ut pecunia statò tempore, & definito loco a *trattario* solvatur. Id ni factum, numerans ab eo petet, quod sua interfuit, pecuniam non fuisse solutam; modo litterae *trattario* fuerint tempori exhibitae. Exhibitas autem litteras *trattarius* postridie exhibitionis aut *acceptatas*, aut non *acceptatas* reddet, acceptatione per subscriptionem manu recipientis perscripta litteris, non notis, adjecto die, & consule (a). Acceptatis porro litteris, solvi pecunia debet statuto tempore, i. e., die Saturni, ex quo dies solutionis venerit. Dies autem solutionis pro locorum diversitate diverse apud nos praefinitur. Si litterae ex Regni provinciis datae sint, dies solutionis est octava post acceptationem. Ubi vero litterae ex locis remotioribus seu in Italia, seu extra Italiam positae fuerint delatae, solutio post acceptationem ultra dies quindecim differri non debet (b).

Quod si vero *trattarius* aut litteras non acceptaverit, aut post acceptationem statò tempore non solverit, praesentans intra dies quatuor vel ab exhibitione litterarum, vel ex quo condita solutionis dies advenerit, de ea re protestationem emittet (c), eamque *trassanti* denunciabit, ubi adversus eum experiri velit. Protestatione enim, aut denunciatione omissa, praes-

---

(a) *Pragm.* 5. §. 2. de *Litt. Camb.*

(b) *Pragm.* 3. §. 10. *cod.*

(c) *Pragm.* 6. §. 4. *cod.*

praefentanti adverſus ſcribentem reſreſſus de-
negabitur.

Litteris colluſificis parata in rem, & in
perſonam exequutio datur; & adverſus litteras
exequutoriales eo nomine expeditas neque ap-
pellationis, neque reclamationis, neque nulli-
tatum remedium opponi poteſt, niſi ſacto de-
poſito, eoque creditori liberato (a). Hujusmo-
di autem exequutio non modo contra acce-
ptantem decernitur; ſed datur etiam contra
ſcribentem in id, quod intereſt, aut litteras
acceptatas non eſſe, aut, iſis acceptatis, pecu-
niam non fuiſſe ſolutam (b). Ceterum ubi lit-
terae non fuerint acceptatae, proteſtatio a prae-
ſentante intra quatuor dies fieri debet (c): qui,
veniente ſolutionis die, itidem proteſtabitur,
ſibi pecuniam non eſſe ſolutam. Ea prote-
ſtatione emiſſa, omne, quod ejus intereſt, a
ſcribente recte petet. Illud vero certum eſt,
quo omnis exceptio ſive non numeratae pecu-
niae, ſeu doli mali ſcribenti praecidatur, fidem
depoſitae apud publicam menſam pecuniae af-
ferri oportere, ſi res Neapoli acta ſit; duorum
teſtium teſtimonium, ubi in provinciis litte-
rae ſcriptae ſint (d).

Opportune hic quaeri poteſt, an, acceptatis

C 2

lit-

(a) Pragm. 3. §. 12. Pragm. 5. §. 7. eod.

(b) Pragm. 1. §. 6. eod.

(c) Pragm. 6. §. 4. eod.

(d) Pragm. 8. eod.

litteris, mortuo trassante, acceptans solvere cogitur. Rovitus (a), quique in ejus sententiam iverunt, acceptantis patrociniò veluti suscepto, cum ad solutionem in praesenti specie cogi posse negarunt. Per mortem enim mandantis, seu *scribentis* extinctum mandatum contendunt. Sed negotiationis fortasse favore in foro receptum, ut acceptans solvere cogatur, quod acceptavit. Id inde deducitur, quod acceptans praeter acceptationem, se soluturum etiam adpromisit. Quin & hoc ad eam speciem referri potest, ubi trassans, post ejus litteras acceptatas, bonis defecerit: quo quidem casu acceptans tamquam fidejussor obligari videtur. Atque in hanc sententiam S. C. olim discessisse, refert de Franchis (b). Ceterum si ante acceptationem trassans fortunis lapsus sit; idque ob locorum distantiam acceptantem laetuit, cum in hac specie juvari oportere, Pragmatici contendunt (c).

Jam vero plures sunt species, in quibus scribentem exceptione doli juvari placuit. Ita si litterae sine causa datae dicantur, (*senza splega di valuta*) scribens audietur. Quin si facto remittentis, aut praesentantis pecunia exacta non sit vel ob litteras statò tempore tracta-

---

(a) Rovit. Comment. in Pragm. 1. de Litt. camb.

(b) de Franchis Dec. 303.

(c) Merlin. Controv. Forens. Centur. II. c. XI. n. 2. seqq.

tario non exhibitas, vel ob protestationes non factas, scribens liberabitur (a). Postremo ubi factae protestationes scribenti non fuerint temporari denuntiatae; vel praesentans pecuniam non exegerit, seu ob sequestrationem a Praetore decretam, seu ob compensationem a trattario oppositam, scribens exceptione doli se tuebitur.

Olim de negotiis collybisticis supremum Collaterale Consilium cognoscebat *summarie*, *simpliciter*, & *de plano* (b). At hodie unus de Regiis Consiliariis a Rege deligitur, *Delegatus Cambiorum* propterea appellatus, cui jurisdictio isthaec privative demandatur. Ceterum si negotia collybistica in Apulia fuerint inita, aut in locis vicinioribus, Gubernator *Regiae Dohanae* in primo iudicio de iis cognoscet, unde ad Delegatum cambiorum appellatio datur; nisi creditor delegatum cambiorum in primo ipso iudicio adire malit (c).

(a) *Pragm. 6. §. 4. cod.*

(b) *Pragm. 5. §. 7. cod.*

(c) *Collect. reg. lit. P. II. tit. 39. lib. 9. an.*

TITULUS VI.

De Apocha Bancali.

A Pocha, quae receptionem apud Graecos sonat, in jure Romano cautionem designat solutae pecuniae, quae debitori a creditore datur. Eam propterea pecuniae solutae professionem vocarunt Diocletianus, & Maximianus (a), & quietantiam Pragmatici dicunt. Quamvis autem eadem acceptilationis, atque apochae vis esse videatur; inter utramque tamen illud interesse, respondit Ulpianus (b), quod acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit. Proinde acceptilationi non potest opponi exceptio non numeratae pecuniae, quae creditori non depegatur post apochae traditionem (c). Ab apocha differt antapocha, qua designatur chirographum creditori a debitore datum, quo solutionem factam profitetur, & debitum suum agnoscit (d). Ea creditori prodest non modo ad debitum probandum, sed & ad impediendam praescriptionem. Debitor enim, qui suo chirographo revincitur; ubi jus praescriptum excipiat, non auditur. Antapocharum

(a) l. Pecuniae 14. C. de Solution.

(b) l. Si accepto 19. §. 1. ff. de Acceptilat.

(c) l. Si obligatum 13. C. de Solution.

(d) l. Plures 19. C. de Fide Instrument.

rum frequens apud nos est usus, quibus debi-
tores per publicam mensam soluta pecunia, so-
lutionis causam profitentur. Ceterum utcumque
haec olim fuerint, antapochae vocabulum apud
nos ab usu recessit. Apochae vero nomine chiro-
graphum creditori traditum designatur, quo de-
bitor fatetur, se certam pecuniam ex certa cau-
sa debere. Ea *bancalis* vulgo dicitur, quia in
ejus principio debitor testatur, se debitam pe-
cuniam apud Bancum deposuisse, quae credi-
tori, seu adveniente die, seu impleta conditio-
ne solvatur.

Jam vero plura sunt, quae est opus, ut
bancalis apocha paratam habeat exequutionem.
Primum oportet, ut apocha ab ipso debitore,
vel ejus nomine, a publico tabellione subscri-
batur, Eidem duo testes subscribere debent,
diesque, & consul adscribi per litteras, non
per notas numericas. Postremo nomina, & co-
gnomina testium ante temporis adscriptionem
in corpore apochae describi oportet (a). Si ita
fuerit apocha confecta, paratam & realem, &
personalem habebit exequutionem. Debitor vero
nisi vel pecuniam deposuerit, vel in carcere
fuerit constitutus, audiri frustra postulabit (b).
Ceterum apocha, quo vim suam exerat, reco-
gnosci a debitore debet. Ea tamen pro recogni-

C. 4

(a) Pragm. 18. §. 5. n. 17. de Ord. judic. an. 1738.

(b) Pragm. 63. n. 2. §. 2. de Offic. Procurator.
Caesar.

ta habebitur, ubi debitor tertium in jus vocatus venire detrectaverit; quemadmodum, & probata iudicio censebitur, cum per testes, qui subscripserunt, fuerit *verificata*. Ubi porro quis falso neget, a se, vel ab alio apocham iussu suo scriptam, aut subscriptam, si iudicio fuerit victus, Fisco poenae nomine ducatos decem in singula centena solvere cogitur (a).

TITULUS VII.

De Obligatione penes Acta.

Obligatio *penes acta* ea dicitur, qua debitor apud Acta profitetur, se certam pecuniae summam alteri stata die soluturum. Adversus eum, qui se *penes acta* obligavit, parata praestatio est exequutio, utpote qui debitum in iure confessus est (b). Tanta autem hujus obligationis vis est, ut, nisi *facta reali solutione*, nulla debitori exceptio detur. Ubi vero eo nomine exequutoriales litterae scriptae fuerint, debitor non auditur, nisi aut pecuniam deposuerit, aut in vinculis fuerit constitutus. Quin nec ipsa debitoris citatio requiritur; nisi vel decennium fuerit elapsum, vel in aliena Curia actio instituat, vel contra debitoris heredem fiat exequutio (c). Quo

(a) *Prag. 2. de Negant. mut. depos. an. 1598.*

(b) *Rit. Item servat, quod quaecumque 128.*

(c) *Afflict. ad Const. Bajulus, & ad Const. Dilationes.*

Quo autem obligationi penes acta sua vis constet, opus est, ut ab Actorum Magistro accepta sit coram duobus testibus, quibus notus sit, qui se obligavit (a). Quin & debitor, vel ejus nomine, si fuerit αναλαμβητος, Actuarius subscribere obligationi debet coram duobus testibus, qui obligatum se cognoscere profiteantur (b). Tantum si in obligationem penes acta deducatur summa, quae non excedat ducatos quinquaginta, solam seu debitoris, seu, si is fuerit litterarum imperitus, Actuarii subscriptionem sufficere, placuit (c). Illud etiam adverti debet, hujusmodi obligationes intra tres dies, ex quo factae sunt, in Urbe, intra mensem extra Urbem in peculiari libello describi ab Actuario oportere (d). Quod si Actuarii hujusmodi obligationes rite secundum leges non acceperint, & nullae obligationes erunt, & ipsi, quod in obligationem deductum,olvere creditori cogentur, praeter poenam ducatorum mille Fisci rationibus inferendam (e).

TI.

(a) *Pragm. 9. de Actuar.*

(b) *Pragm. 15. eod.*

(c) *Pragm. 16. eod.*

(d) *Pragm. 19. n. 29. de Offic. Mag. Justis.*

(e) *Pragm. 15. de Actuar.*

TITULUS VIII.

De Emtione Venditione.

Praeter regulas Romani juris plures occurrunt in jure patrio leges, per quas potissimum seu emtorum, seu venditorum fraudibus obviam itum. Eas ex ordine persequemur.

Principio res omnes, nisi a domino, ejusve procuratore emere quisque prohibetur. Si quis contra legem fecerit, emissâ protestatione, *se rem domino emere*, nulla protestationis ratione habita, rem ipsam supervenienti domino restituere jubetur, nullo pretio accepto (a) (1). Ea lege furum licentiae fraena sunt injecta, qui eo obtentu res furtivas facilius vendebant. Praeterea, qui artem emendi, & vendendi exerceant, aurum, argentum, aes, ferrum, libros, pannos, aliaque hujusmodi emere non possunt, nisi

(a) Prag. 1. de Emt. vendit. an. 1540.

(1) In Regno Neap. mos inoleverat, quo res mobiles a non dominis impune emebantur, modo emtores protestationem edidissent, se dominorum nomine emere, easque ipsos restitutos, ubi innotuissent. Ea porro protestatione fiebat, ut nulla domino competeret actio rem suam vindicanti, nisi pretium solveret. Fortasse, ex l. Mulier. 6. ff. de Capriv. & postlim. hujusmodi mos apud nos receptus. Vid. Gothofred. ad l. Incivilem C. de Furt.

nisi venditorem probe norint. Res autem emtas, forma nullatenus immutata, pro suis, aut, si suas non habeant, pro alienis officinis decem dierum spatio exhibere, iidem emtores jubentur. Si qui secus fecerint, si mares fuerint, poenae triremium per decennium subjicientur; si feminae, fustibus caesae in exilium extra regnum expellentur (a). Illud quoque apud nos vetitum, ut aurifices, emtores, venditoresque monetarum (*bancherotti*), clamitantes crocum (*zaffaranari*), extendentes aurum (*tiratori di oro*), & quicumque aurum, argentumve conflant, nec emant, nec vendant aurum, vel argentum, siue in virgis, seu in laminis, nisi illud Consulibus probandum exhibuerint, ab iis que emendi, vendendique veniam impetrarint. Quod si quis adversus legem fuerit molitus, auro, argentove ex triente accusatori, filco exhibesse addicto, ad triremes per quadriennium damnabitur privationis officii poenam etiam subiturus.

Quo autem vis omnis, metusque ab emptione venditione absit, vetuit Fridericus, ne Justitiarum, Camerarum, omnesque alii provinciarum annui officiales domos, vel quascumque possessiones a provincialibus in provincia ipsa quovis alienationis titulo, etiam emphyteutico jure acciperent, poena publicatio-

---

(a) *Pragm. XI. eod. an. 1588. Pragm. 12. eod. an. 1601.*

tionis bonorum omnium, & amissionis officii cum infamia officialibus contra legem facientibus indicta; contrahentibus vero conventi pretii, & rerum in contractu venientium publicationi subjectis. Tantum provincialibus magistratibus indulgit, ut de rebus victui necessariis quemcumque contractum de rebus mobilibus, vel immobilibus inirent (a). Ceterum in praesenti specie annales magistratus provinciales intelliguntur; urbanos enim, quique in provinciis perpetuo agunt, Friderici constitutione non contineri, dudum monuerunt Interpretes (b). Illud etiam adverti debet, Regiae Camerae Magistratus, ceterosque officiales, nec non Regium Thesaurarium prohiberi res quaslibet seu feudales, sive burgensaticas, officia, aut jurisdictiones quovis modo emere, quae per ipsum Regiae Camerae Tribunal venduntur, poena constituta amissionis officii, & nullitatis contractus (c): quod & ad Caesaris procuratorem pertinere, respondit Marcianus (d).

Jam vero praeter hucusque memoratas leges, pleraque alia a nostris Regibus constituta sunt, quae vel publicae, vel privatae rei prospectum.

(a) *Const. Communiter de Prohib. Curial. commerc.*

(b) *Afflict. ad d. Constit. n. 1.*

(c) *Pragm. 8. de Empt. vendit.*

(d) *l. Non licet 46. ff. de Contrah. empt.*

Etum : Ita quidem Rex Robertus *indebitatione* frumenti, ceterarumque frugum publicis delictis adnumerata, dardanarios usurariorum poenis subjecit (a). Quin intra tricesimum ab urbe lapidem frumentum, farina, ceteraeque fruges emi prohibentur eo consilio, ut deinceps vendantur, poena constituta amissionis rei emtae, aliaque iudicis religione definienda. Tantum vectoribus fruges in foro vendendas intra praestitutum spatium emere permissum. Quod si vectores hujusmodi fruges alio avexerint, inque foveis deposuerint, mercibus, ac jumentis amissis, triennem triremium poenam subibunt (b). Itidem pistoribus interdictum, intra idem ab urbe spatium cum vectoribus de pretio farinae pacisci, antequam hi in forum merces detulerint, utrisque quinquennalis triremis poena indicta, ac praemio ducatorum 50. accusatoribus constituto (c). Ex scripto quoque jure apud nos frumentum, ceteraeque fruges adhuc solo haerentes emi vendi prohibentur, certo pretio constituto. Si qui adversus legem fecerint, contractu ipso jure nullo, poenae ducatorum mille subjiciuntur,

---

(a) Capit. Pro publici boni, de Indebitor. vi-
tual.

(b) Pragm. 15. de Annon. civit. Neap.

(c) Pragm. 12. eod.

(d) Pragm. 6. eod.

tur ; notariis , qui instrumenta conscripserint , prima vice unciiis 100. deinde itidem centum unciiis , & muneris amissione multatis (a).

Praeter hucusque memoratas de emtione venditione patrias leges , in Neapolitano territorio ex receptis moribus aliquid peculiariter obtinet . Nimirum venditionis contractus , etiam si stipulatione firmatus , de rebus immobilibus ipso jure nullus est , nisi arrha data ab emtore fuerit , aut rei venditae possessio tradita (b) (1) : Quin instrumenta donationum , oblationum ; permutationum nullius roboris habentur , nisi rei donatae , & permutatae possessio pervenerit ad donatarium , vel ad eum , cui oblatio , & cum quo permutatio facta est . Facta autem traditio inde praesumi non potest , quod in ipsis instrumentis donationum , oblationum , & permutationum facta dicatur (c) .

Co

(a) Pragm. 2. de Emt. vendit.

(b) Consuet. Venditionis , de Contrah. emt.

(1) Pragmatici cum a jure Romano hanc Consuetudinem abhorrere intelligerent , plures species excogitarunt , quibus ex emtione venditione rei immobilis produci obligationem dixerunt , etsi arrha , vel traditio defuerit . Ita ubi fides habita de pretio ; ubi Consuetudini renunciatum ; ubi jurejurando firmatus contractus ; ubi emtio fiat rerum feudalium , vel mobilium , Consuetudini locum non esse , pronunciarunt . *Molles. ad Consuet. Venditionis Quaest. 2. n. 6.*

(c) Consuet. Instrumenta donationum , de Instrum. consuet. per Curial.

Ceterum, soluto pretio, rei traditionem intra annum a confecto emtionali instrumento petere emtor a venditore, vel ab ejus herede potest. Quod si venditor rem non tradiderit, actione ex emto emtor pretii interesse consequetur. Ubi vero intra annum rei traditionem emtor non petierit, post annum vix pretium venditionis in ipso instrumento contentum recipiet: eo enim spatio elapso, venditio resoluta censetur (a).

TITULUS IX.

De Locatione Conductione :

ALias praevertimus, ex conductoribus alios dici *inquilinos*, alios *colonos*. Inquilini sunt aedium conductores, coloni agros conducunt. Coloni autem interdum *partianii* sunt, qui nimirum in certa fructuum parte mercedem praestant (b). In Consuetudinibus Neapolitanis partianis conductoribus *laboratores* adsimilantur; iisque fundus in perpetuum concedi dicitur *ad laborandum* (c) pro pensione, seu *terratico* in pecunia, vel victualibus praestanda (d). Colonus quidem si, conductionis

tem-

(a) Consuet. Si instrumentum, eod.

(b) l. Si olei 2. C. de Loc. conduct.

(c) Consuet. Cum terra, Qui hered. in locat. succ.

(d) Consuet. E converso, de Locat. conduct.

tempore expleto, nolit in conductione manere, locatori id denunciabit mense Majo. Eodem sane pacto locator, si colonum e fundo expellere velit, debet id ei eodem mense Majo denunciare. Ubi factum id fuerit, colonus mense Augusto, mercede soluta, e fundo discedet (a). Si vero fructus fuerint pendentes, eos percipiet colonus etiam Augusto mense expleto, ubi ad maturitatem pervenerint. Tantum caules, si qui sint in fundo, colligere ei licebit usque ad festum S. Januarii in mense Septembri (b). Laborator vero, seu partiarius si e fundo demigrare velit, id domino denunciare debet mense Augusto; quemadmodum & dominus eodem mense denunciare partiario debet, se nolle ipsum in ea conductione manere. Partiarius porro in praesenti specie, sublata vindemia e fundo discedet (c); ita tamen ut terram domino relinquat aratam, seu *imporcatam* (d). Ceterum si statuto tempore laborator, sive partiarius terram ipsam (*patrono*), i. e., domino non assignaverit, i. e., dimiserit, & pensionem, sive terraticum non solverit, si dominus terrae voluerit, tacita reconductio in sequentem annum facta censebitur (e).

Illud

(a) *Consuet.* Sed si, *eod.*

(b) *Consuet.* Si tamen, *eod.*

(c) *Consuet.* Non patet, *eod.*

(d) *Consuet.* In quocumque, *eod.*

(e) *Consuet.* Quod si, *eod.*

Illud etiam moribus in Neap. territorio receptum; ut, si terra, seu fundus detur Maevio, & suis heredibus in perpetuum ad laborandum, heredum nomine descendentes tantum veniant. Quod si plures fuerint defuncto partiario, seu laboratori liberi, ii fundum sine domini voluntate dividere inter se non possunt. Quin & ipsa defuncti uxor aliquam e fundo partem ratione quartae in bonis mariti ei constitutae petere prohibetur (a). Haec autem unde unde a Neapolitanis civibus accessita juri communi adverlantur. Ubi enim perpetua conductio est, eam ad heredes transmitti; ubi vero temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus contractus incumbere, rescripsit Gordianus (b) (1).

Jam vero quae de mercedis remissione praec.
Tom. II. D. scri-

(a) *Consuet.* Cum terra, *Qui hered. in loc. succ.*

(b) *l. Viam* 10. C. de *Loc. cond.*

(1) Illud mirum videri queat, quod olim definitum a S.C. memoriae prodidit Afflictus *Decis.* 238. ut nimirum, si colonus anni praecedentis vult tantum solvere, quantum novus de pensione, dominus fundi non possit ipsum expellere. Sane publicorum praediorum veteres conductores novis praeferrari, aequum putarunt Honorius, & Theodosius, si facta per alios augmenta susciperent *l. Congruit* 4 C. de *Locat. praed. civil.* & in conductionibus praediorum Ecclesiasticorum veteribus conductoribus praelatio ex aequitate concedi solet *Collect. Reg. lit. P. 1. T. 3. tit. 1. lit. 32. an. 1774. & P. 1. T. 5. tit. 1. lit. 4. an. 1775.* Sed haec ad privatorum praedia extendi domini ratio non patitur.

scribunt Romanae leges, ea in Regno Neap. passim obtinent. In eo tantum a Romano jure (a) recessere Pragmatici, quod mercedis exonerationem iis etiam conductoribus indulgere solent, qui in ipsa locatione expresse promiserint, quaelibet damna quocumque casu illata ad se pertinere. Id inde repetunt, quod conductores, quo conductionem ineant, quidlibet promittunt. Illud autem in foro pervulgatum est, renunciationem mercedis remissioni ob casus fortuitos indulgeri solitae, eos casus fortuitos continere, qui saepe contingere solent; neutiquam vero insolitos, & inopinatos (b). Ceterum si quis mercedis remissionem obtinens annuam frumenti, alteriusve rei promissam, praestationem (*estaglio*) eo nomine retardare velit, aut paratam ejus praestationis executionem impedire, non audietur (c).

Porro quod ad urbana praedia attinet, illud olim apud nos invaluit, ut inquilini mense Augusto ex domibus conductis demigrarent. Itaque mense Majo denunciatio fiebat, & praedii usus mense Augusto dabatur. Verum an. 1587. lege lata cautum, ut inquilini Kalendis Majis domo discederent (d). Tum an.

1611.

(a) L. Licet. 8. C. de Loc. Conduct.

(b) De Marinis Resolut. Jur. lib. 2. c. 186.

(c) Pragm. 75. de Offic. Proc. Caesar. Collect. Reg. litt. F. II. tit. 123. litt. un. an. 1751.

(d) Pragm. 1. de Loc. conduct.

1611. ob festam diem SS. Apostolorum Philippi, & Jacobi, quae Kalendis Maji recurrit, cautum est, ut tempus demigrandi in diem IV. Maji transferretur, nisi ea dies foret Dominica; quo casu demigrationem differri placuit in sequentem diem (a). Hodie itaque denuntiatio ab inquilino fieri debet mense Januario, usque jamdiu receptum, ut ea ad diem XVII. ejusdem mensis differri impune possit, nisi secus pactis conventum. Ea autem denuntiatione ab inquilino omissa, tacita reconductio in sequentem annum facta censetur.

Cum, finita locatione, liceret olim locatori inquilinum pro lubito ex aedibus expellere, providentissimus Carolus Borbonius, quo inquilinorum incommodo prospiceret, an. 1753. edixit, ne in Urbe, & suburbiis jus domini foret, etiam locatione finita, inquilinos invitos expellere, mercedemve locationis augere. Tantum locatoribus indulgit, ut inquilinos possent expellere, si pensiones statis temporibus non solverint (1); si in domibus conductis male fuerint versati; si domini corrigere, i. e. instaurare,

D. 2

rare,

(a) *Pragm. 3. eod.*

(1) De eo disputari solet, quot pensiones non solutas oporteat, ut liceat locatori inquilinum expellere. In hac re dijudicanda argumentum desumendum putaverim ex *l. Quaero. 54. §. 1. ff. Loc. conduct.* ut ob duarum pensionum cessationem inquilinus expelli a conductâ domo possit.

rare, seu reficere domos velint; si propriis usibus, aut filiorum, fratrumve, qui una cum ipsis vivant, locatas domos destinaverint (1) (a). Ceterum hoc Edictum ad eos non pertinet, qui *infra annum*, ut ajunt, domum locaverunt; nisi in locatione adjectum sit pactum *continuandi in conductione*, certa mercede constituta. Quin idem beneficium eos inquilinos non pertingit, qui non ab ipso domino, sed ab inquilino domum conduxerunt. Illud vero apud Pragmaticos receptum, ut veteres inquilini novis praeferantur, ubi illi domo migrantes *protestati sint*, se ceteris omnibus praeferri velle, ubi, refectione absoluta, vel *proprio usu* cessante, domum locari iterum oporteat.

Si conductor in conducto fundo aliquid necessario, vel utiliter auxerit, vel aedificaverit, vel instituerit, ex regulis Rom. juris ad recipienda ea, quae impendit, ex conducto cum domino fundi poterit experiri (a). Verum ex receptis moribus apud Neapolitanos invaluit, ut si conductor in re conducta aliquid necessario

cessa-

(2) Ubi dominus inquilino denunciat, propriis usibus domum se destinare, eamve reficere velle, se se obligare debet, si eo nomine fraudem faxit, centum ducatos soluturum partim fisco, partim inquilino adplicandos. *Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 6. an. 1753.*

(a) *Pragm. IV. cod. Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 6. an. 1753.*

(a) l. Dominus 55. §. 1. ff. Loc. conduct.

cessario, vel utiliter aedificaverit, instituerit, affixerit, finito conductionis tempore, vel ante, illud tollere prohibeatur, & impensam a locatore frustra petat. Tantum si locata domus necessaria indigeat refectione, & requisitus locator ab inquilino intra quindecim dies reparationem distulerit, inquilinus, eo termino elapso, suis sumtibus rem reparabit, quodque expenderit, pro rata in pensione debita computabit (a). Necessariae autem reparationes intelliguntur, sine quibus res aut perit, aut deterior evadit; vel fundus inhabitari nequit; quaeque in locatione ex pactis conventis fuerint promissae, uti advertit Napodanus (b). Illud quoque ex jure non scripto in Neap. territorio obtinuit, ut conductor non possit, invito domino, rem conductam alteri locare (c), quod juri Romano aperte adversatur: Nemo prohibetur rem, quam conduxit, fruendam alii locare, si nihil aliud convenit, rescriptis Alexander (d). Ceterum si conductor rem conductam, ejusve partem, volente domino, alteri locaverit, res posterioris conductoris domino non obligari, sed fructus in causa pignoris manere, respondit Paulus, quemadmodum fuissent, si primus dominus eos percepisset (e). Eodem

D 3

sane

(a) *Consuet. Si quis, de Loc. conduct.*(b) *Nap. d. ad d. Consuet. Si quis; eod.*(c) *Consuet. Conductor; eod.*(d) *l. Nemo 6. C. eod.*(e) *l. Si in lege 24. §. 1. ff. eod.*

fane pecto si pars conductae domus mihi fuerit locata, in eam dumtaxat summam inuenta mea, & illata tenebuntur, in quam coenaculum conduxij: *Nec enim credibile est, hoc convenisse, ut ad universam pensionem insulae frivola mea tenerentur*, ait Ulpianus (a).

Illud postremo animadvertendum, causas locationum conductionum praediorum urbanorum, quae Neapoli, ejusque in suburbiis posita sunt, ad Magnam Curiam ex delegatione pertinere (b). In ea vero delegatione sola praedia urbana in Urbe, & suburbiis posita continentur (c); nec ulla fori praescriptione inquilinis excipere datur (d). Ceterum licet a decreto M. Curiae ad S. C. appellatio inquilinis sit negata; tamen non prohibentur ipsi aut *Nullitatum*, aut in integrum restitutionis beneficio se tueri (e).

(a) l. Solutum 11. §. 5. ff. de Pignorat. act.

(b) Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 3. an. 1750.

(c) Ibid. litt. 12. an. 1765.

(d) Ibid. litt. 21. an. 1771.

(e) Ibid. litt. 10. an. 1761. & litt. 13. an. 1766.

TITULUS X.

De Jure, & Fide h^{ast}ae fiscalis,
& de adjectionibus.

Nomine h^{ast}ae fiscalis designatur auctio, quae sollemniter fit à fisco in venditione, aut locatione rerum fiscalium, in venditione pignorum ex causa judicati captorum (a), & in venditione rerum immobilium Ecclesiarum (b) (1), & Universitatum (c). Dicitur autem h^{ast}a, quod ejus venditionis signum esset olim h^{ast}a in foro posita. Fiscalis porro auctio sollemniter peracta nulla ex causa infringi potest; ut & ipsis minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adjudicatur emtori.

D 4

ri.

(a) l. 1. C. h. t.

(b) Nov. 120.

(1) Quamvis certum sit, res Ecclesiarum immobiles auctione vendi oportere, eas tamen per auctorem locari, non est necesse. Et quamvis ex male intellecto rescripto Honorii III. in cap. 2. de Loc. conduct. Pragmaticis aliter placuerit, eorumque sententiam firmariat olim Carolus Borbonius, & Ferdinandus filius Coll. reg. litt. P. 1. tit. 36. litt. 1. an. 1745. & Supplem. tit. 36. litt. 7. an. 1777. re tamen accuratius perpensa, idem Rex Ferdinandus in locationibus rerum immobilium Ecclesiarum auctoris necessitatem remisit rescripto dato an. 1780.

(c) Const. Si quando, de Ofic. Mag. procur. Cur.

tur; notariis, qui instrumenta conscripserint, prima vice unciis 100. deinde eisdem centum unciis, & muneris amissione multatis (a). Praeter hucusque memoratas de emtione venditione patrias leges, in Neapolitano territorio ex receptis moribus aliquid peculiariter obtinet. Nimirum venditionis contractus, etiamsi stipulatione firmatus, de rebus immobilibus ipso jure nullus est, nisi arrha data ab emtore fuerit, aut rei venditae possessio tradita (b) (1). Quin instrumenta donationum, oblationum; permutationum nullius roboris habentur, nisi rei donatae, & permutatae possessio pervenerit ad donatarium, vel ad eum, cui oblatio, & cum quo permutatio facta est. Facta autem traditio inde praesumi non potest, quod in ipsis instrumentis donationum, oblationum, & permutationum facta dicatur (c).

(a) *Pragm. 2. de Em. vendit.*

(b) *Consuet. Venditionis, de Contrab. emt.*

(1) Pragmatici cum a jure Romano hanc Consuetudinem abhorrere intelligerent, plures species excogitarunt, quibus ex emtione venditione rei immobilis produci obligationem dixerunt, etsi arrha, vel traditio defuerit. Ita ubi haec habita de pretio; ubi Consuetudini renunciatum; ubi jurejurando firmatus contractus; ubi emtio fiat rerum feudalium, vel mobilium, Consuetudini locum non esse, pronunciarunt. *Molles. ad Consuet. Venditionis Quaest. 2. n. 6.*

(c) *Consuet. Instrumenta donationum, de Instrum. confect. per Curial.*

Ceterum, soluto pretio, rei traditionem intra annum a confecto emtionali instrumento petere emtor a venditore, vel ab ejus herede potest. Quod si venditor rem non tradiderit, actione ex emto emtor pretii interesse consequetur. Ubi vero intra annum rei traditionem emtor non petierit, post annum vix pretium venditionis in ipso instrumento contentum recipiet: eo enim spatio elapso, venditio resoluta censetur (a).

TITULUS IX.

De Locatione Conductione :

Alias praevertimus, ex conductoribus alios dici *inquilinos*, alios *colonos*. Inquilini sunt aedium conductores, coloni agros conducunt. Coloni autem interdum *partiararii* sunt, qui nimirum in certa fructuum parte mercedem praestant (b). In Consuetudinibus Neapolitanis partiarariis conductoribus *laboratores* adsimilantur; iisque fundus in perpetuum concedi dicitur *ad laborandum* (c) pro pensione, seu *terratico* in pecunia, vel victualibus praestanda (d). Colonus quidem si, conductionis

tem-

(a) *Consuet.* Si instrumentum, *ead.*

(b) *l. Si olei 2. C. de Loc. conduct.*

(c) *Consuet.* Cum terra, *Qui hered. in locat. succ.*

(d) *Consuet.* E converso, *de Locat. conduct.*

tempore expleto, nolit in conductione manere; locatori id denunciabit mense Majo. Eodem sane pacto locator, si colonum e fundo expellere velit, debet id ei eodem mense Majo denunciare. Ubi factum id fuerit, colonus mense Augusto, mercede soluta, e fundo discedet (a). Si vero fructus fuerint pendentes, eos percipiet colonus etiam Augusto mense expleto, ubi ad maturitatem pervenerint. Tantum caules, si qui sint in fundo, colligere ei licebit usque ad festum S. Januarii in mense Septembri (b). Laborator vero, seu partarius si e fundo demigrare velit, id domino denunciare debet mense Augusto; quemadmodum & dominus eodem mense denunciare partiario debet, se nolle ipsum in ea conductione manere. Partarius porro in praesenti specie, sublata vindemia e fundo discedet (c); ita tamen ut terram domino relinquat aratam, seu *imporcatam* (d). Ceterum si statuto tempore laborator, sive partarius terram ipsam (*patrono*), i. e., domino non assignaverit, i. e., dimiserit, & pensionem, sive terraticum non solverit, si dominus terrae voluerit, tacita reconductio in sequentem annum facta censebitur (e).

Illud

(a) *Consuet.* Sed si, *eod.*

(b) *Consuet.* Si tamen, *eod.*

(c) *Consuet.* Non potest, *eod.*

(d) *Consuet.* In quocumque, *eod.*

(e) *Consuet.* Quod si, *eod.*

Illud etiā moribus in Neap. territorio receptum, ut, si terra, seu fundus detur Maevio, & suis heredibus in perpetuum ad laborandum, heredum nomine descendentes tantum veniant. Quod si plures fuerint defuncto partiario, seu laboratori liberi, ii fundum sine domini voluntate dividere inter se non possunt. Quin & ipsa defuncti uxor aliquam e fundo partem ratione quartae in bonis mariti ei constitutae petere prohibetur (a). Haec autem unde unde a Neapolitanis civibus arcessita juri communi adversantur. Ubi enim perpetua conductio est, eam ad heredes transmitti; ubi vero temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus contractus incumbere, rescripsit Gordianus (b) (1).

Jam vero quae de mercedis remissione praec-

Tom. II.

D.

scri-

(a) *Consuet.* Cum terra, *Qui hered. in loc. succ.*

(b) *l. Viam* 10. C. de Loc. cond.

(1) Illud mirum videri queat, quod olim definitum a S.C. memoriae prodidit *Afflictus Decis.* 238. ut nimirum, si volentes anni praecedentis vult tantum solvere, quantum novus de pensione, dominus fundi non possit ipsum expellere. Sane publicorum praediorum veteres conductores novis praeferrī, aequum putarunt Honorius, & Theodosius, si facta per alios augmenta susciperent *l. Congruit* 4 C. de Locat. praed. civil. & in conductionibus praediorum Ecclesiasticorum veteribus conductoribus praelatio ex aequitate concedi solet *Collect. Reg. lit. P. 1. T. 3. tit. 1. lit. 32. an. 1774. & P. 1. T. 5. tit. 1. lit. 4. an. 1775.* Sed haec ad privatorum praedia extendi dominii ratio non patitur.

scribunt Romanae leges, ea in Regno Neap. passim obtinent. In eo tantum a Romano jure (a) recessere Pragmatici, quod mercedis exonerationem iis etiam conductoribus indulgere solent, qui in ipsa locatione expresse promiserint, quaelibet damna quocumque casu illata ad se pertinere. Id inde repetunt, quod conductores, quo conductionem ineant, quidlibet promittunt. Illud autem in foro pervulgatum est, renunciationem mercedis remissioni ob casus fortuitos indulgeri solitae, eos casus fortuitos continere, qui saepe contingere solent; neutiquam vero insolitos, & inopinatos (b). Ceterum si quis mercedis remissionem obtinens annuam frumenti, alteriusve rei promissam, praestationem (*estaglio*) eo nomine retardare velit, aut paratam ejus praestationis executionem impedire, non audietur (c).

Porro quod ad urbana praedia attinet, illud olim apud nos invaluit, ut inquilini mense Augusto ex domibus conductis demigrarent. Itaque mense Majo denunciatio fiebat, & praedii usus mense Augusto dabatur. Verum an. 1587. lege lata cautum, ut inquilini Kalendis Majis domo discederent (d). Tum an.

1611.

(a) L. Licet. 8. C. de Loc. Conduct.

(b) De Marinis Resolut. Jur. lib. 2. c. 186.

(c) Pragm. 75. de Offic. Proc. Caesar. Collect. Reg. litt. F. II. tit. 123. litt. un. an. 1751.

(d) Pragm. 1. de Loc. conduct.

1611. ob festam diem SS. Apostolorum Philippi, & Jacobi, quae Kalendis Maji recurrit, cautum est, ut tempus demigrandi in diem IV. Maji transferretur, nisi ea dies foret Dominica; quo casu demigrationem differri placuit in sequentem diem (a). Hodie itaque denuntiatio ab inquilino fieri debet mense Januario, usuque jamdiu receptum, ut ea ad diem XVII. ejusdem mensis differri impune possit, nisi secus pactis conventum. Ea autem denuntiatione ab inquilino omissa, tacita reconductio in sequentem annum facta censetur.

Cum, finita locatione, liceret olim locatori inquilinum pro lubito ex aedibus expellere, providentissimus Carolus Borbonius, quo inquilinorum incommodo prospiceret, an. 1753. edixit, ne in Urbe, & suburbiis jus domino foret, etiam locatione finita, inquilinos invitos expellere, mercedemve locationis augere. Tantum locatoribus indulgit, ut inquilinos possent expellere, si pensiones statis temporibus non solverint (1); si in domibus conductis male fuerint versati; si domini corrigere, i. e. instau-

D. 2. rare,

(a) *Pragm. 3. eod.*

(1) De eo disputari solet, quot pensiones non solutas oporteat, ut liceat locatori inquilinum expellere. In hac re dijudicanda argumentum desumendum putaverim ex *l. Quaero 54. §. 1. ff. Loc. conduct.* ut ob duarum pensionum cessationem inquilinus expelli a conducta domo possit.

rare, seu reficere domos velint; si propriis usibus, aut filiorum, fratrumve, qui una cum ipsis vivant, locatas domos destinaverint (2) (a). Ceterum hoc Edictum ad eos non pertinet, qui *infra annum*, ut ajunt, domum locaverunt; nisi in locatione adjectum sit pactum *continuandi in conductione*, certa mercede constituta. Quin idem beneficium eos inquilinos non pertingit, qui non ab ipso domino, sed ab inquilino domum conduxerunt. Illud vero apud Pragmaticos receptum, ut veteres inquilini novis praeferantur, ubi illi domo migrantes *protestati sint*, se ceteris omnibus praeferri velle, ubi, refectione absoluta, vel *propria usu cessante*, domum locari iterum oporteat.

Si conductor in conducto fundo aliquid necessario, vel utiliter auxerit, vel aedificaverit, vel instituerit, ex regulis Rom. juris ad recipienda ea, quae impendit, ex conducto cum domino fundi poterit experiri (a). Verum ex receptis moribus apud Neapolitanos invaluit, ut si conductor in re conducta aliquid ne-

cessa-

(2) Ubi dominus inquilino denunciatur, propriis usibus domum se destinare, eamve reficere velle, sese obligare debet, si eo nomine fraudem faxit, centum ducatos soluturum partim fisco, partim inquilino adplicandos. *Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 6. an. 1753.*

(a) *Pragm. IV. cod. Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 6. an. 1753.*

(a) l. Dominus 55. §. 1. ff. Loc. conduct.

cessario, vel utiliter aedificaverit, instituerit, affixerit, finito conductionis tempore, vel ante, illud tollere prohibeatur, & impensam a locatore frustra petat. Tantum si locata domus necessaria indigeat refectione, & requisitus locator ab inquilino intra quindecim dies reparationem distulerit, inquilinus, eo termino elapso, suis sumptibus rem reparabit, quodque expenderit, pro rata in pensione debita computabit (a). Necessariae autem reparationes intelliguntur, sine quibus res aut perit, aut deterior evadit; vel fundus inhabitari nequit; quaeque in locatione ex pactis conventis fuerint promissae, uti advertit Napodanus (b). Illud quoque ex jure non scripto in Neap. territorio obtinuit, ut conductor non possit, invito domino, rem conductam alteri locare (c), quod juri Romano aperte adversatur: Nemo prohibetur rem, quam conduxit, fruendam alii locare, si nihil aliud convenit, rescriptis Alexander (d). Ceterum si conductor rem conductam, ejusve partem, volente domino, alteri locaverit, res posterioris conductoris domino non obligari, sed fructus in causa pignoris manere, respondit Paulus, quemadmodum fuissent, si primus dominus eos percepisset (e). Eodem

D 3

sane

(a) *Consuet. Si quis, de Loc. conduct.*(b) *Napod. et d. Consuet. Si quis, eod.*(c) *Consuet. Conductor, eod.*(d) *l. Nemo 6. C. eod.*(e) *l. Si in lege 24. §. 1. ff. eod.*

sane pacto si pars conductae domus mihi fuerit locata, in eam dumtaxat summam inuenta mea, & illata tenebuntur, in quam coenaculum conduxij; *Nec enim credibile est, hoc convenisse, ut ad universam pensionem insulae frivola mea tenerentur*, ait Ulpianus (a).

Illud postremo animadvertendum, causas locationum conductionum praediorum urbanorum, quae Neapoli, ejusque in suburbiis posita sunt, ad Magnam Curiam ex delegatione pertinere (b). In ea vero delegatione sola praedia urbana in Urbe, & suburbiis posita continentur (c); nec ulla fori praescriptione inquilinis excipere datur (d). Ceterum licet a decreto M. Curiae ad S. C. appellatio inquilinis sit negata; tamen non prohibentur ipsi aut *Nullitatum*, aut in integrum restitutionis beneficio se tueri (e).

TI-

-
- (a) l. Solutum 11. §. 5. ff. de Pignorat. act.
 (b) Collect. Reg. litt. P. II. tit. 124. litt. 3. an. 1750.
 (c) Ibid. litt. 12. an. 1765.
 (d) Ibid. litt. 21. an. 1771.
 (e) Ibid. litt. 10. an. 1761. & litt. 13. an. 1766.

TITULUS X.

De Jure, & Fide hae fiscalis,
& de adjectionibus.

Nomine hae fiscalis designatur auctio, quae sollemniter fit a fisco in venditione, aut locatione rerum fiscalium, in venditione pignorum ex causa judicati captorum (a), & in venditione rerum immobilium Ecclesiarum (b) (1), & Universitatum (c). Dicitur autem hasta, quod ejus venditionis signum esset olim hasta in foro posita. Fiscalis porro auctio sollemniter peracta nulla ex causa infringi potest; ut & ipsis minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adjudicatur emto-

D 4

ri.

(a) l. 1. C. h. t.

(b) Nov. 120.

(1) Quamvis certum sit, res Ecclesiarum immobiles auctione vendi oportere, eas tamen per auctiorem locari, non est necesse. Et quamvis ex male intellecto rescripto Honorii III. in cap. 2. de Loc. conduct. Pragmaticis aliter placuerit, eorumque sententiam firmanint olim Carolus Borbonius, & Ferdinandus filius Coll. reg. litt. P. 1. tit. 36. litt. 1. an. 1745. & Supplem. tit. 36. lit. 7. an. 1777. re tamen adcuratius perpensa, idem Rex Ferdinandus in locationibus rerum immobilium Ecclesiarum auctiorem necessitatem remisit rescripto dato an. 1780.

(c) Const. Si quando, de Offic. Mag. procur. Cur.

ribus, repetitionis facultas in omnem aetatem intercipiatur (a).

Jam vero quo fiscalis licitatio rite fiat, fisci procurator, & praeco adesse debent (b), eamque post proscriptionem, hastarumque sollemnitatem (c) per additionem peragi oportet (d). Illud quoque in fiscali auctione cum primis est opus, ut tempus novis oblationibus a legibus praestitutum fuerit elapsum. Id ni factum, post duas auctiones alteram causa *deliberandi*, alteram *addicendi* causa institutam, locus fit legitimis adjectionibus. Et in fiscalibus quidem locationibus post subhastationem ante traditam possessionem non recipitur adjectio, nisi *decimae* partis annuae pensionis intra quadragesimum ab auctione diem. Tradita vero possessione, adjectio admittitur non minor *sextae partis* intra tres menses a die captae possessionis numerandos (e). Et quamvis de sola vegetigalium locatione id per patrias leges sit constitutum; tamen in omnibus venditionibus, & locationibus, quae per subhastationem fiunt, passim receptum. Ceterum ubi quid fisci fuerit rite distractum, statim fiet emtoris, pretio tamen

---

(a) l. Quaecumque 5. C. h. t.

(b) l. 1. C. eod.

(c) l. Si qui 6. C. eod.

(d) l. Quaecumque 5. C. eod.

(e) Pragm. 71. de Offic. Procurat. Caesar.

men soluto: neque enim res fisci vendi possunt, habita fide de pretio (a).

Illud autem exploratum videtur, si fisco immodica laesio fuerit in subhastatione illata, eum venditionem, locationemve rescindere non posse. Id ita receptum, ut facilius rerum fiscalium emtores inveniantur. Quod vero fisco negatum, privato petere non licet, aequalitatis ratione ita suadente. Ita si quis ultra dimidium justii pretii fuerit in subhastatione laesus, contractum rescindere frustra postulabit (b).

TI.

(a) *l. Si procurator 3. ff. de Jur. fisc.*

(b) *Pragm. 75. de Offic. Procurat. Caesar.*

(1) Decima, vel sexta unius anni, quarum meminit Pragmatica 71. *de Offic. Procurat. Caesar.* ita est intelligenda, ut singulorum annorum mercedi adjiciatur; licet error in forum irrepserit, quo decima vel sexta mercedis unius anni integrae summae adjici solet.

TITULUS XI.

De Censu Consignativo.

Singularis quaedam venditionis species veteribus Romanis ignota (1) *census consignativus* (2), seu *annuorum reddituum emptio* dici solet. Ea

---

(1) Censum consignativum ante ipsam Justiniani aetatem receptum, putarunt plerique Scriptores. Sane in Nov. 160. Aristocrates, alique reip. Aphrodisiensis proceres certam auri summam ex legatis ei civitati relictis redactam collocaverunt ea lege, ut *quamdiu id auri apud ipsum resideret, tamdiu qui suscepisset, quoquo anno pro eo civitati deberet, (sive quis id pactum, sive etiam usuram appellaverit) quantum ferre civitatem, aequum esset.* Cursu vero ex l. Usurae 29. C. de Usur. ex Nov. 121. & 138. ultra duplum exigere debitum, foret interdictum, debitores aurum Aphrodisiensi civitati deperisse contendebant. At Imperator eos inferre reip. iussit, quod pro accepto auro se illaturos constituerant, praesentem speciem magis annuo redditui, quam usurarum praestationi similem esse edicens. Quidquid autem de consignativi census antiquitate sit, eum ineunte saeculo XV. in Uratislaviensi dioecesi frequentissimo in usu fuisse, patet ex *Extravaganti Martini V. Regimini 1. in Commun. an. 1424.*

(2) Ab hoc censu maximopere differt census reservativus, quo, omni dominio in censuarium translatio, sola certa pensio domino debetur, quam sibi in memoriam domini reservavit. In eo autem po.

Ea definitur, *jus percipiendi certum annuum redditum ex re aliena immobili frugifera per emtionem venditionem constitutum ea lege, ut quodcumque restituta fuerit a venditore pecunia, jus ipsum evanescat*. Itaque in rebus immobilibus, quaeque immobilium jure censentur, census consignativus constitui debet. Hujusmodi sunt praedia, pistrina, officia hereditaria, jurisdictiones, quaeque vulgo *arrendamenta* dicuntur, & alia id genus. Quin & illud exploratum est, censum pro lubito venditoris redimi posse, legibusque adversari pactum redimendi aut *intra certum tempus*, aut *quodcumque emtori placuerit* (a).

Jam vero census consignativus alius est *realis*, alius *personalis*. Realis in re certa constituitur, qua pereunte, census intercidit, nisi in aliis rebus per hypothecam creditori securitas sit parata. Personali censu certa persona, cui ex industria & labore suo certiora sunt emolumenta, se obligat, statam pensionem praestare, licet in fundo hypotheca constituatur. Praeterea census dividitur in *pecuniarium*, & *fructuarium*. Ille in pecunia; hic in fructibus constiti-

---

potissimum utriusque census discrimen versatur, quod in consignativo res nobis retinetur, annuo redditu alteri in ea constituto: in reservativo vero res nostra in alium transfertur, pensione nobis reservata.

(a) *Const. Sollicitudo Pastoralis an. 1451. in Pragm. 1. de Consib.*

stituitur. Hujusmodi autem census *certus*, *incertusve* erit, prout vel certa, vel aliquota fructuum pars fuerit assignata. Itidem census dividitur in *perpetuum*, & *temporalem*. Perpetuo censui nullum certum tempus praefinitur; &, nisi debitor acceptam pecuniam restituerit, pensionem pendere cogitur. In hoc perpetuo censu etsi duplum acceptae pecuniae longo post tempore debitor persolverit, ab obligatione restituendae acceptae pecuniae non liberatur (a). Temporalis census certo tempore definitur, qui si ad vitam emtoris, vel venditoris fuerit constitutus, *vitalitius* appellatur. Ubi hic census fuerit initus, defuncto eo, ad cuius vitam fuit definitus, obligatio perimitur: neque heredibus, aut contra heredes actio dabitur soluti repetendi, vel pensionem exigendi causa.

Porro aliorum contractuum exemplo quaelibet pacta in censu constituendo apposita servari debent; modo nihil fuerit adversus leges, aut bonos mores contractui adjectum. Ita si pacti sint contrahentes, ut liceat emtori pecuniam, quandocumque ipsi libuerit, repetere, pactum hujusmodi adversus leges (b) initum ratum non habebitur. Contra si sub lege commissoria fuerit initus contractus, qua, pretio

in-

(a) Nov. 160.

(b) *Cir. Constit. Sollicitudo pastoralis, in Pragm. 1. de Censib.*

intra certum tempus non soluto, res manet inemta, nihil video, quominus hoc pactum ratum haberi debeat. *Promissiones* enim, *stipulationes poenis*, *juramentis*, & *aliis cautionibus vallatas*, & *alia quaecumque inter ementes, & vendentes* ex constitutione Nicolai V. rata haberi voluit Alphonsus Aragonius (1). Quod si nihil pactis contrahentium conventum, audiendum emtorem putaverim, ubi res censui subjecta aliis praestationibus obnoxia comperta par novo oneri ferendo non sit. Ea autem in specie adversus venditorem stellionatus reum instrumenti liquidatione experiri emptor non prohibebitur.

In censu autem quantitas pensionis quantitati fructuum, qui ex re frugifera percipiuntur, respondere debet. Sane ex constitutione Nicolai V. (2) (a).
pro

(1) Pactum de rescindendo censu in commissi casum ratum erit, ubi censui perpetuo fuerit adjectum. In censu vitalicio emtor ex eo pacto audiri non debet ob graves usuras eo nomine a venditore solutas; in eamque sententiam S. C. saepius ivisse, refert Tapia in adnot. ad Pragm. 2. de Censib.

(2) Ante Nicolaum V. de censu consignativo edixerant Martinus V. Extrav. *Regimini* 1. de Em. vend. in Commun. an. 1424. Callixtus III. Extrav. *Regimini* II. eod. an. 1455. Post Nicolaum vero Pius V. ea de re duas edidit constitutiones, alteram Cum exus an. 1569. alteram *Etsi Apostolica* an. 1570. quae apud nos non fuerunt receptae.

(a) d. Pragm. 1. de Censib.

pro singulis centenis ultra decem ducatos exigere vetitum. Sed, quo tempore ea constitutio prodiit, rarior in Europa auri, argentique copia erat. Proinde, pecuniae pretio ob ingentem auri vim in Europam advectam maxime imminuto, pensionis in censu consignativo quantitas vix ad quatuor, aut quinque ducatos pro singulis centenis pertingere solet. Haec autem in censu perpetuo quidem locum habebunt. Si vero census vitalitius fuerit constitutus, annua quatuordecim in singula centena exigere emtori fas erit (a). Verum hodie census vitalitius vix ad septem, aut octo pro singulis centenis excurrit. Nominatim vero Carolus Borbonius ea de re rescripto suo edixit, ut iudices de vitalitio huiusmodi contractu decernerent ex bono, & aequo; habita tamen ratione rei ipsius de qua contractus initur, periculi, facilioris, diffi-

---

(a) *Pragm. 2. eod.*

(1) Si census vitalitius vendatur, pretium aestimabitur ex computatione annorum, quos venditor victurus in jure praesumitur. Scilicet a prima aetate usque ad annum tricesimum computatio annorum triginta erit: ab annis vero triginta annorum computatio inhibetur, quot ad annum sexagesimum deesse videntur. Nunquam ergo amplius, quam triginta annorum computatio fiet: post annum sexagesimum quinque anni computantur l. Computationi 68. ff. ad l. Falcid. Si quis itaque sexagenarius censum vitalitium vendat, unde annua decem ei redeunt, quinquaginta pretium justum erunt.

difficiliorisve exactionis, aetatis, valetudinisque venditoris, & necessitatis contractus. Judices autem in hujusmodi controversiis, antequam sententiam dicant, ad Principem referre iussit (a). Ceterum si Ecclesiae annui redditus debeantur missarum celebrationi interviuri, quincunces pendi jubentur; si aliis Ecclesiasticis usibus destinati sint redditus, trientes solventur (b).

Porro inter Pragmaticos vulgo quaeri solet, an in censu consignativo ob moram a venditore admissam liceat emtori nomine *lucris cessantis*, & *damni emergentis* pensiones non solutas in sortem ipsam convertere; ut ex nova for-

(a) Collect. Reg. litt. P. II. tit. 126. litt. 1. an. 1744.

(b) Ibid. Supplem. tit. 61. litt. 1.

(1) Salmasius de Foenore trapezitico lib. 1. & Franciscus Othomannus Observ. l. 2. c. 15. censum consignativum a foeneratio contractu nil prorsus discrepare contendunt. Eorum argumenta expendere non vacat. Si nihil aliud, a censu consignativo foenus triplici nomine distat. I. In foenore mutuarius sortem reddere cogitur, seu ubi mutuans petiverit, sive ubi statuta dies ex pacto advenerit. Cum quod ff. Si cert. petat. in censu vero secus se res habet. Deinde in mutuo fors numquam perit; at in censu, re censita pereunte, censuarius omnino & a censu solvendo, & a restituendo pretio liberatur. Postremo ob usum pecuniae in mutuo dantur usurae; at in censu pro aestimatione fructuum, qui ex re frugifera debentur, pensio solvitur.

forte principali, vel ex antiqua adaueta annuo etiam praestatio debeatur. Sane Romano jure *anatocismus*, i. e. usurae *renovatio*, tantum prohibetur (a). Itaque cum hic contractus longe a mutuo distet, nihil video, quominus ob *lucrum cessans*, ac *damnum emergens* usurae promitti possint. Ut enim advertit de Marinis (b), in hoc contractu, forte veluti creditori demortua, annui redditus principale debitum videntur; neque in usurarum rationem veniant. Utrumque autem haec vera fuerint, fecus S. C. ea de re saepius judicasse, refert Rovitus (c), & de Franchis (d); eaque sententia apud Pragmaticos passim recepta. Censu rite constituto, onera realia rei censitae imposita, alia emtorem, venditorem alia sequuntur. Itaque emtores annui census & *collectas*, & *bonatenentiam* solvere coguntur (1); contra venditores solutioni adhaere, ac relevii in

---

(a) l. Ut nullo 28. C. de Usur. l. Improbum, 20. C. Ex quib. caus. infam. irrogat.

(b) de Marinis *Resolut. lib. 1. P. II. cap. 119.*

(c) Rovitus *Decis. 9.*

(d) de Franchis *Decis. 254. n. 14.*

(1) *Collectae* a provincialibus, *bonatenentia* a Neapolitanis civibus praestatur ex rebus, quas in provinciis possident. Eam autem ex novissimo jure Neapolitani cives solvunt ex praediis, quae in provinciis habent; nequiquam ob annuos redditus, quos ab ipsis Regni universitatibus coemerint. *Continuat. instruct. Catastr. part. 1. n. 17.*

in feudo obligantur. At onera personalia ad emtores pertinent. Proinde sportulas proxenetae, & tabellioni, qui censuale instrumentum confecit, emtores praestare coguntur. Hoc autem eo usque invaluit, ut pactum in contrarium non valeat, uti ait vir summus Dominicus Aulifius (a).

Jam vero si censuarius annum redditum non solvat, potest actione hypothecaria praedium ipsum conveniri, licet in alienas manus transierit. Imperatores Antoninus, & Severus rescripserunt, in vectigalibus ipsa praedia, non personas conveniri, ait Papinianus (b). Et quamvis in ea lege de publicis censibus sermo sit; nihil tamen afferri potest, quominus in privatis censibus locum habere debeat. Illud autem certum est, hypothecam census esse irregularem. Extincta enim re censita, obligatio personalis perit. Quare debitor, ejusque heredes ad census praestandos non sunt obligati: quod in regulari hypotheca secus obtinet (1) (c).

Tom. II.

E

Ex

(a) Aulifius Comm. Jur. Civil. de Censib. cap. 6.

(b) l. Imperatores ff. de Public. & vectigal.

(1) Hypotheca alia est regularis, alia irregularis. Regularis personalem obligationem supponit, quae, extincta re hypothecae supposita, manet. l. Sicut l. Lucius ff. Quib. mod. pign. solvit. Propterea post rei obitum debitor ad solutionem cogitur l. Cum notissimi C. de Praescript. 30. vel 40. annor. In irregulari hypotheca, re extincta, non modo ipsa, sed & personalis actio perimitur.

(c) l. Intelligere 2. C. de Luit. Pignor.

Ex eo porro fit, ut possessor rei censitae actione hypothecaria directo conveniri possit, nec ei *ordinis* exceptio prosit, quae in regulari hypotheca locum habet (a): jus enim exigendi annum censum in rem scriptum censetur (b). Quin, re censita pluribus per partes vendita, actione hypothecaria censualista adversus quemlibet in solidum experiri poterit (c). Id inde factum, ne jus creditoris facto debitoris deterius reddatur (d).

Porro census pluribus modis perimitur. Sane, res censita si omnino pereat, censum perimi necesse est. Census enim cum onus rei cohaerens contineat, fundi fortunam sequitur: quod in aliis oneribus realibus, veluti tributis, servitutibus, & canone emphyteutico obtinere, compertum est (e). Quare si domus tota corruerit, vel vinea radicitus frigore exaruerit, census extinguetur. Nec porro reviviscet census, ubi aut domus vel iisdem caementis fuerit restituta, aut vinea denuo implantata: domus enim restituta, & vinea denuo implantata alia videtur (f) (1). Ceterum

---

(a) *Auth.* Hoc si debitor, C. de Pign. & hypothec.

(b) *Gratian.* c. 955. n. 34.

(c) *Pragm.* 1. de Censib.

(d) *De Marin.* 1. Resolut. 13.

(e) *Gratian.* c. 654. n. 8.

(f) l. Quid tamen 10. §. 7. ff. Quib. mod. ususfruct. amittat.

(1) Secus se res habet, ubi aliquae tantum vites de-

terum si res censita dolo, vel culpa censuarii fuerit destructa, censu quidem perempto, potest dominus census & pretium illius repetere, & quod sua interfuit, rem censitam fuisse destructam. Fraus enim, & culpa nemini suffragari debent. Illud etiam certum est, si pro parte res censita perierit, pro parte etiam censum perimi. (1). E 2. Cen.

denuo sint implantatae, aut ubi sensim, & per partes vinea sit renovata. In hac enim specie cum vinea eadem maneat, census debetur. *Argum. leg.* Proponebatur 76. ff. de Judic.

(1) Si censuarius rem censitam, urgente necessitate, destruxit, quam alio loco restauravit, veluti si, destructa priori moletrina, verso in alia flumine, aliam in alio loco construxit, cogitur ne censum praestare? Doctores ea in specie censum debere negant. In hanc sententiam ea potissimum ratione descendunt, quod, destructa re censita, sine dolo, & culpa censuarii, census penitus evanescit. *Arg. leg.* Quid tamen 10. §. 7. ff. *Quibi. mod. usus fr. ammitt.* Tantum si dominus moletrinae modicis impensis alveum reficere, eumque ad priorem moletrinam ducere potuit, censum persolvere cogitur, licet loco commodiori aliam construxerit. In hoc enim casu dolus praesumitur. *Argum. leg.* Certo §. 13. ff. de *Servit. rustic. praedior.* Idem porro de ea specie dicendum, ubi moletrina sit *bannalis*, seu *banderalis*. Cum enim vicini accolae ad eam venire cogantur molendi causa, ubi alio fuerit constructa, census supra illis redditibus constitutus manet. Quo sane pacto, si pontem dejecit vis fluminis, vectigal, quod transeuntes debent, non perit: praestabitur enim, ubi navi, quae ponti substituta est, trajiciunt.

Censum etiam vel omnino, vel ex parte extinguere placuit, ubi res censita vel in totum, vel ex parte sterilis, atque infructuosa facta sit. Itaque si ager flumine, vel mari, aquisve stagnantibus occupatus, aut glareis, fabulo, vel lapidibus obrutus fuerit, census perimitur (a). Secus autem se res habet, ubi res censita per certum tempus sterilescat, veluti vi tempestatis, aut edaci graculorum, locustarumve pernicië divexata. Hac enim in specie, veniente solutionis die, integra pensio solvi debet. Casus enim fortuiti ad dominum census non pertinent.

Praeterea extinguitur census, ubi debitor, qui solvendo non est, urgentibus creditoribus, patrimonium suum dividendum iudicio sistit. Curatorem enim bonis dato, & creditorum graduatione, ut ajunt, facta, impeditur aeris alieni incrementum, & census cessat.

Postremo census, nisi irredimibilis sit, redemptione tollitur. Redemptio autem census fit restitutione fortis. Hoc autem casu pacta contractui adjecta servari debent (b). Itaque si venditor pactus cum emptore fuerit, ut census eo pretio redimatur, quo redemptionis tempore aestimabitur, a pactis conventis recedere non licebit. Ceterum si plures sint ejusdem censuarii heredes, quilibet ipsorum dominum cogere

(a) *Argum. l. Si ager 23. ff. Quib. mod. ususfr. amitt.*

(b) *Arg. l. Si fundum 2. C. de Pact. inter emptor.*

gere potest, ut partem, quae ad ipsum pertinet, revendat. In census porro redemptione censualista eas sollemnitates servare non cogitur, quae in rerum immobilium alienatione servari debent. Hujusmodi enim sollemnitates in voluntaria, non in necessaria alienatione servari oportet (a). Quare sortis solutio in censu tutori, aut curatori sine decreto judicis fieri potest. Judicis enim decreto opus non est in eo actu, quem pupillus, aut minor necessario suscipit.

TITULUS XII.

De Jure Retractus, seu congrui.

Jus congrui appellatur, quod ratione vicinitatis debetur. Jus etiam *retractus* apud Pragmaticos frequentius audit: per illud enim alter ad se veluti retrahit rem alteri venditam. Graeci ~~jus inportunum~~ *praelationis* vocarunt. Quibus id jus competit, iis praelatio datur in venditione, in emphyteusi, in locatione ad longum tempus, in quibus certa merces, certumque pretium constitui solet. Retractus au-

E 3

tem

(a) Arg. l. Uxorem 41. §. 9. ff. de Legat. 3.

(b) l. Alienationes 13. ff. Fam. erciscund. l. Pe-
to 69. §. 1. ff. de Legat. 2.

(c) l. A. D. Pio 15. §. ult. ff. de Re judic.

tem vel ex pacto descendit, vel ex lege proficiscitur. Ille *conventionalis*, hic *legitimus* appellatur. De *conventionali retractu*, in quo pacta contractui adjecta servari debent (1); disputare supervacaneum. Quare de legitimo tantum retractu aliqua delibabimus.

Legitimum retractum veteribus Romanis ignotum primus fortasse Constantinus ex Judaico instituto (a) excitavit (b). Sed Gratianus, Theodosius, & Valentinianus rati, neminem de rebus suis facere aliquid cogi invitum debere, Constantini lege abrogata, unumquemque arbitratu suo quaerere, & probare emptorem voluerunt (c). Verum jus retractus in Oriente restitutum a Romano Seniore Lecapeno, cujus Novellam exhibet Cujacius (d); in Occidente vero jus istud moribus potissimum Germanorum, & constitutione, quae Friderico I. tribuitur (2), revocatum. Licet autem

(1) Qui fundum vendidit, ut eum certa mercede conductum ipse habeat; vel, si vendat, non alii, sed sibi distrahatur; vel simile aliquid paciscatur, ad complendum id, quod pepigerunt, ex vendito agere poterit, ait JCtus in l. 75. ff. de Contrah. emt.

(a) Levit. XXV. 25.

(b) Gothofr. ad l. Dudum. C. Th. de Contrah. Emt.

(c) l. Dudum. 6. C. Th. de Contrah. emt.

(d) Cujac. lib. V. de Feud.

(2) Ea est celeberrima constitutio, Sancimus, quae habetur l. V. Feud. de Jur. ppetui tit. 13. Eam nonnulli

autem de hujus constitutionis auctore multa disputent interpretes, illud certo affirmari potest, juris retractus controversias, quae in Neapolitano territorio ex receptis moribus fuerunt diremptae, secundum eam legem hactenus in Regni provinciis fuisse definitas. Itaque rem omnem paucis enarrabimus, cum Ferdinandi IV. lege juris retractus vix vestigia supersint.

Porro jus praelationis, quod locum habet in unis praediis conterminis, desertur primo parentibus (1), i. e. cognatis seu per mares, seu per feminas conjunctis, & affinibus. Si plures cognati fundo, qui venditur, fuerint contermini, gradu proximior excludet remotiores. Post cognatos praelatio sociis datur, tum simul censitis, qui sub uno servitio sint (2),

E 4

modo

nulli post Auctorem *Hist. Civil. lib. 13. cap. ult.* Friderico I., alii Friderico II. ea fortasse de causa tribuerunt, quod post Constitutiones Regni Siciliae prostat. Sed potior eorum sententia videtur, qui putant, ipsissimam illam esse Lecapeni Novellam ab incerto auctore Latine redditam, & Friderico tributam, ut major ipsi auctoritas esset, apud nos vero usu receptam.

(1) Cujacius *lib. V. de Feud. in Constit.* Sancimus, ait: *parentes hac constitutione militari sermone Fridericus appellat, quos Romanus συγγενες.* Συγγενες autem non modo cognatos notat, sed etiam affines. Videbis Stephanum in *Thesouro Graec. ling. v. Συγγενες*, & Scapulam *lexic. Graec. latin. v. Συγγενες, & Συγγενεια.*

(2) In Graeca Novella Lecapeni *ομοτελες* dicuntur,

modo iis omnibus conterminum sit praedium. Postremo vicini omnes ad jus retractus admittuntur. Hoc autem jure eos excidere placuit, qui atroces injurias venditori, vel ejus familiae intulerint, quique ipsius substantiae gravem jacturam moliti sint, vel contra ejus vitam admisit. Ceterum hoc jus Curiae i. e. Fisco, Ecclesiae, & viae publicae denegatur, ut in eo nec agere, nec conveniri queant.

Jam vero a venditore denunciatio rite iis fieri debet, quibus jus praelationis datur. Si si praeferrere velint, intra dies triginta a denunciatione computandos aut justum pretium deponent, aut quantum emtor sine fraude dederit. Si intra praestitutum tempus id facere neglexerint, praelationis jure excident. Tantum si quis ex justa causa absit, vel in minori aetate fuerit constitutus, eorum procuratores, aut defensores, intra quadrimestre spatium oblato pretio, praelationem petent. Id si facere neglexerint, damnum illis illatum sarcire coguntur. Quod si denunciatio fuerit a contrahentibus omissa, vicini intra decennium pro praelationis jure experiri poterunt.

Porro in venditione, emphyteusi, locatione

---

tur, qui a pseudo-Friderico sub uno servitio appellantur. *Quotidius* autem sunt, qui simul censum fisco pendunt. *Taxos* enim vectigal sonat, quod fisco pensatur.

ne (1) jus congrui locum ex pseudo-Friderici-
 ciana constitutione habet. Ne vero sub alte-
 rius contractus obtentu legi illuderetur, ab eo-
 dem pseudo-Friderico cautum, ut, si qua frau-
 dis suspicio suboriretur, qui praelationem ha-
 bent, jusjurandum tam emtori, quam venditori
 deferant. Si, delato juramento, contrahentes
 adversus legem fecisse probentur, & poenam
 perjurii subibunt, & praedium, ac pretium
 fisco addicetur. Fiscus vero praedium commis-
 sum iis vendere cogitur, qui jus habent prae-
 lationis.

Ita quidem jus retractus ex Friderici con-
 stitutione definitum. Per Consuetudines porro
 Neapolitanas, nulla cognationis ratione habita,
 jus praelationis, quod in sola venditione locum
 habere placuit, vicinis tantum datur intra an-
 num a die scientiae, pretio soluto, non quan-
 ti emtum praedium, sed quanti a tabulariis
 fuerit aestimatum. Quod si duo e diversis la-
 teribus contermini rei emtae fuerint, ad prae-
 lationem uterque admittetur, pro medietate,
 nulla habita ratione magnitudinis praedio-
 rum

---

(1) Nomine *locationis* contractus designatur, quo
 res in perpetuum alienabatur pro aliquo servitio, vel
 modica mercede, pretio post initum contractum saepis-
 sime accepto. Si secus dixeris, difficile te extrica-
 bis ex iis constitutionis verbis: *Si quis voluerit a-*
lienare per locationem. Quis enim vel fando audi-
 vit, locationem juris Romani esse alienationem?

rum, qua vicini sunt (a). Ubi vero ex uno latere unus, ex altero plures fundo vendito sint contermini, medietas ad illum solum, altera medietas ad ceteros omnes pro modo latitudinis, qua fundum venditum contingunt, pertinebit. Quod si unus retrahere velit, ceteri nolint, ille rem integram, soluto pretio, habebit: si partem petierit, non audietur (b). Ubi porro fundo vendito confinis sit Ecclesia, via publica, rusticus, aut civis Neapolitanus non liberae conditionis, iis praelatio datur, qui eidem fundo contermini sunt a capitibus (c). Ceterum si ejusdem domus duo sint domini, quorum alter inferiorem partem solo conjunctam, alter superiorem habeat, ubi alterutra pars vendetur, alterius partis dominum vicini praeferrere placuit. Id & ad eos extendi debet, qui domum communem pro indiviso possident, ut, altero vendente, alter, ceteris omnibus exclusis, jure congrui utatur. Quod in fundis, terris, aliisque rebus immobilibus locum majores nostri habere voluerunt (d). Huc ea species referri potest, ubi domus habeat tria solaria, quae ad diversos dominos pertineant. Si solarium aliquod vendatur, ille jure congrui praeferreretur, qui proximum habet solarium.

(a) *Consuet.* Si quis emit. *de Jur. Congr.*

(b) *Consuet.* Si ex uno, *ead.*

(c) *Consuet.* Ubi domus, *ead.*

(d) *Consuet.* Si quis habet, *ead.*

larium: ubi vero medium solarium vendatur, inferioris solarii dominus domino superioris praeferetur (a). Praelatio itaque primum socio, tum domino solarii inferioris, deinde superioris solarii domino, postremo ceteris finitimis ex Neapolitanis Consuetudinibus defertur.

Ita quidem circa jus congrui res se habuit usque ad annum 1788. . Eo autem anno, ut fraudes, litesque, quae ex eo jure in infinitum excreverant, praeciderentur, providentissimus Ferdinandus IV. pragmática sanctione VI. Kal. Februarii an. 1789. lata, constitutionem *Sancimus*, Consuetudinesque Neapolitanas *de jure congrui* abrogavit. Jus autem praelationis socio indulgit, & agnato vicino, ubi ille partem communis fundi a socio alienatam, hic conterminum fundum retrahere velit. Agnatos autem, exclusis cognatis, ad jus congrui admisit, ubi ultra tertium agnationis gradum non sint constituti. Illud postremo Rex sapientissimus voluit, ut, si socius, vel vicinus agnatus fuerint denunciati, dies triginta dentur ad retrahendum; denunciatione omissa, intra annum a die initi contractus computandum retrahere queant.

TI.

(a) *Consuet.* Si domus, eod.

(b) *Napodan. ad d. Consuet.* Si domus.

TITULUS XIII.

De Jure Dotium.

Qui dotem filiae dare nolunt, ex constitutione Severi, & Antonini per Proconsules, Praesidesque provinciarum eam dotare coguntur, ait Marcius (a). Hoc autem cum ex patria potestate descendat, matrem pro filia dotem dare non cogi, rescripserunt Imperatores, nisi ex magna, & probabili causa, vel lege specialiter expressa (b). Eodem sane pacto ascendentes paternae lineae dotem dare principali nomine coguntur; maternae lineae adscendentes in subsidium vocantur. Praeter parentes dotem constituere nemo alius compellitur. Ceterum illud exploratum videtur, patrem locupleti filiae, eique, quae post ipsum annum vicesimum quintum infami viro nupserit, dotem dare non cogi (c), quidquid nonnulli Pragmatici contra obnitantur (d).

Porro dos vel *profectitia* est, vel *adventitia*. Illa a patre proficiscitur, ejusve intuitu constituitur; haec a matre, aut quovis alio datur

---

(a) l. Capite 19. ff. de Rit. nuptiar.

(b) l. Neque mater 14. C. de Jur. dot.

(c) Arg. l. Si quis liberis 5. §. 7. ff. de Agnosc. liber. Pragm. un. de Matrim. a filiis.

(d) de Luca ad de Franchis decis. 616.

tur (a). Seu profectitia dos fuerit, seu adventitia, ea nisi in causam dotis viro tradita sit, dotali privilegio numquam censebitur. Ob dotale autem privilegium, cum, constante matrimonio, dos permutari queat (b), si pecunia fuerit cum fundo permutata, fundum dotalem effici, respondit Ulpianus (c). Ceterum licet res dotali pecunia coëmptae marito adquirantur (d), eas tamen dotali privilegio censerī, certum est. Atque id profecto sibi voluit Caejus, ubi ait, *res dotali pecunia comparatas dotales videri* (e); quas proinde *quasi dotales* appellat Ulpianus (f).

Jam vero dos aut *aestimata* viro traditur, aut *inaestimata*. Dote aestimata viro data, ejus dominium, ac periculum transit in virum, facta vera venditione (g). Inaestimatae dotis dominium alii viro afferunt, alii adjudicant uxori :

(a) l. Profectitia 5. pr. §. 9. ff. de Jur. dot. Ulpian. *Fragm.* 6. 3.

(1) Potest ipsa mulier sibi dotem constituere. Ei autem, ipsiusque heredibus in integrum restitutio datur, ubi aetate minor circumventa in constituenda dote probetur. l. Quoniam unic. C. Si advers. dot.

(b) l. Ita constante 26. ff. de Jur. dot.

(c) l. Quod si, ff. eod.

(d) l. Sive, ult. C. de Serv. pign. dat. manum.

(e) l. Res, quae 54. ff. de Jur. dot.

(f) l. Si cum dote 22. §. ult. ff. Solut. matrim.

(g) l. Plerumque 10. §. 4. ff. de Jur. dot.

ri: utrique legum praesidio decertant. Quid-
 quid hujusmodi diffidiorum sit, Justinianus ex
 naturali jure earum rerum dominium mulieri
 asseruit, ex legum vero subtilitate viro addi-
 xit. In rebus autem dotalibus sive aestimatis,
 seu inaeestimatis vindicandis, mulieres omnem
 habere, soluto matrimonio, praerogativam jussit,
 & neminem creditorum mariti posse sibi po-
 tiorem in iis causam per hypothecam vindica-
 re; cum eadem res & ab initio uxoris fue-
 rint, & naturaliter in ejus permanerint do-
 minio (a). Justiniano itaque jure ipsius dotis
 aestimatae dominium uxori asseritur.

Jam vero de dotis restitutione diverse olim
 cautum, prout vel profectitia dos foret, vel
 adventitia (b), & matrimonium vel morte
 mulieris, vel divortio foret solutum (c). Du-
 plex autem actio mulieri pro dotis repetitione
 dabatur olim, nimirum rei uxoriae, & ex stipula-
 tu, altera bonae fidei, altera stricti juris. At
 Justinianus, actione rei uxoriae in actionem ex
 stipulatu transfusa, mulierem soluto matrimo-
 nio, pro dote ex stipulatu agere jussit, seu sti-
 pulatio intercessisset, sive non fuisset interpo-
 sita. Quin idem Imperator, actione ex stipulatu
 inter actiones bonae fidei constituta, res im-
 mobiles statim, a soluto matrimonio, res ve-

ro.

(a) l. In rebus 30. C. de Jur. dot.

(b) Ulpian. Fragm. VI. 4. 5.

(c) Id. ibid. VI. 6.

ro fungibiles, ac mobiles intra annum restitui jussit (a). Postremo, muliere in ipsa aestimata dote mariti creditoribus praelata, ejus dotis vindicationem ipsi concessit (b), eamque in omnes res mariti potiori hypotheca prae ceteris creditoribus donavit, licet ii anterioris temporis privilegio vallati fotent, aut personali etiam privilegio muniti (c) (1). Ceterum hoc mulierum privilegium ex Pragmaticorum sententia iis tantum creditoribus nocet, qui tacitam anteriorem hypothecam habent: qui enim expressa hypotheca sibi cave-
runt, privilegium illud non reformidant (d).

Porro pleraque moribus in Neapolitano territorio fuerant circa dotium restitutionem recepta. Nimirum, soluto morte mulieris matrimonio, si liberi supersint, iique vel nolint,
vel

(a) *l. unic. C. de Rei uxor aff.*

(b) *d. l. In rebus 30. C. de Jur. dot.*

(c) *l. Affiduis 12. C. Qui potior. in pign.*

(1) Si mulier hypothecae dotali jurata renunciaverit, hypothecaria experiri posse adversus possessores rerum mariti, negavit Afflictus *Decis. 311. n. 15.* Idem tamen mulierem ipsam juvari hypothecaria, scribit, ubi sine juramento dotali hypothecae renunciaverit *Decis. 313.* Verum quemadmodum alterum secundum leges prounciatum; ita & primum, invita jurisprudentia, dictum putaverim. Jusjurandum enim in praesenti specie, tamquam bonis moribus adversum, legibus damnatur. *Pragm. un. de S.C. Vellejan.*

(d) *Capycius-Latro Decis. 47.*

vel non possint vitam cum patre agere, vel pater nolit, eos secum habere, dos, & beneficia ipsius mulieris, i. e. possessiones aestimatae, vel inaeestimatae, & corredum, sicuti extant, *in continenti* ad liberos revertentur. Pecunia vero, & valor corredi in auro, argento, & *pernis*, si non extant, intra annum restitui jubentur; siue filiis, siue patri mulieris, siue extraneo cuivis dos restituatur (a). At si vir decesserit, superstiti mulieri dos, & valor corredi, si illud non extet, intra annum a die soluti matrimonii restitui debent ab heredibus, aliisque viri successoribus (b). Res autem immobiles, seu aestimatae, seu inaeestimatae, ipsumque corredum, si existat, ni statim a morte viri mulieri restituantur, propria auctoritate ab ipsa capi poterunt (c). Ceterum si liberi superlint, matrem primis sex mensibus alere jubentur. Post sex menses, si mater ab iis exhiberi nolit, tarenum unum in singulas uncias dotis usurarum nomine matri liberi praestabunt; eidem praestationi obnoxii, ubi, elapso anno, dotium ipsarum restitutionem distulerint. Eandem porro usurarum praestationem ab extraneis viri heredibus servari oportere, majores nostri voluerunt, ex quo dotes restituere distulerint (d). Quae vero usurarum ratio

---

(a) *Consuet.* Si mulier nupta, *de Jur. dot.*

(b) *Consuet.* Viro mortuo, *eod.*

(c) *Consuet.* Ita quod, *eod.*

(d) *Consuet.* Heredesque mariti, *eod.*

tio in Neapolitano territorio praescripta fuit , ea in Regni provinciis ex diversis regionum moribus diverse definiebatur. Verum quaecumque fuerint veterum rationes , hodie usurae ultra trientes , aut quincunces non excurrunt.

Illud etiam adverti debet , in Neapolitano territorio , ubi a marito , ejusque heredibus dos sit restituenda , restitutionem in solidum fieri oportere. Sane in Regni provinciis ex regulis Romani juris , beneficio *competentiae* opposito , vir ab uxore dotis nomine conventus in id , quod facere potest , damnatur (a). Quin si maritus pactus fuerit , ut in solidum condemnatur , hujusmodi pactum veluti bonis moribus adversum servari oportere , post Pomponium negavit Ulpianus (b). Quod autem marito beneficium datur , utpote personale , ad heredem non transit (c). Ceterum quod ex Nea-

Tom.II.

F

po-

(a) L. Maritum 12. D. Sol. matrim.

(b) L. Alia causa 14. §. 1. ff. eod.

(c) L. Maritum 12. l. Quia 13. ff. eod.

(1) Idem honor , ut in id damnetur , quod facere potest , socero habetur , cum quo nurus de dote agit , quique ex promissione a marito convenitur l. Rei judicatae 15. l. Ex diverso 17. ff. Sol. matrim. Socer enim parentis locum obtinet , auctore Pomponio l. Quia 16. ff. eod. Quin & mulier si ex promissione conveniatur , per exceptionem defenditur ; & filios mulieris , qui patri heredes extiterunt , in id , quod facere possunt , condemnari , ex Labeonis sententia respondit Pomponius d. l. 17. §. 1. l. Etiam 18. pr. ff. eod.

politana Consuetudine de dotium in solidum restitutione invaluit, ultra causam dotis extendi non debet. Quare si ex alio contractu vir ab uxore conveniatur, ex Divi Pii constitutione, in id, quod facere potest, condemnabitur: quod & in persona mulieris aequa lance servari aequitatis suggerit ratio, ut ait Modestinus (a).

Quae hucusque enarravimus, locum habent, ubi revera dos fuerit numerata. Quod si quis, soluto matrimonio, dotem sibi numeratam neget, quam se accepisse professus sit in tabulis nuptialibus, rem ex diversitate temporis definiri voluit Justinianus. Scilicet si biennio tantum constitit matrimonium, exceptio non numeratae dotis intra annum post solutum matrimonium marito, ejusque heredi dabitur. Ubi matrimonium ultra biennium usque ad decem annos extendatur, intra tres menses marito, ejusque heredi querela datur. Si vero transcurrerit decennium, neque marito, neque heredibus ejus querelam esse, jussit Justinianus. Tantum si minor aetas intervenerit, restitutionem in integrum concessit Imperator intra tempora legibus praefinita (b).

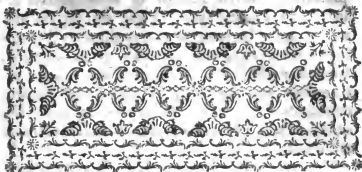
JU.

(a) L. Non tantum 20. ff. de Re judic.

(b) Nov. 100. cap. 2.

JURIS CIVILIS NEAPOLITANI

LIBER IV.

TITULUS I.

De Judiciis.

Judicia dicuntur legitimae controversiarum disceptationes apud judicem litium finiendarum gratia institutae. Eorum quaedam *civilia* sunt, quaedam *criminalia*. *Civilibus* civilia negotia disceptantur: criminalibus in fontes animadvertitur seu poena corporali, seu multa pecuniaria fisco addicenda. Civilia judicia in *ordinaria*, & *extraordinaria* divisere veteres. In

F 2.

ju-

judiciis ordinariis Praetor de more judices dabat, formula praescripta, ex qua sententiam pronuntiarent. In judiciis extraordinariis Praetor ipse contra receptum morem, causa cognita, sententiam ferebat. Proinde isthæc judicia *extraordinariae cognitiones* a veteribus fuerunt nuncupata (1). Sed pedaneorum judicum usu exolescente, (a) omnia judicia extraordinaria evaserunt.

Jam vero in quibusdam judiciis omnes juris sollemnitates adhiberi oportebat; ut contra solitum judiciorum ordinem prolatam a Praeside sententiam, rei judicatae auctoritatem non obtinere, rescripserit Alexander (b). In quibusdam vero judiciis Praetor summatim causam cognoscebat. Priora judicia *ordinaria*, posteriora *summaria* fuerunt appellata (2). His exe-

cu-

(a) L. Placet 2. C. de Pedan. judic.

(1) Extraordinariis cognitionibus Praetor de salariis liberalium artium Professoribus debitis l. Praeses 1. ff. de Extraord. cognit. de restitutione minorum l. Quod si minor 24. ff. de Minor. de fideicommissorum persecutione cognoscebat l. Pecuniae 178. §. 2. ff. de Verb. signif. & ubi disceptabatur, utrum quis in patris potestate foret, an non l. Deinde 3. §. 3. ff. de Liber. exhib.

(b) L. Prolatam 4. C. de Sentent. & interlocu.

(2) Apud Longobardos, & Northmannos sollemnitates in judiciis neglectae fuerunt. Fridericus II. judiciorum ordine restituto, judiciaria acta scripto fieri jussit Const. Edictorum ordinem, de Litt. citator. & seqq. Hujusmodi autem judiciorum ordo cum

cutiva addidere Pragmatici , quae scilicet paratam habent executionem . Ex causae porro natura dignoscitur , utrum ordinaria sint judicia , an summaria , vel executiva . Ubi quidem de facto , vel de jure dubitatur , ordinario judicio lis definietur ; nisi leve sit negotium , aut causa privilegiata , veluti de alimentis , quae judicio summario expeditur . Ubi vero certum est jus actoris , nec de facto dubitatur , executivo judicio erit locus , veluti si ex instrumento sollemni , ex litteris collybisticis , ex apocha *bancali* , aut ex obligationibus *penes acta* quis experiatur . Primum de ordinario judicio disputabimus ; tum de summario ; postremo de exequentivo judicio aliqua delibabimus .

---

cum in scrupulosas sollemnitates degenerasset , Carolus Calabriae dux *Ritu M. C.* Detestantes 288. & Regina Isabella *Ritu* , Quantum est 289. lites definire jusserunt , *sola veritate inspecta* . Quin & Ferdinandus Aragonius *in causis civilibus , vel mixtis coram quibuscumque judicibus procedi voluit sine figura judicii , facti veritate inspecta* . *Pragm. 1. de Ord. judic.* His autem verbis non omnino judiciorum ordo sublatus est , sed futilis illa , & captiosa formularum ratio abolita , quam actor , & reus nisi apte servassent , in rei gestae discrimen veniebant ,

TITULUS II.

De Judicio ordinario.

IN ordinario judicio primum omnium petitionem suam actor libello (vulgo *istanza*) debet comprehendere. In eo dilucide enarrabit, coram quo, a quo, de qua re, & quo jure experietur (a). Libello judici oblato Actorum magister nomen, cognomenque actoris adscribet, anno, mense, & die exhibitionis libelli *per extensum*, non numericis notis adnotato. Ea adnotatio vulgo *praesentata* dicitur (b) (1).

Judex porro reum intra certum tempus in jus vocabit decreto suo citatorio, cui subscribere poterit etiam *seriato die*; (c) licet citatio fieri.

(a) *Const.* Edictorum ordinem, de *Litt. citator.*

(b) *Pragm.* 81. §. 8. de *Offic. S. R. C.* 1632.

(1) Ubi *causa sit valde modica*, infra duos augustales scilicet, libello opus non esse, edixit Fredericus II. *Const.* *Dilationes*, de *Dilation. & exception.* Quin & Carolus Borbonius in levioribus causis infra summam ducatorum duodecim oretenus a iudicibus literis expediri voluit, neglecta forma iudiciorum. Si quod forte fuerit *gravamen*, voce a scriba proponi iussit, non impedita decreti executione. *Pragm.* 18. §. 5. de *Ord. judic. an.* 1738.

(c) *Rit. M. C.* Item servat *M. C.* quod citatio fieri debet, 116.

feri debeat die non feriato: feriatis enim diebus judicia conquiescunt. Tempus autem, intra quod reum sistere se in judicio oportet, diverse pro locorum diversitate praefinitur. Si in loco judicii reus sit, prima die juridica post biduum in jus venire debet. Ubi extra judicii locum intra Regni fines reus moretur, terminus triginta dierum a die citationis receptae continue numerandorum ei datur. Plerumque etiam brevius spatium praestituitur *ex qualitate temporum, proximitate locorum, & urgenti causa*. Si vero reus extra Regni fines degat, sexaginta dierum spatium citatio continere debet (a). Illud autem certum est, in praesenti specie citationis diem non computari, praescriptumque terminum decurrere a prima post citationem die; modo non sit feriata (b).

F 4

Por-

(a) *Constit. Edictorum ordinem, de Litter. citator.*

(b) *Rit. M. C. V. Observat ipsa Curia 119. Non computatur dies citat. in term. Constit. In civilibus, de Apparitor. & eor. salar.*

(1) Antiquitus ipse actor reum in jus vocabat, & obnitentem obtorto collo trahebat. Tum jussu Praetoris litem actori denunciari placuit l. Si quis 5. ff. de Judic. Apud nos citatoriae litterae actori tradebantur olim, quibus juberetur in jus venire reus. At Fridericus, hujusmodi litteras per aliquem bonum virum, vel per specialem citantis nuncium reo denunciari voluit *Constit. Edictorum, de Litt. citator.* Denique publici viatores fuerunt instituti, qui reos in jus vocarent. *Pragm. 2. de Ord. judic.*

Porro citatio per viatores (*portieri*) fieri debet (1), qui officio publico fungi censentur (a). Quod si per curias demaniales, aut baronales citatio expediatur, ea per ipsarum curiarum apparitores, vulgo *juratos*, fiet, qui ab universitatum administratoribus ad id munus deligi solent. Citatio autem in *faciem* fieri debet, ubi rei copia haberi possit. Si reus ubi sit, ignoretur, vel inventus ad se aditum haberi non permittat, denunciatio domi fiet ipsius familiae. Ubi vero domus non aperiatur, litteras citatorias in ejus limine poni sufficiet; ex quo sane tempore dies reo praestituti currere incipient (b). Ceterum si citationem extra judicis territorium fieri oporteat, *apparitor*, nisi a *Gubernatore*. seu *Regio*, seu *Baronali* veniam impetrarit, eam expedire prohibetur. Citatio enim actus est jurisdictionis, qui extra territorium jus dicentis exerceri non potest. Illud autem certum est, judicem, ubi per errorem extra suum territorium aliquem citaverit, *ad requisitionem illius, cujus jurisdictio turba-*

ta

(a) *Rit.*, Item quod littera citatoria 112. *de Citation.*, & *mandat.*

(1) De ea citatione heic sermo est, quae per *scripturam* fieri plerumque solet. *Edictalis* enim, quae ut plurimum incertae personae vocantur, aut *verbalis*, quae in civilibus minimi momenti causis vocatur, apparitores non requirit:

(b) *Const.* Citationis litterae, *de Assignat. litter. citatoriar.*

ea est, desistere oportere. Ni ab incepto destiterit, usurpatae jurisdictionis nomine, poenam utciarum viginti quinque Camerae Fiscali applicandarum subibit (a).

Citatio autem intra sex menses, ex quo a judice praescripta, fieri debet. Si intra illud tempus denuntiatio reo facta non fuerit, circumducta citatio inutilis evadet (b). Circumductioni quoque locus erit, ubi, cum plures ex uno decreto sint citandi, unus tantum citatur, & condemnatur. In hac enim specie non possunt ceteri condemnari sine nova citatione, & processu. (c) Sed hodie ex receptis moribus quodcumque tempus fuerit elapsum, citationes circumduci non solent. Tantum literas, (vulgo provisiones) quibus urbani magistratus quid in Regni provinciis fieri mandant, post mensem circumduci, jussit Carolus Borbonius (d).

Ubi reo per viatorem actoris petitio, judicisque decretum fuerit denunciatum, ejus denunciationis (notifica), fides (relata) in calce libelli reo oblata ab ipso viatore fiet, cui duo testes subscribent, si litterati sint; secus

te-

(a) Pragm. 1. de Jurisdiction. invic. non turband.

(b) Ritu Item servat ipsa Curia, quod si aliquis impetrat citationem, 122. Quanto tempor. dur. citat.

(c) Ritu Item servat ipsa Curia, quod si in una citatione 207. Quod si plures continentur.

(d) Pragm. 18. §. 1. n. 8. de Ord. judic. an. 1738.

testium nomina in relatione ab ipso viatore describentur (a). Ceterum moribus obtinuit, ut si citatio a viatoribus in loco iudicii fiat, eorum relationi fides habeatur; extra locum iudicii duo testes sint adhibendi. Ubi porro de rescissione contractus lis fuerit, citatio quidem in hac principe urbe per viatorem (*portiere*), & scribam causae, in provinciis per actuarium simul, & tabellionem in faciem reo fieri debet (b).

Jam vero citationis rite peractae quamplures effectus in jure memorantur. Ita quidem post citationem lis ad ejus iudicis jurisdictionem pertinet, cujus jussu citatio peracta. Proinde si quis, postquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse coeperit, in ea causa jus revocandi forum non habebit quasi praeventus, ait Ulpianus (c). *Praeterea* citatione praescriptio interruptitur, (d) lis pendere dicitur (1), res li-

(a) *Pragm. 2. de Ord. judic.*

(b) *Pragm. 18. §. 1. n. 16. de Ord. judicior. an.*
1738.

(c) L. Si quis 7. ff. de Judic.

(d) L. Sicur 3. C. de Praescr. 30. vel 40. annor.

(1) Veteri Romanorum jure a litis contestatione lis pendere censebatur l. Amplius 15. ff. Rem rat. habet. Justinianus inter reales, & personales actiones distinguendum ratus, in illis ex sola in jus vocatione, in his ex litis contestatione litem pendere edixit Nov. 112. c. 1. Cum vero ex juris Pontificii regulis lis pendere semper dicatur, ubi a iudice com-

litigiosa evadit (a), & quaevis innovatio *attentatum* censetur, quod judici vel nudo verbo revocare licebit (b). Quare si reus rem controversam vendiderit, pretio rei venditae in fiscum inferendo eum multari Fridericus jussit (c). Quin Carolus II. Andegavensis in praesenti specie judicium in persona ipsius alienantis finire voluit, etsi per multas manus possessio ambulaverit; ut executio fiat contra possessorem, apud quem res, vel possessio fuerit (d). Lites autem civiles, quae non pertineant ad fiscum, & publicas functiones, triennio finire jussit Justinianus. (e) Elapso triennio, *instantia* perimitur, eaque perempta, cessat in jus vocatio. Tantum si *spiritus insufflatio* fuerit impenetrata (f), instantia veluti reviviscet (f).

TI.

---

competente citatio emanavit, & ad partem citatam pervenit, *Clement.* Cum lite pendente 2. *Ut lite pendente. nihil innovet.* inde apud nos receptum, ut ab ipsa citatione *litis pendentia* induceretur.

(a) *Auth.* Litigiosa C. de Litigios.

(b) *Faber Cod. lib. 1. tit. 10.*

(c) *Constitut.* Eorum fraudibus, de *Alienat. ver. in judic. deductar.*

(d) *Capit.* Conventus, de *Convent. qui alienant possessionem.*

(e) L. Properandum 13. C. de *Judic.*

(f) *Pragm.* 3. de *Offic. S. R. C.*

(1) Jus insufflationis ad S. C. pertinet ex *Pragm.* 3. de *Offic. S. R. C.* Eodem jure gaudebat Regia Audientia Hydruntina, quae in urbe Lycien-
si sedebat olim, cujus jurisdictioni suberat provin-
cia

TITULUS III.

De Contumaciis .

EX quacumque causa, ad Praetorem , vel alios , qui jurisdictioni praesunt , in jus vocatus venire debet , ait Jctus (a) . Si quis in jus vocatus , nulla intra praefinitum tempus excusatione proposita , neque per se , nec per alium se judicio sistat , *contumax* fiet (b) . Jure quidem Romano contumax dicitur , qui tribus edictis propositis , vel uno pro tribus , quod vulgo *peremptorium* appellatur , litteris evocatus praesentiam sui facere contemnit (c) . Verum apud nos uni citationi , quam peremptorium continere voluit Fridericus , reus ni pareat , vel defendatur , contumax evadit (d) . Reus autem , qui vocatus ad Praetorem non venit , non

---

cia Hydruntina , & Bariensis . Ubi porro ea Audientia in duas divisa est , Hydruntinam scilicet , seu Lyciensem , & Bariensem , seu Tranentem , insufflandi jus penes utramque mansit in solidum . L. Bipo 10. C. de *Advocat. divers. judicior.* Vid. Rovit. ad *Pragm. I. de Instant. caus. non restit.* §. 19. & 20.

(a) L. Ex quacumque 2. ff. *Si quis in jus vocat. non serit* .

(b) *Const. Edictorum ordinem , de Litter. citator.*

(c) L. Contumacia 53. §. 1. ff. *de Re judic.*

(d) *Const. Edictorum ordinem , de Litter. citator.*

non ipso jure fit contumax , sed necesse est , ut *contumacia incusentur* , & contumax declaretur . In contumaciis porro incusandis is usus apud nos obtinet . Die proxime sequenti post elapsum terminum incusatur prima contumacia . Quod si ea dies fuerit feriata , contumaciae incusatio differetur in proximam diem non feriatam , mentione ab Actuario adjecta de contumacia stato die non incusata propter diem feriatam . Tribus diebus a prima contumacia incusata elapsis , secunda contumacia incusatur die non feriata , eaque reus contumax declaratur (a) .

Quidquid autem de contumacia coercenda edixerit Justinianus (b) , sanc Fridericus II. reum in actione personali contumacem , cujuscumque conditionis sit , tertia bonorum mobilium

(a) *Ritu* , Item servat ipsa Curia 224. de *Contumac. accus.*

(1) *Peremptorium* inde nomen accepit , quod perimeret disceptationem , h. e. , ultra non pateretur adversarium tergiversari . L. Et tertium 70. ff. de *Judic.* In peremptorio autem comminatur is , qui edictum dedit , etiam *absente diversa parte cogniturum se* , & *pronunciaturum* l. In peremptorio 71. ff. eod. Ceterum ex peremptorio absens condemnatus si appellet , non audietur , si modo per contumacium defuit : secus , audietur , ut ait Ulpianus l. Et post edictum 73. ff. eod.

(b) *Nov. 53. cap. 4.*

lium parte aerario inferenda multari jussit (a). Tum antiqui juris regulas secutus actorem ante litem contestatam in possessionem bonorum pro mensura debiti a judice immitti voluit (b). Lite vero contestata, si reus contumax fuerit, judex definitivam, ubi de causa liqueat, pronuntiabit. Ubi vero ad definitivam sententiam ex his, quae acta sunt, procedi non possit, si actor fraudulentam rei latitationem probaverit, venditionem rerum, quas pro contumacia possidebat, a judice impetrabit. Si autem latitationem probare non possit, exacto anno a die commissae contumaciae venditionem rerum, in quarum possessionem ob adversarii sui contumaciam fuerat immissus, a judice obtinebit (c). At rei vindicatione conventus reus ante litem contestatam, si contumax fuerit, praeter poenam tertiae partis rerum mobilium Curiae debitam, missionem in possessionem rei petitaе adversario custodiae causa assignandam patietur; ita quidem, ut, anno transacto, actor verus, & perpetuus possessor per lapsum temporis spatium efficiatur. Lite vero contestata, si de causa liqueat, rei petitaе possessio vera, & perpetua petitori assignabitur. Ubi de causa non

---

(a) *Const.* Poenam, de Poena contum. in civil. caus.

(b) *Const.* Contumacem; *ead.*

(c) *Const.* Si quid, de Poen. contumac. post lit. contest.

non liqueat, iudex ad litis decisionem de iure procedet (a). Verum Ferdinandus I. Aragonius voluit, ut reus conventus si in termino comparere neglexerit, ejus contumacia ab auctore in dicto termino accusata, triduoque post accusationem elapso, contumax haberetur. Tum auctoris optionem esse iussit, vel possessionem bonorum pro debiti mensura ex primo decreto, vel termini dationem petere. Licebit tamen reo intra tres menses a die interpositi decreti moram purgare per expensarum restitutionem, & praestationem cautionis (b). Quod si reus per tres menses moram non purgaverit, ad petitionem auctoris, si intra praestitutum a Iudice terminum non comparuerit, inculcata contumacia, secundum decretum interponetur. Ubi vero intra mensem a die interpositi secundi decreti iudicio se reus non stiterit, res pro concurrenti debito a tabulariis aestimata auctori adjudicabitur (c). Ceterum si reus post terminum elapsam docuerit, se justo impedimento impeditum, audietur (d):

Haec non omni ex parte apud nos obtinent. Missio enim in possessionem bonorum debitoris exolevit; & adversus contumacem auctor ordinario iudicio experiri pergit. Tantum solet in-

---

(a) *Const. Rei vindicatione, de Resign. possess.*

(b) *Pragm. 3. de Ord. iudicior,*

(c) *Pragm. 4. eod.*

(d) *Pragm. 3. eod.*

interdum bonorum debitoris, vel rei petitaе sequestratio decerni. Reus vero contumax factus si in jus veniat, auditur, modo expensas ab actore propter contumaciam factas sarciat (a). Illud etiam apud nos fuit constitutum, ut in contumaciam citati non comparentis absque alia intimatione ad actus causae necessarios procedatur (b). Tantum moribus inolevit, ut terminus probatorius, & monitio ad sententiam denuncientur.

TITULUS IV.

De Exceptionibus.

EXceptio dicta est quasi quaedam exclusio, quae opponi actioni cuiusque rei solet ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationemve deductum est, ait JCtus (c). Ea vel dilatoria est, vel peremptoria. Dilatoria, quae temporalis vocatur, ad tempus nocet, litemque differt. Peremptoria, quae perpetua dicitur, semper agenti obstat, & litem omnino perimit. Dilatoriae ante litem contestatam plerumque opponi debent; peremptoriae vero quaecumque ante sententiam recte opponuntur, quam

---

(a) *Peira ad Rit. M. C. 248. & 269.*

(b) *Pragm. 39. de Offic. S. R. C.*

(c) *L. Exceptio 2. ff. de Except.*

quamvis ipsarum nonnullae post ipsam sententiam opponi possunt (a).

Dilatoriae exceptiones vel judicem, vel actorem, aut reum, vel ipsam causam respiciunt. Ex judicis persona promanat fori praescriptio, & exceptio judicis suspecti. Praescriptione fori reus se vocatum excipit ad judicem non suum, cujus quidem jurisdictioni se subesse negat. Ejus autem judicis jurisdictioni quis subest, cujus in territorio domicilium habet, vel contraxit, aut deliquit, resve controversa sita est. Interdum tamen jus singulare (b), causae connexio (c), & litigatorum consensus (d) judici jurisdictionem tribuit. Inter consentientes enim cujusvis judicis, qui Tribunali praest, vel aliam jurisdictionem habet, est jurisdictio, ait Ulpianus (e) (1).

Tom. II.

G

Jam

(a) L. Tamen 11. ff. de S. C. Macedon. §. ult, *Inst. de Perpet. & temporal. action.*

(b) L. Non alias 24. ff. de Judic.

(c) L. Qui non cogitur 22. ff. eod.

(d) L. Non quidem 1. C. de Jurisdic. omn. Judic.

(e) L. 1. ff. de Judic.

(1) Illud heic adverti debet, nundinarum tempore jurisdictionem Gubernatoris seu regii, seu baronalis in praefectum nundinarum transferri: Is itaque & de rebus ad nundinas spectantibus summam judicat, & si quis litigatorum id petiverit, ipsas seu pecuniarias, seu criminales causas, actis a judice ordinario acceptis, juris ordine servato, cognoscit. *Collect. reg. litter. P. II. tit. 71. litt. 2. 3. 4. & 5. an. 1761. 1763. 1768.*

Jam vero, fori praescriptione coram judice allegata, judex ipse decernet, an reus suae sub-
sit jurisdictioni (a). Si a judicis decreto fue-
rit appellatum, judex a jure dicendo abstinebit,
donec de provocatione sit definitum. Ubi ve-
ro quis judicis non sui judicium de fori prae-
scriptione metuat, judicem superiorem adibit,
quo judicem non suum inhibeat, ne litem dijudi-
cet. Ceterum si quaestio de foro competenti inter
duo suprema tribunalia excitetur, Regalis Ca-
mera S. Claræ definiet, cujus Tribunalis ju-
risdictio sit. Atque haec vulgo *quaestio de tri-
bunali appellatur*. Quod si inter duos Consi-
liarios, quibus a S. C. Praeside causa commis-
sa est, de commissione disceptetur, *quaestio ista*
haec de commissario ab ipso S. C. Praeside
definietur, a quo ad Regalem Cameram pro-
vocatio datur. Ubi porro inter Consiliarios
quaestio fuerit, quorum alter sit *Delegatus*,
res ad Regalem Cameram dijudicanda pertine-
bit. *Delegato* enim ab ipso rege causa com-
missa censetur. Illud autem adverti debet, quae-
stionem *de tribunali* intra decimum diem a
praesentibus litigatoribus, intra quadragesimum
post citationem ab absentibus institui oportere:
quaestionem vero *de Commissario* a praesentibus
litigatoribus intra sex dies proximos a voca-
tio-

(a) L. Si quis 5. ff. de Judic.

tione in jus ; intra mensem ab absentibus institui debere (a) (1).

Ex persona quoque judicis promanat exceptio suspecti, qua judex reculatur. Jure Romano quidem judicem cuique recusandi jus erat, nulla reculationis causa allegata. Ne vero judicia vitilitigatorum fraudibus paterent, intra viginti dies, ex quo quis in jus foret vocatus, ante litem contestatam, recusari ju-

G 2

di-

(a) *Pragm.* 18. §. 2. n. 1. & §. 1. n. 18. *de Ord. judic.*

(1) Huc referri potest *fori electio* a Constantino primum inventa *l. Un. C. Quand. Imperat. int. pupill. vel vid.* Is sane voluit, ut pupilli, viduae, diuturno morbo fatigati, & debiles possent ad Principis auditorium adversarios suos vocare, praesertim ubi eorum potentiam perhorrescerent. Fridericus autem II. miserabilibus personis indulgit, ut possent adversarios suos ad M Curiam trahere, *corporali praestito juramento, quod eorum potentiam perhorrescant*, *Const. Statuimus*; ut Magnae Curiae, *de Offic. Mag. Justitiar.* Quin idem privilegium ad Ecclesias, Ecclesiasticasque personas a Roberto fuit productum, modo de rebus Ecclesiasticis lis foret. *Capit. Robertus*. . . . Quia nulla legis sanctio. *Rita*, Item quod nullus privilegiatus, *de Foro compet.* Tantum cessare privilegium placuit, vel ubi privilegiatus cum privilegiato contendat, *ad. Ritu*, Item quod nullus; vel ubi in feudali investitura nominatim legi *un. C. Quand. Imperat.* fuerit derogatum. *Collect. reg. litt. P. II. tit. 85, litt. 1. & 2. ann. 1741. & 1754.*

dicem, jussit Justinianus (a). Apud nos post litis contestationem ex regulis Romani juris judex frustra recusatur. Tantum si exceptio suspecti judicis post litem contestatam, exorta *evidenter, atque notorie se ostendat*, recusantem audiri placuit (b). Judicem autem, qui in *prima instantia* non fuit recusatus, in ulteriori judicio seu appellationis, seu reclamationis, seu nullitatum, aut in integrum restitutionis recusare non licet, nisi nova causa fuerit suborta (c).

Porro quidquid Romani juris fuerit, apud nos recusari iudices non possunt, nisi iustae sint suspicionis causae. Eae libello describi debent; iisque vel causae patronum, vel ipsum litigatorem subscribere oportet. Libellus clausus & obsignatus offerri debet vel Tribunalis Praefecto, vel ei, qui est a secretis. Ne vero iudices temere quis recuset, certa pecunia eo nomine deponenda est, quae partim fisco, partim recusato cedit, ubi suspicioni locum non esse, fuerit judicatum. Pecuniae autem quantitas est ducatorum sexaginta, ubi Consiliarius S. Clarae, vel Praeses Regiae Camerae Summariae recusetur. Ubi vero Judex M. C. vel Rationalis Camerae Summariae, aut Auditor regiarum Audientiarum suspecti postulatur

---

(a) *Nov. 53. cap. 3.*

(b) *Capit. Robertus . . . Inter belli discrimina.*

(c) *Pragm. 15. §. 7. de Susp. official.*

tur, deponi debent ducati triginta (a).

Libellus a recusante oblati in ipso Tribunali, quod de suspicionum causis cognoscere debet, aperitur. Causae in libello contentae vel *rejiciuntur*, si futes; vel, si probabiles videantur, recusato judici *ostenduntur*, quo de earum veritate respondeat; vel si justae, & manifestae appareant, iudex *non intervenire* jubetur. Ceterum adversus iudicum decreta de suspicionibus facta nullum remedium afferre licet (b).

Recusando autem judici quadraginta dies sunt praestituti, ex quo petitio fuit reo rite denunciata. Ubi porro post litem contestatam novus iudex creatus, aut suspectus recusari debeat, idem spatium decurret, ex quo novo iudici muneris possessio delata, aut suspecti iudicis denunciatio facta. Quod si suspicionis causa postea emerferit, intra triginta proximos dies allegari debet. Eo termino elapso, litigator ex quavis causa non auditur. Ceterum si decretum de suspicionem factum *notorie* iniustum sit, Princeps rem aliis Magistratibus *ex integro* dijudicandam demandare solet (c).

Legitimae recusationum causae, quae ad odium, amorem, sordes, & imperitiam revocantur, quaeque ex toto titulo Pragmaticarum

G. 3

de

(a) *Pragm. 15. §. 2. de Susp. official.*

(b) *d. Pragm. 15. §. 23. eod.*

(c) *Collect. reg. P. II. tit. 75. litt. 26. an. 1766.*

de Suspicionibus. Officialium hauriri possunt, etiam ad singulares iudices pertinent, sive e collegio sint, veluti Praefectus annonae, & *Consultor* Cappellani Majoris, seu plane singulares extra collegium (a) (1). Ceterum ubi iudices plane singulares recusentur, veluti regii, ac baronales gubernatores, nullum depositum fieri debet (b). Quod si Iudex recusari veritus, religioni sibi esse dixerit, suffragium in causa ferre, haec excusatio *scrupulus* dici solet. Id porro si fuerit factum, collegium, cuius est definire litem, rem cognoscet, & *scrupulo* dari, aut non esse locum pronunciabit (c). Illud postremo praeteriri non debet, in causis suspicionum non pauciores tribus iudicibus sententiam dicere oportere (d). Ubi vero tres fuerint suspicionis iudices, communi suffragio rem dijudicare debent: si unus e tribus discrepet, rem

(a) *Pragm.* 23, *eod.*

(b) *Sanfelicius Decis.* 287. *Collect. reg. litt. P. II. tit. 75. litt. 29. an. 1768.*

(c) *Pragm.* 15. §. 12. *eod.*

(1) Adversus Fiscī patronos duae tantum suspicionis causae afferri possunt, vel scilicet ubi capitalis cum recusante inimicitia intercedit, vel ubi ejus causa cum fisci rationibus conjuncta est. *Collect. reg. litt. P. II. tit. 75. litt. 15. an. 1741.*

(d) *Collect. reg. litt. P. II. tit. 75. lit. 22. an. 1762.*

rem ex integro cognosci, jussit Ferdinandus IV. (a) (1).

Adversus actorem exceptio datur legitimisationis personae, qua asseritur, ipsum non habere legitimam personam standi in judicio, (b). Ita pupilli sine tutore, sine curatore minores in judicio consistere non possunt, & dilatoriae huic exceptioni subjiciuntur. Itidem tutor, curator, procurator, syndicus, cessionarius, & heres hujusmodi exceptioni subsumuntur. At reo inter alias exceptiones praecipue datur *exceptio hostici*, *laudatio auctoris*, & *exceptio compromissi necessarii*, si lis inter cognatos, aut affines sit. Exceptione hostici se tuetur miles; eaque opposita quindecim diebus, antequam iter arripiat, & quindecim postquam reversus fuerit, immunitatem responsionis in judicio habebit; judiciumque

G 4

coc.

(a) *Ibid. eod. litt. 28 an. 1767.*

(1) Ubi Actuarii, aut scribae S. R. C.; Camarae Summariae, M. C. Vicariae, & aliorum Tribunalium inferiorum suspecti postuluntur, satis est, ut recusans, ejusve procurator recusationem juratus proponat. Si juramentum jurare detrectet, non auditur. Quod si porro calumniandi animo litigator recusationem allegaverit, judex de perjurio cognoscat, & recusationem rejiciat. *Collect. reg. litt. P. II. tit. 76. litt. 3. an. 1771. & litt. 4. an. 1773.*

(b) L. In rebus 2. C. Qui legitim. person.

coeptum interquiescet (a). *Laudatione* vero auctoris, qui de rei evictione tenetur, denunciatur, quo in jus veniat eum defensurus, qui actione in rem ipsam convenitur. Auctor laudatus si in loco iudicii moretur, ejusmodi petitionis vigore iudicium nullatenus retardari debet; si vero absit, dilatio reo conceditur, qua auctor in locum iudicii venire possit, reusque de defensionibus plene informari. Illud autem certum est, sententiam contra reum defentum latam, adversus auctorem sine novo iudicio executioni mandari (b) (1).

Exceptio compromissi datur cognatis, & affinibus ad quartum usque gradum *inclusive* computandum. Scilicet, lite inter huiusmodi personas exorta, alteruter litigantium ante datio-
nem termini ad probandum compromissum petere

(a) *Constit.* Hostici exceptionem, de *Except. hostic. ponend.*

(b) *Pragm.* 2. de *Dilation. an.* 1477.

(1) Interdum qui rem alieno nomine possidet, uti commodatarius, conductor, actione in rem pulsatus dominum nominare solet, ut ipse iudicio discedat, & actor cum domino in iure contendat. Illud inter *laudationem auctoris*, & *domini nominationem interest*, quod in illa reus in iudicio manere cogatur, in hac e iudicio discedat; in auctoris laudatione auctor, nisi fiscus sit, apud eundem iudicem, coram quo actio instituta, reum debet defendere; in domini nominatione dominus ex sua persona forum declinare potest.

tere potest. Lis autem compromittitur in duos conjunctos, vel communes amicos, qui de jure tantum pronunciabunt, nisi litigantibus placuerit, ut etiam de facto sententiam dicant. Electi arbitri, ubi concordēs sint, *laudum* intra duos menses pronunciare debent. Quod si fuerint discordes, ultima die, vel quodcumque ante lapsum duorum mensium, tertium eligent non suspectum, vocatis partibus, quae in promptu suspectos nominare debent. Si partes, vel altera ex eis nominare suspectos in promptu cessaverit, tertius ab arbitris eligitur, qui intra unum mensem una cum ipsis arbitris, vel altero ex ipsis *laudum* dicet. Quod si intra praestitutum terminum arbitri sententiam non dixerint, duplum salarii ipsis constituti in solidum singuli solvere coguntur. Salarium autem ipsis definitum est quinta pars tricesimae inter eos dividenda, qui concordēs in laudo dicendo fuerint. Ceterum compromissi petitionem cessare placuit in causis feudalibus, & ubi instrumenta, sententiae, & obligationes liquidae proferantur (a). Ab arbitris porro ad iudices loci, in quo *laudum* latum, si quis se laesum putaverit, adire non prohibetur. Ii autem, auditis arbitris, ex iisdem actis intra mensem, aut, si res novis argumentis demon-

strari

(a) *Pragm. 1. de Arbitris, an. 1647.*

strari debeat, intra duos ad summum menses sententiam pronunciabunt. Judicum sententia executioni mandabitur: nec audietur litigator, nisi facta reali executione cum fidejussione *de restituendo in casu retractationis*. Executione porro peracta, Sacrum Consilium, vel M. C. de gravamine cognoscet (a).

Ex ipsa causa plures promanant exceptiones. Hujusmodi sunt exceptio pacti *de non petendo intra certum tempus* (b), exceptio *moratoria* competens ei, qui inducias plerumque quinquennales a Principe exoravit, ne interim a creditoribus divexetur (c). Haec autem exceptio non aliter valet, nisi fidejussio idonea de debiti solutione praebeatur (d). Huc referri potest exceptio de ordine judicii, veluti si petitorium ante possessorium instituat. Eodem denique respiciunt exceptio editionis instrumentorum, exceptio obscuri libelli, discussionis inventarii, ordinis, divisionis, & aliae id genus.

Quamvis autem explorati juris sit, dilatorias exceptiones ante litis contestationem opponi oportere, quae tamen post litem contestatam emergunt, lite contestata, recte afferuntur. Quin nonnullae dilatoriae exceptiones post ipsam sententiam oppositae ejus executionem impediunt

(a) *Pragm. 2. eod.*

(b) L. Exceptiones 3. ff. de Except.

(c) L. Quoties 2. C. de Prec. Imp. offer.

(d) L. Univerſa 4. C. eod.

diunt, veluti judicis non competentis, *cujus jurisdictio prorogari non potuit; quaeque temperamentum aliquod sententiae afferunt, cujusmodi sunt, quae *modificativae* vulgo appellantur, veluti exceptio beneficii *competentiae*, separationis, collationis bonorum, & aliae id genus. Ejusmodi autem exceptiones intra triginta dies post *mandatum de parendo* proponi debent: eo termino elapso, frustra opponuntur (a).

Quod ad peremptorias exceptiones, eae semper agentibus obstant, & opponi possunt in quocumque litis articulo ante rem judicatam, objectaeque litem omnino perimunt (b). Hujusmodi exceptiones si vel nullam auctori competere actionem, vel extinctam ostendant, litis ingressui, ejusque contestationi viam praeccludunt. Si itaque reus litis ingressum impedire velit, exceptiones ejusmodi intra dies tres a citatione numerandos allegabit; quas tamen intra quinque dies probare debet. Si secus factum, exceptiones ad *merita causae* reservatae intelliguntur. Judex porro intra alios dies quinque proxime sequentes de iis exceptionibus pronuntiabit (c).

Licet autem peremptoriae exceptiones quodcumque recte opponantur ante sententiam, quae-

---

(a) *Pragm. 4. §. 25. de Dilation. an. 1612.*

(b) *L. Exceptiones 3. ff. de Except.*

(c) *Pragm. 5. de Ord. judicior. an. 1477.*

quaedam tamen post ipsam sententiam etiam locum habent. Hujusmodi sunt exceptiones Vellejani, & Macedoniani, quarum alteram favore sexus muliebris, alteram odio foeneratorum post sententiam admitti placuit (a). Quin & post ipsam sententiam recte opponuntur exceptiones solutionis, & compensationis, quae non impugnant judicatum: omnia enim judicia tacitam in se continent conditionem, nisi solutum sit (b).

TITULUS V.

De Litis Contestatione.

Contestari litem dicuntur duo, vel plures adversarii, quod, ordinato judicio, utraque pars dicere solet, TESTES ESTOTE, ait Festus (c). Litis itaque contestatio fiebat olim, cum, edita reo coram Praetore actione, & opposita exceptione, litigatores mutuis sponsonibus se provocantes, de omni re testes appellabant. Post litis contestationem judex dabatur, qui causam cognosceret, sententiamque ferret ex formula a Praetore praescripta.

Ita quidem lis contestabatur, ubi judicia ordinaria fuerunt. At judiciorum sollemnitatibus

exo-

(a) L. Tamen 11. ff. ad S. C. Macedon.

(b) S. ult. Instit. de Perpet. & temporal. action.

(c) Festus v. contestari.

exoletis, judiciisque extraordinariis factis, *lis contestata videtur*, cum iudex per narrationem negotii causam audire coeperit (a), i. e. cum controversiae statum per narrationem propositam, & contradictionem objectam intelligit (b). Ne porro reus temere ad iudicium profiliret, viginti dies, ex quo in jus vocatus, ei fuerunt a Justiniano praefiniti ad deliberandum, cedere ne, an contendere iudicio vellet (c). Idem tamen Imperator cautionem ab actore praestari iussit, *se vel intra duos menses litem contestaturum, vel reo convento damnum restitutum in duplum* (d). At Fridericus II. in omnibus judiciis offerri libellum voluit, nisi causa sit infra duos augustales; atque in jus vocatum statim litem contestari edixit, contestationemque in principalibus personis per *negationem*, vel *confessionem*, in procuratoribus, & defensoribus aliorum per *ignorantiae verbum* fieri constituit (e). Lite vero legitime contestata, sacramentum de calumnia ab utraque parte praestari idem Imperator iussit secundum divales veterum Principum sanctiones (f).

Licet autem de litis contestatione ita Fri-
de-

(a) L. un. C. de Lit. contestat.

(b) L. Rem non novam 14. §. 1. C. de Judic.

(c) Nov. 53. cap. 3.

(d) Nov. 96. cap. 1.

(e) Constit. Dilationes, de Dilat. & except.

(f) Constit. Lite, de Process. judic.

dericus edixerit; tamen hodie sollemnitatibus exoletis, & sacramento calumniae neglecto, lis contestata videtur, ubi terminus *ad probandum* fuerit litigantibus a iudice praefinitus (a). Probatorius hujusmodi terminus ambabus partibus semper datur (b). Longior, breviorque terminus praestituebatur olim, prout vel in urbe adessent, vel abessent testes (c). Hodie ea res iudicis religioni remittitur, qui, loci, temporis, & litigantium ratione habita, breviorē, longioremve terminum praestituere solet. Ceterum quamvis Fridericus II. deliberationis inducias e medio sustulerit; tamen si actio post triginta annos instituatur, bimestre spatium reo datur, quo decernat, cedere, an contendere velit: eoque spatio curren-
te, terminus ad probandum praestitui nequit (d).
Lite

(a) *Collect. reg. litt. P. 11. tit. 82. litt. 11. an. 1769.*

(b) *Ritu, Item servat M. C. 90. tit. Fisco non dat. term.*

(c) *Pragm. 7. de Ord. judicior. an. 1477.*

(1) Si intra vicesimum ab urbe lapidem sint testes, quindecim dies continui dantur ad probandum. Si longius testes absint, quinque dierum spatium datur pro singulis dietis, cuilibet dietae viginti millibus passuum attributis; ita quidem, ut quaecumque fuerit absentia, terminus tres menses non excedat, nisi secus iudici videatur. Ubi vero nullus certus terminus praefinitur, viginti dies praestituti censentur. *Pragm. 7. de Ord. judic.*

(d) *Pragm. 18. §. 3. n. 2. cod.*

Lite contestata, omnes incipiunt malae fidei possessores esse (d); procuratores domini litis efficiuntur (b) (1); & usucapio, praescriptioque interrumpitur (c). Per ipsam litis contestationem temporariae actiones fiunt perpetuae, i. e. ad annos quadraginta extenduntur (d). Quin, contractu veluti inter actorem, & reum inito, actiones morte finiri solitae adversus heredes per litis contestationem transeunt (e). Postremo, lite contestata, in causa reconventionis locum non habet exceptio judicis non competentis (f). TI.

(a) L. Sed etsi lege 25. §. 7. ff. de Heredit. petit.

(b) L. Procuratoribus 22. C. de Procurator.

(1) Procurator dominus litis effectus etiam post excessum ejus, qui agendam, vel defendendam litem mandaverat, potest inchoatam causam finire l. Nulla 23. C. de Procurat. Hujusmodi dominium efficit, ut post litem contestatam hi, qui mandaverunt, non habeant facultatem negotia persequendi, nisi capitales inimicitiae, vel morbus, vel alia necessaria causa intercesserit. Tunc enim litem, etiam his invitis, transferri, rescriptis Constantinus l. Procuratoribus 22. C. eod. Ceterum apud nos seu ante, seu post litem contestatam procurator mutari a mandante non potest, nisi iudex declaraverit, justam subesse mutationis causam. Procurator vero si temere mandato renunciaverit, ducatis viginti quinque multabitur, coeptumque judicium cum eo peregetur. Pragm. 11. §. 4. de Dilation.

(c) L. Nec bona 10. C. de Praescript. long. temp.

(d) L. Saepe ult. C. de Praescr. 30. vel 40. ann.

(e) L. Aliam 29. ff. de Novat.

(a) Nov. 96. cap. 2.

TITULUS VI.

De Probationibus.

TErmino probatorio litigantibus praescripto, probationes expediri debent seu per scripturas, seu per testes. Quidquid autem Romani juris fuerit, Fridericus II. unicum utrique parti probatorium terminum concedi jussit. Intra praescriptas inducias actorem, & reum, nisi probationes *simul*, & *semel* expediverint, nullatenus audiri voluit; nisi *personae minoris*, aut *mulieris privilegium*, vel *causa alia superveniens allegetur* (a). Ceterum ex receptis in Regno Neapolitano moribus scripturae post ipsum terminum elapsum produci consueverunt.

Jam vero, quo facilius probationes fiant, litigatores *positiones* quasdam factum continentes scripto offerre judici solent, quois adversa pars jurata respondeat ajendo, vel negando. Positiones, quas litigator se *credere* respondet, probatione non egent: pro iis positionibus, quibus respondere renuit, habetur loco confessi. Positionibus respondere in triduo adversa pars jubetur. Responsiones vero in biduo adversario tradendae, ut, si velit, in triduo pro-

---

(a) *Constit. Litterarum de Processu judicis.*

proximo alias addat positiones, quibus respondeatur (a): Ceterum cum per hujusmodi positiones plerumque lites longius protraherentur, Carolus Borbonius in qualibet judicii parte positionibus locum esse, jussit. Quin illud quoque edixit, ut litigator, si in loco judicii foret, ipse positionibus responderet: si inde abesset, procurator etiam speciali mandato destitutus respondere cogeretur, judicio non retardato (b).

Porro si nihil a positionibus fuerit expressum, probationes a testibus, vel scripturis desumi debent. Testes quidem intra terminum a judice praefinitum nominandi sunt ab actore, & praestito juramento examinandi (c). Ex receptis tamen moribus in foro Neapolitano obtinet, ut testes intra quinque dies post terminum nominentur; examinentur vero, quocumque tempore libuerit (d). Testes autem duos ad fidem rei gestae faciendam sufficere, responderunt Prudentes; ita tamen, ut & domestici testimonii fides improbetur (e), & nemini in re propria dicendi testimonii facultas sit (f) (1).

Tom. II.

H

Te.

(a) *Pragm. 8. de Ord. judic. an. 1477.*

(a) *Pragm. 18. §. 1. n. 22. de Ord. judic.*

(b) *Ritu In primis 69. de Modo procedend.*

(c) *Revitus ad Pragm. 8. de Ord. judic.*

(d) *L. Ad fidem 11. l. Ubi numerus 12. ff. de Testib.*

(e) *L. Etiam 3. C. eod.*

(f) *L. Omnibus 10. C. eod.*

(1) *Ubi plures testes interrogari per leges jubentur,*

Testium fides diligenter examinanda, ait Calistratus, Quamobrem cujusque conditio exploranda in primis, utrum quis decurio, an plebejus; honestae sit, & inculptae vitae, an notatus, & reprehensibilis; locuples, an egens; amicus, an inimicus. Hinc quanta fides habenda testibus, judices magis scire posse, rescripsit Hadrianus (a). Ceterum, cum testibus magis credendum sit, quam testimoniis, & alia sit auctoritas praesentium testium, alia testimoniorum, quae recitari solent (b), non solum in criminalibus judiciis, sed etiam in pecuniariis unusquisque cogitur testimonium perhibere de his, quae novit (c). Tantum venturis ad judicium sumtus itineris ab actore dari debent (d). Quod si retineri, eos sit necesse, impendia ipsis praestari oportere, ex rescripto Hadriani respondit Ictus (e).

Testes, ubi in jus veniant, a judice sunt interrogandi. Verum apud nos negotiorum mole
di.

tur, ii omnes audiri debent, si rem probatam velimus, ut in specie a Justiniano praescripta in l. Testium 18. C. de Testib. Quin si quibus in negotiis rogatos testes esse oporteat, per testes fortuitos res frustra probabitur l. Heredes palam 21. ff. Qui testam. fac. poss.

(a) L. Testium 3. ff. de Testib.

(b) d. l. 3. §. 4. ff. eod.

(c) L. Constitutio 16. C. eod.

(d) L. Quoniam 11. C. eod.

(e) L. Testium 3. §. 4. ff. eod.

distenti iudices ipsos praesentes testes ab *Examinatore* ab ipsis delecto, qui plerumque Scriba causae esse solet, interrogari jubent. Ubi porro his in S. C. fuerit, res uni ex iis committi debet, qui *Examinatores* S. R. C. audiunt. Tantum si examinador ad absentes testes ire noluerit, iurique suo renunciaverit, vel lis non excedat summam ducatorum 3000., examen extra territorium Neapolitanum faciendum potest alteri a iudice demandari (a). Quin & Neapolitanis civibus privilegium datur, quo sine examinadoris renunciatione testes a iudicibus locorum jussu S. C. interrogentur (b). Illud autem certum est, si testes absentes fuerint, intra quinque dies a notificato decreto termini, litigatores, *testium nominatione* facta, loca, ubi degunt, designare oportere, quo *commissionales* litterae dari queant (c). Quod si testes extra Regnum interrogandi sint, locis, in quibus desunt, designatis, pro quolibet dilationis mense ducati quindecim deponi debent partim fisco, partim adversario cessuri, ubi probationes per testes ab eo, qui petiit, factae non fuerint (d). Ceterum ne quid fraudis hac in re fiat, locusque studio partium detur, litigatores intra biduum a notificato decreto termini

(a) *Pragm.* 18. §. 3. n. 5. de *Ord. judic.*

(b) *Privilegi*, e *Capitoli* cap. 36. an. 1503.

(c) *Pragm.* 4. §. 9. de *Dilat.* an. 1612.

(d) *Pragm.* 3. eod. an. 1509.

notam, seu *listam* suspectorum examinatorum exhibere debent, sive examinatores S. R. C. ii sint, seu *scribae*, seu locorum Gubernatores. Eo termino elapso, si suspectos allegare litigatores velint, non audientur, etiamsi in integrum restitutione juvari petant (a); nisi nova aliqua suspicionis causa postmodum emergerit (b).

Delecti examinatores, *requisitoria* expedita, i. e. citata utraque parte ad videnda juramenta testium (c), testes ipsos ad testimonium dicendum citabunt. Ea dicitur *citatio ad testes*. Hisce peractis, testes ab adparitore citati, quos jure Romano coram adversario interrogari oportebat (d), seu ob male intellectam Zenonis constitutionem (e) (1), seu quo major esset edendarum depositionum libertas, remotis partibus, secreto ab Examinatore sunt interrogandi, eorumque describenda testimonia. Interro-

ga-

(a) d. Pragm. 4. §. 10.

(b) *Caravita ad Rit.* 147.

(c) *Ritu*, Item quod si detur terminus ad probandum 143. *de Testib.*

(d) L. *Judices* 18. C. *de Fid. instrum.*

(e) L. *Nullum* 14. C. *de Test.*

(1) Cum Zeno jussit in L. 14. C. *de Testib.* *testes judicantis intrare secretum*, Interpretes secreto testes audiendos inde intulerunt. Sed *secretum* in cit. constitutione memoratum nil aliud sonat, quam *secretarium*, seu locum judicii. Vide Hesychium v. *Σεπτερος*.

gationes porro fiunt ad articulos . Articuli sunt certae factorum circumstantiae , de quibus testes interrogati respondere debent . Ii ea de causa fuerunt inventi , ut omnis cavillandi ratio in responsionibus praecideretur . In singulis articulis ultra septem testes non audiuntur , nisi lis sit de confiniis , & de factis antiquis , de quibus *pretenditur memoriam hominum non extare* , quibus casibus decem audiri possunt (a) . In qualibet autem causa ultra quadraginta , aut , si ita judici videbitur , ultra quinquaginta testes audire non licet (b) .

Quemadmodum per testes , ita per scripturas in judiciis probationes fiunt . In exercendis enim litibus eandem vim obtinent tam fides instrumentorum , quam depositiones testium , ait Constantinus (c) . Scripturae aliae publicae sunt , aliae privatae . Publicarum scripturarum nomine & publica instrumenta veniunt , & quae in iudicio sunt confectae , & quae privatim scriptae in publicis tabulariis rite sunt repositae (d) . Publica autem monumenta rite confecta potiora testibus esse , respondit JCtus (e) . Ea si deperdita fuerint , &

H 3

aliun-

(a) *Ritu Statuimus , de Refrenat test. Pragm. 1. de Test. refrenat. & repuls.*

(b) *Pragm. 50. de Offic. S. R. C.*

(c) *L. In exercendis 15. C. de Fid. instrument.*

(d) *L. In donationibus 31. C. de Donation.*

(e) *L. Census 10. ff. de Probat.*

aliunde de rei gestæ veritate constare queat, non tollitur substantia veritatis (a). Proinde illatae dispensatori pecuniae, si ob amissionum instrumentorum casum probatio deficiat, inspectio rationum fiscalium fidem demonstrabit (b). Tanta autem est publicorum instrumentorum vis, ut, ipsis allatis, nulla alia probatione sit opus (1). Privatae porro scripturae scriptori non prosunt. Quare neque fiscum, neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere, rescripsit Gallienus (c). Quae vero privata scriptura nec scriptori prodest, nec creditoribus nocet, ea adversus scriptorem, ejusque heredem valet. Ita si quis substantiae suae mensuram descripserit, aut ab alio descriptam subscripserit, non licebit heredibus adversus eam scripturam resultare (d).

Termine probatorio elapso, ipso jure fit *publicatio in causa*, & utrique parti acta judi-

(a) L. Cum instrumentis 10. C. de Fid. instrum.

(b) L. Illatae 4. C. eod.

(1) Si instrumentum extra Regni fines confectum proferatur, judex, rebellionis probitate cognita, ei robur & firmitatem non denegabit. *Ritu*, Item servat 188. *Non dat. fid. instrum.* Ceterum hujusmodi Instrumentis nulla vis est, nisi Regalis Camera S. Clarae decreto suo, quod dicitur *Recipitur*, ea firmarit.

(c) L. Exemplo 7. C. de Probat.

(d) *Nov.* 48. c. 1.

dicialia inspiciendi copia datur . Quod si intra quatuor dies post terminum elapsum litigatores justas causas allegaverint, quare publicatio *pro facta* haberi non debeat, iudex publicationem poterit retardare (a) . Post publicationem quemadmodum scripturas usque ad sententiam proferre licet ; ita & testes producere prohibemur ; nisi citati testes vel examinitoris culpa , vel iusta alia ex causa non fuerint interrogati (b) .

Publicatione facta, intra dies octo proximae sequentes *processus* partibus datur , quo testes in octo diebus proximis repellere possint, novumque terminum, qui *repulsae* appellatur, postulare, quique medietas est primi termini (c) . Ne quid vero temporis praestituti lapsus litigatoribus noceat, ubi opportune *repulsam* non postularint, solent procuratores sibi cavere , emissâ protestatione , se *repulsam* sibi reservare . Ceterum licet olim *repulsa repulsae* in iudiciis obtineret, qua refutarentur testes producti ad refellendos testes in primo termino interrogatos ; eam tamen vitilitigatorum fraudibus aptissimam abolevit Carolus Borbonius ; iussitque, in ipso *repulsae* termino afferri, quod testibus infringendis produci oporteat (d) . Haec quidem generatim obtinent . Tantum Ecclesiis,

H 4

mi-

(a) *Pragm. 11. de Ord. judicior. an. 1477.*(b) *Pragm. 3. de Test. refrenat. an. 1477.*(c) *d. Pragm. 11. de Ord. judis.*(d) *Pragm. 18. §. 25. eod.*

minoribus, viduis, ceterisque miserabilibus personis salva sunt beneficia ipsis concessa (a). Quapropter elapso *repulsae* termino, ipsis indulgeri altera dilatio solet; modo intra tricesimum a publicatione diem ea fuerit petita (b).

Probationibus expletis, fiebat *actus ad concludendum*, i. e. *monitio conclusionis in causa*. Tum succedebat *conclusio ipsa in causa*, i. e. *interlocutio*, qua iudex decernebat, probationibus amplius locum non esse. Sed *actu ad concludendum*, & *conclusionem in causa* a Carolo Borbonio prudentissime abolitis, hodie, probationibus completis, iudex ad sententiam dicendam devenit. Eam vero antequam ferat, iudiciario actu, qui *monitio ad sententiam* vocatur, partes monere debet (c).

TITULUS VII.

De Sententiis, & Interlocutionibus.

Absolutis probationibus, monitisque partibus, iudex sententiam pronunciare debet. Sententia dicitur iudicis pronunciatio, quae finem
con.

(a) *Pragm. 11. de Ord. iudic.*

(b) *Pragm. 17. eod.*

(c) *Pragm. 18. §. 1. n. 23. eod. an. 1738.*

controversiae imponit, seu condemnatione, si-
ve absolute (a). A sententia distat interlo-
quutio, i. e. praeceptum judicis in principio,
vel in medio litis interpositum, quod plerum-
que litem non finit, aut perimit, sed ad fi-
niendam litis praeparationem spectat (b). Illam
definitivam, hanc *interlocutoriam* sententiam
Pragmatici dicunt.

Sententiam judex nullo partium studio ab-
reptus ferre debet secundum leges, constitutio-
nes, moresque receptos (c). Illud autem ob
oculos habebit, aequitatem stricto juri praefer-
ri oportere (d). Quin nec summorum magi-
stratum sententias non rite judicatas sequetur:
non enim exemplis, sed legibus judicandum,
edixit Justinianus (e). Ne qua porro fraus sen-
tentiae fiat, sententias *de scripti recitatione*
proferri, voluerunt Imperatores. Quin nec no-
men *sententiae* eam habere, edixerunt, quae di-
cta fuerit, cum scripta non sit; ut per appel-
lationis sollemnitatem rescindi ipsam, non opor-
teat

(a) L. 1. ff. de Re judic.

(b) L. Post sententiam 9. ff. de Sentent. & in-
terlocution.

(1) Interdum tamen interlocutio litem perimit,
puta, admitta exceptione peremptoria l. 37. C. Th.
de Appellat.

(c) Pr. Inst. de Offic. Judic.

(d) L. Placuit 8. C. de Judic.

(e) L. Nemo 13. C. h. t.

teat (a). Sed apud nos dictam ab urbanis magistratibus sententiam rationibus seu ex Romano, sive ex patrio jure petitis muniri, eamque typographicis formis committi, jussit Ferdinandus IV. (b). Si quid secus factum, sententia numquam rei judicatae auctoritatem obtinebit. Id porro ad eas interlocutiones pertinet, quae, causa cognita, proferuntur (c). Illud etiam fuit ab ipso Rege constitutum, ut in dubiis legum articulis, qui neque ex patriis legibus, neque ex jure communi definiri queant, judices, nulla habita ratione opinionum Pragmaticorum, ipsarumque Decisionum forensium, rem ad Principem referant, unde judicandi formam accipiant (d). Ceterum ubi ad

(a) *L. Statutis 3. C. de Sentent. ex brev. recit.*

(b) *Collect. Reg. litt. P. 11. tit. 47. litt. 6. an. 1774.*

(c) *Ibid. litt. 7. an. 1774.*

(d) *Ibid. litt. 9. an. 1774.*

(1) Ex jure Romano in dubiis rerum articulis judices ad Principem referre solebant judicandi rationem ab ipso accepturi. Ubi autem judex referre ad Principem putaret, edere apud acta litigatoribus consultationis exemplum debebat, ut, si cui forte relatio minus plena, vel contra, videbatur, is refutatorias preces similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerret *l. 1. C. 2. C. de Relation.* Sed Justinianus postquam hujusmodi relationes comprobaverat *Nov. 82. c. 14. Nov. 113. c. 1. C. Nov. 115.* eas tandem abolevit, jussitque, judices, quod justum fuerit visum, decernere. *Nov. 125. cap. 1.* Sed ea Justiniani constitutio nusquam recepta.

De Sententiis, & Interlocutionibus. 123
ad Principem fuerit relatum, ante ipsius re-
scriptum sententia ferri nequit.

Sententia autem intra quindecim dies a *monitione* dici debet. Si vero de ea re conten-
datur, de qua actio ante triginta annos fuerit
instituta, post mensem ab ipsa *monitione* senten-
tiam iudices ferre jubentur (a). Sententia die
fasto (b), publice, officio praesente, proferri
debet (c), partibusque ex libello legi (d) (1)
seu per scribas, seu per actorum magistros.
Tantum si lis in S. C. sit, sententia vix pro-
lata *lecta lata* censetur, i. e. partibus jam pa-
tesfacta intelligitur. Quare ubi intra decem
dies non fuerit reclamatum, per *mandatum de*
parendo jubetur victus, ejusve procurator sen-
tentiae obtemperare. Id ni faxit, forti, ar-
mataque manu, si opus fuerit, sententia exe-
cutioni demandabitur (e). TI-

(a) *Pragm.* 18. §. 3. *n. de Ord. judic.*

(b) L. Si ut proponis 4. C. *Quomod. & quand.*
jud. sent. prof.

(c) L. Cum sententiam 6. C. *de Sent. & interloc.*

(d) L. Statutis 3. *de Sent. ex brev. recit.*

(1) Iudices olim sententias in libellum collatas
partibus legere debebant. Tantum Praefectis Prae-
torio, & illustribus iudicibus datum, ut per offi-
cium suum, eosque, qui ministerium suum ipsis
accommodabant, sententias definitivas recitare possent.
1. Hac lege 2. C. *de Sent. & interlocut.* Sed ab hac
sollemnitate omnia fere Europae tribunalia recesserunt.

(e) *Pragm.* 5. *de Offic. S. R. C.*

(2) Hodie *mandatum de parendo* est vice notifica-
tionis, quod typis mandari oportet, *Collect. litt.*
P. 11, t. 47. *litt. I. ann. 1774.*

TITULUS VIII.

De Appellationibus.

Appellationum usus ea de causa fuit receptus, ut iniquitas judicantium, vel imperitia corrigeretur; licet nonnumquam bene latae sententiae in pejus refoventur: neque enim utique melius pronunciat, qui novissimus sententiam dicit, ut ait Ulpianus (a). Est autem appellatio ab inferiore iudice ad superiorem provocatio, ut hic iniquam corrigat sententiam (1). Adversus definitivam sententiam ex regulis Romani juris provocari potest: adversus interlocutiones appellationi locus non datur; nisi vim definitivae sententiae interlocutio habeat, vel per eam gravamen inferatur, quod emendari per definitivam non possit (b). Verum ex jure Pontificio adversus interlocutiones admitti appellationes placuit sine discrimi-

(a) L. 1. *pr. ff. h. t.*(b) L. Ante sententiam 2. *ff. de Appellat. recip.*(1) Ea gradatim fieri debet. Quae omisso medio, ad superiorem statim deferretur, facta *per saltum* dicitur, atque emendatur. Proinde si quis ab iudice, quem a Praeside provinciae acceperat, recta Principem appellasset, eum ad Praesidem remitti oportere, rescripserunt Antoninus, & Verus l. Imperatores 21. §. 1. *ff. h. t.*

mine (a). At Tridentini Patres, jure Romano restituto, appellationes per quoscumque superiores judices recipi vetuerunt, nisi a definitiva fuerint interpositæ, vel a definitiva vim habente, & cujus gravamen per appellationem a definitiva nequeat reparari (b). Id Carolus Borbonius lege lata confirmavit (c). Ceterum, appellatione ad superiores judices adversus inferiorum judicum interlocutiones proposita, horum jurisdictio non minuitur, nisi ea fuerit ab illis inhibita (1) (d). Istæ autem inhibiti-
tio vel temporaria est, vel perpetua. In temporaria inhibitione judex superior, cognita gravaminis injustitia, actisque ad inferiorem remissis, cum pergere in judicio jubet. In perpetua vero inhibitione, ubi scilicet de gravamine constet, inferior judex in causa procedere prohibetur, lisque apud superiorem judicem disceptari præcipitur. Quin & illud, invita civili jurisprudentia, ex Pontificio fortasse ju-
re

(a) Cap. 9. & 15. de Appell. ex.

(b) Conc. Trid. Sess. 24. cap. 20. de Reformat.

(c) Pragm. 18. §. 1. n. 2. de Ord. judic. Collect. reg. litt. P. 11. tit. 27. litt. 3. an. 1750.

(d) Pragm. 18. §. 1. n. 2. de Ord. judic.

(1) Inhiberi autem judex non potest in causis alimentorum, quæ non excedunt summam ducatorum duodecim, in causis mercedum locationis domorum, obligationum penes acta, liquidationum instrumentorum, & bancalium apocharum verificatarum.

re (a) apud nos inolevit, ut ob gravamen, quod per interlocutionem futurum timetur, liceat litigatori superiorem judicem adire, quae jubet, acta ab inferiore judice transmitti, ut de gravamine, quod ipse inferre meditatur, cognosci possit. Ea dicitur appellatio a futuro gravamine.

Jam vero quemadmodum per appellationem ipsae interlocutiones revocantur; ita licet litigatoribus ab eodem judice postulare, ut interlocutionem in melius reformet. Hujusmodi petitio dicitur *instantia contrarii imperii*. Quod enim jussit, vetuitque Praetor, contrario imperio tollere, & repetere licet, ait JCtus (b). Quamvis autem ad judicis jussum ea lex pertineat; tamen ad omnes interlocutiones usu fori producta est (1). Tantum si interlocutio a collegio fuerit prolata, ab eodem collegio ex-

re-

(a) Cap. 2. de Conjug. servor. ex.

(b) L. Quod jussit 14. ff. de Re judic.

(1) Sunt pleraeque species, in quibus interlocutoriam judex emendare non potest. Ita si mandata executioni interlocutio sit; si judex interlocutionem vel expresse comprobaverit, vel tacite, ad ulteriora progressus; si interlocutio comprobata fuerit per sententiam definitivam superioris judicis; si interlocutio partium consensu prolata sit; si proferatur una cum definitiva; si vim definitivae habeat; si judex, se incompetentem judicem fuerit interlocutus, interlocutionem revocari, frustra petitur. Vide Interpretes ad l. 14. ff. de Re judic.

receptis moribus tolli non potest. Ceterum cum interlocutiones in rem judicatam non transcant, usque ad sententiam licebit judici interlocutionem revocare seu sua sponte, seu partibus petentibus. Illud quoque certum est, ab interlocutione judicis vel ad collegium provocari, vel ad superius Tribunal. Tantum si interlocutio circa *acta ordinatoria* fuerit pronunciata, ad ipsum collegium appellatio competit, de cujus decreto nulla amplius querela datur.

In appellatione tria tempora distinguuntur, *interponendae* scilicet, *introducendae*, & *peragendae* appellationis. Ea tempora *fatalia* vulgo dicuntur. Interponendae appellationi Justinianus, antiquo jure abrogato (b), decem dierum spatium a recitatione sententiae computandum praefinivit (c). Ni intra eos dies fuerit appellatio interposita, sententia in rem judicatam abit, & executioni demandatur.

Introducendae appellationi pro diversa locorum distantia diversum olim fuit praestitutum tempus. At Justinianus intra triginta dies, ex quo oblata fuit appellatio, actitata in causa cum propria subscriptione iudices litigatoribus praebere jussit, ut illi possent haec insinuare.

ma-

(a) *Pragm.* 18. §. 1. n. 21. de *Orde judic.*

(b) *L.* 1. §. 11. 12. & 13. ff. *Quando appell. sit.*

(c) *Nov.* 23. cap. 1.

magistratui (a). Porro intra quintum diem litterarum dimissoriarum, quae *apostoli* (1) dicebantur, postulatio, & acceptio ex officio facienda erat. Si secus factum, qui appellare volebat, praescriptione ab agendo submovebatur (b). At Fridericus II. jure Romano nequam abrogato, illud dumtaxat subrogavit, ut, si ad Principem fuerit appellatum, intra quinquaginta dies ab interpolita appellatione appellator *processum judicii, & appellationis Magnae Curiae, seu Magistro Justitiarum praesentare* deberet. Ubi vero ad alios majores judices a minorum sententia fuerit appellatio interjecta, pro locorum distantis, & causarum qualitatibus appellationum tempora praestitui voluit a judicibus, unde appellatum; modo quinquaginta dierum spatium dilatio non ex-

---

(a) *Nov. 126. cap. 3.*

(1) *Apostoli* dicebantur litterae, quae post appellationem interpositam dabantur ab eo, a quo appellatum, ad eum, qui de appellatione erat cogniturus. Sensus litterarum talis erat, appellasse, puta, L. Titium a sententia illius, quae inter illos dicta est. Sufficiebat autem petiisse intra quintum diem litteras dimissorias *instanter, & saepius*, ut, si non acciperet, idipsum contestaretur. Si per eum staret, qui debebat dare litteras, quominus daret, hoc accipienti non nocebat, *l. un. ff. de Libell. dimissor.* Sed apostolorum usus jamdiu apud nos exolevit.

(b) *Paul. Sent. V. 34.*

cederet. Ea porro omnia in ipso apostolorum tenore contineri statuit. Illud postremo addidit, ut, si post appellationem interpositam appellator e judicio discederet, appellatione veluti deserta, sententia rata permaneret: nisi ipso jure nulla a judice superiore, dicatur. (a). Ab hoc jure Fridericiano mores in foro recepti, in eo recesserunt, quod, apostolis valere jussis, tempus ab eo judice praefinitur, ad quem fuerit appellatum; &, elapso tempore praestituto, ubi justa subsit causa, *processusque* sit tempori *praesentatus*, causa in S. C. ex iisdem actis examinari solet, nova dilatione negata (b).

Appellationis peragendo judicio, annum praefinituit Justinianus: si justa intercederet causa, biennio illud absolvi jussit. Iis temporibus elapsis, si lis non foret dijudicata, veluti deserta appellatione, ratam victoris sententiam manere voluit (c). Sed apud nos raro ob solum anni, vel biennii lapsum appellatio deserta declaratur.

Per appellationem interpositam, licet a judice repudiata sit, inferioris judicis jurisdictione suspensa, in eo statu omnia manere, quo tempore pronuntiationis fuerunt, rescripsit Gordianus (d). Itaque si quis abstinere se ordine jussus sit, & provocaverit, coetum parti

Tom. II.

I.

ci

(a) *Constit. Appellationum, de Appellation.*

(b) *Rapolla de Jur. Regn. P. II. l. IV. c. 20.*

(c) *Nov. 49. in Praefat. §. 1.*

(d) *L. Appellatione 3. C. de Appellat.*

cupabit, auctore Ulpiano: neque enim ullam injuriam patietur, qui sententiae non adquevit (a). Ubi quid porro fuerit ab inferiore judice innovatum (*attentatum* ea innovatio appellatur apud Pragmaticos) id a superiore judice primum omnium emendari debet. Tum ex integro de controversia cognoscetur, & judicabitur; novo termino litigatoribus dato *ad non posita ponendum, & non probata probandum*.

Porro pleraeque sunt species, in quibus appellationi locum non esse placuit. Ita ab interlocutionibus in collegio prolatis, quae *acta ordinatoria* respiciunt, appellare non licet. Item denegatur appellatio in judicio recusationis judicis. Et frustra appellatur a decreto, quod ex confessione factum est, vel contumacia rei (b). Quin in quibusdam speciebus ipsa sententiae executio non impeditur per appellationem, seu admittitur appellatio quod ad actum *devolutivum*, non *suspensivum* (c). Ita in causa alimentorum, *adsecurationis*, dotium, mercedis

fa-

(a) L. Un. §. 4. ff. *Nihil. innov. appell. interp.*

(b) L. Observare 2. C. *Quor. appell. non recip.*

(c) L. 1. C. *ead.*

(1) Appellationis divisionem in *suspensivam*, & *devolutivam* veteres ignorarunt. Eam Pontifices primi excogitarunt in causis momentaneae possessionis cap. 10. & 15. ex. de *Restit. spoliat.* Ceterum appellatio *devolutiva* rem ad superiorem judicem defert, sententiae vero executionem non remoratur.

famulorum, momentanae possessionis (a), sententiae non impeditur executio. Praeterea executio non suspenditur in iudicio *assistentie* (b), in causis, quae summam duarum unciarum non excedunt (c); & a M. C. ad S. C. non datur appellatio suspensiva in causis, quae non sunt ultra summam ducatorum quingentorum (d). Ceterum illud adverti debet, ex provinciis utriusque Calabriae, Hydruntina, Bariensi, utriusque Aprutii, & Lucaniae causas, quae non excedunt summam ducatorum ducentorum, ex aliis provinciis causas infra summam ducatorum centum per appellationem ad urbana tribunalia deferri non posse, easque ad regias Audientias pertinere, unde appellatio ad urbana tribunalia datur quod ad actum devolutivum, non suspensivum, i. e., non retardata sententiae executione (e).

(a) L. Un. C. de Moment. possess.

(b) Pragm. 2. de Appellat.

(c) Ritu M. C. 257.

(d) Collect. reg. litt. P. 11. tit. 27. litt. 4. an.

1753.

(e) Pragm. 18. §. 1. de Ord. judic.

TITULUS IX.

De Nullitatibus.

INterdum citra appellationis adminiculum, sententia, vel interlocutio *nulla* retractari patitur. Id in ea specie obtinere solet, ubi sententia jure firmitatem non habet. Dubium enim non est, id., quod contra jus gestum videtur, sine appellatione posse rescindi (a). Itaque ubi sententia injusta est, adversus eam remedio *nullitatis* experiri possumus, superstitionis appellationis ambagibus submotis.

Jam vero sententia & ante, & post executionem *nullitatis* argui potest. In priori specie executio impeditur; in posteriori, quod ex sententia judicis solutum, repetitur. Atque id sibi volunt Pragmatici, ubi ajunt, nullitates vel *per modum exceptionis* proponi, vel *per modum actionis*. Quae *per modum actionis* opponuntur *nullitates* ex regulis Romani juris, annos triginta olim durabant, & rebus judicatis maximam incertitudinem afferebant. At hodie qui agendo sententiam nullam argue-re contendit, nisi intra decennium experia-

tur.

(a) L. Certa. 5. C. *Quand. provoc. non est nec.*

tur, non auditur (a). Ubi vero per exceptionem quis *nullitates* proponat, intra sex a decreti *notificatione* dies opponere illas jubetur (b). Quod si addendi novas causas sibi jus reservaverit, non prohibetur intra alios sex dies eas afferre (c). Ceterum licet nullitatum remedio afferendo patriis legibus sex praestituti sint dies; tamen si sententia in S. C. dicta sit, ea intra dies quadraginta post notificatum *mandatum de parando*, nulla argui potest (d).

Porro sententia nulla argui non potest, nisi iustae nullitatis causae afferantur. Iis libello descriptis subscribere debet vel procurator, vel causae patronus, si ex facto *nullitates* deducantur. Quod si sententia nulla dicatur veluti contra jus scriptum pronunciata, unus causae patronus libello subscribet, praeterea nemo (e). Causae vero, ex quibus nullitatum auxilio experiri possumus, eo redeunt, ubi scilicet sententiae iniquitas *notoria* est. Notoria iniquitas dicitur, vel ubi contra jus seu commune, seu municipale; vel ubi contra publicas scripturas in Actis ante sententiam exhibitas fuerit pronunciatum (f). Ceterum de nullitatibus in vim ex-

---

(a) *Pragm. 4. §. 21. de Dilat.*

(b) *d. Pragm 4. §. 18. eod.*

(c) *Pragm. 8. §. 4. eod.*

(d) *Pragm. 11. §. 4. eod.*

(e) *Pragm. 4. §. 24. eod.*

(f) *Pragm. 4. §. 20. eod.*

ceptionis oppositis ex iisdem actis decernitur. Quae vero *per modum actionis* proponuntur, novo iudicio subijci debent.

Illud autem ad coërcendam litigantium temeritatem apud nos fuit constitutum, ut sine certa pecunia apud Acta deposita *nullitates* ne recipiantur (a). Iis tantum depositi necessitatem remitti placuit, quorum de paupertate ex rescripto Regalis Camerae S. Clarae constiterit. Olim quidem ubi lis in S. C. non excederet summam ducatorum mille, depositum erat duarum unciarum, i. e. ducatorum duodecim: si lis ultra eam summam foret, quindecim unciae, i. e. ducati nonaginta deponi debebant (b). At deinde ex regio rescripto depositum duplicari placuit (c): quo jure utimur. Quod si in M. C. nullitates adversus decretum definitivum proponantur, depositum erit ducatorum duodecim, ubi lis sit ultra ducatos septuaginta quinque: si infra eam summam causa fuerit, depositum sex ducatorum erit. Adversus ipsas interlocutiones si nullitates opponantur, sine deposito eas admitti vetitum. Si interlocutio a Sacro Consilio in collegio pronunciata *nullitatis* arguatur, depositum ducatorum viginti quatuor erit. Ubi adversus interlocutiones M. C. in

col-

(a) d. Pragm. 4. §. 16. eod.

(b) Pragm. 5. de Offic. S. R. C.

(c) Regi hujus rescripti mentio fit in cit. Pragm. 5. an. 1545.

collegio prolatis nullitatis remedio experimur, ducati tres deponentur: si vero adversus interlocutiones domi a iudice pronunciatas eo nomine contendamus, deponi debent caroleni quindecim (a). Ceterum ubi nullitates ordinem iudicii respiciunt, quae post sententiam non admittuntur, in M. C. caroleni quindecim, in S. C. ducati sex deponi debent (b). Isthæc pecuniaria multa fisco cedit, si nullitates non subsistere, fuerit pronunciatum; secus, depositum domino restituetur.

TITULUS X.

De Reclamatione.

Olim Praefectis Praetorio id privilegii fuit datum, ut appellari ab eorum sententia non posset (c). Id inde factum, quia *vice sacra* iudicare censebantur. Cum vero non semel contra leges molitos Praefectos Praetorio intellexissent Principes, aliquid excogitandum oportuit, quo eorum sententiae emendarentur. Proinde Diocletianus, & Maximianus litigantibus in amplissimo Praetorianae Praefecturae iudicio, si contra jus se laesos affirmarent, Principi *sup-*

I 4

pli-

(a) *Pragm. 1. §. 1. de Procurat.*

(b) *Pragm. 4. §. 17. de Dilat. Pragm. 18. §. 1. n. 19. de Ord. iudic.*

(c) *l. Un. ff. de Offic. Praef. Praetor.*

plicandi potestatem fecerunt. Supplicandi porro facultatem intra biennium dederunt post successionem judicis numerandum (a). At Justinianus edixit, ut si post prolatam sententiam intra decem dies Praefecto Praetorio, ejusve consiliariis fuerit supplicatum, non aliter executioni sententia traderetur, nisi victor dignas praebuisset fidejussiones *tantae quantitatis*, quantae fuit condemnatio; ut si post hanc retractationem, modo legitimo procedente, sententia resolveretur, res ei restitueretur cum augmentis legitimis. Si vero intra decem dierum inducias non obtulisset libellum is, qui se lacsum existimaret, executionem causae sine fidejussore procedere jussit, retractationis jure illi servato, qui se gravatum putaret (b). Cum vero suprema apud nos tribunalia *vice regia* judicent, quod olim Praefecto Praetorio datum privilegium, id ipsis concessum videri debet (c). Ceterum quae in jure Romano *Supplicationes* dicuntur, eae a Pragmaticis *Reclamationes* appellantur. In eo tamen a Romani juris supplicationibus distant receptae apud nos *reclamationes*, quod in illis biennium excurrerat, ex quo Praefecto datus successor foret (d); in his

(a) *L. Un. C. de Sentent. Praefect. Praetor.*

(b) *Nov. 119. cap. 4.*

(c) *Pragm. 5. de Offic. S. R. C.*

(d) *L. Un. C. de Sent. Praef. Praetor.*

his tempus a lata sententia computatur (1).

Expediendo reclamationis negotio annus ex jure civili praefinitur. Ubi justa subfit retardandae reclamationis causa, alter annus reclamanti conceditur: biennio elapso, perempta reclamatio censetur. Ceterum cum ex juris Pontificii rationibus appellationis judicio expediendo tertius annus concedatur (a), idem fatalis terminus in causis reclamationum fuit apud nos constitutus (b). Post eas temporis indicias nullum victo superest remedium, nisi in integrum restitutione juvetur. Sed hodie hic legum rigor passim remissus, & post ipsum triennium reclamationis negotium peragi solet.

TI-

(1) Inter appellationem, & reclamationem illud intercedit discrimen, quod appellatio sententiae executionem suspendit, quousque appellationis judicium finiatur: reclamatione vero proposita, executioni sententia demandatur. Praeterea, appellatione interposita, novum judicium apud superiorem judicem instituitur; reclamatione proposita, causa in eodem tribunali ex integro pertractatur. Proinde Tribunalis Praefectus, cui fuerit supplicatum, ubi adversus interlocutionem sit reclamatum, eidem judici mandat, ut iterum rem ad collegium referat. Quod si contra sententiam sit reclamatum, idem Praefectus alteri judici mandat, ut de sententia, & omni re referat.

(a) *Pragm. 1. de Appellat.*

(b) *Pragm. 53. de Offic. S. R. C.*

TITULUS XI.

De Restitutione in integrum.

Restitutio in integrum vel ut *actio redintegrandae rei*, seu *causae* (a) spectari potest; vel uti exceptio, seu remedium, quo, sententiae executione suspensa, novoque judicio instituto, prior sententia retractetur. Nos priorem in integrum restitutionem nil morati, de posteriori tantum disputabimus.

Restitutionis beneficium Romanis acceptum referri debet. Sane, postulata in integrum restitutione, omnia in suo statu esse debere, donec res finiatur, rescripsit Gordianus (b). Quare sententia adversus eum pronunciata, qui restitutionem in integrum impetavit, executioni demandari nequit (c). Ne vero temere quis per in integrum restitutionem sententiae executioni impedimento foret, eam, causa cognita, Principes concedi jusserunt (d). Id apud nos obtinet. Ubi autem a iudice, causa cognita, fuerit pronunciatum, restitutioni in integrum esse locum, no-

(a) *Paulus Sent. l. 7. §. 1.*

(b) *L. Un. C. In integr. restit. postul.*

(c) *L. Si causa §. 2. C. de Transaction.*

(d) *L. In contractibus §. C. Quib. ex caus. major. in integr. restit.*

novum judicium inchoabitur, terminusque probatorius litigantibus praestituetur, prout in quovis ordinario judicio fieri solet.

Jam vero minoribus, quique minorum jure utantur, in integrum restitutio datur. In hunc censum veniunt civitates, vici, pagi, collegia licita, & Ecclesiae. Majores quoque certis ex causis in integrum restitui placuit. Ita si quis sub custodia militari detentus (a), vel reip. causa, aut officio legationis absens (b) indefensus fuit condemnatus, instaurationem judicii jure petit, & ex integro defensionibus utetur. Quod si privilegiarius cum privilegario contendat, restitutio in integrum recte denegabitur, resque ad jus commune redibit. Tantum si alter privilegiatus captus sit, & de damno vitando agat, ei restitutio, aequitate suadente, indulgeri debet. Illud quoque in praesenti argumento animadverti debet, propter modicam laesionem non audiri eum, qui in integrum restitui postulat (c).

Tempus restitutioni petendae praestitutum annus utilis olim fuit. At Justinianus in ejus locum quadriennium subrogavit. Hoc autem tempus computari placuit, ex quo cessavit causa,

---

(a) L. Si idcirco 2. C. Quib. ex caus. major. in integr. restit.

(b) L. 1. C. eod.

(c) L. Scio 4. ff. de In integr. restitut.

sa, qua restitutio indulgetur. Hinc quemadmodum omnis minor aetas excipitur in minorum restitutionibus; ita & in majorum restitutionibus tempus omne excipitur, quo Reip. causa abfuerint, vel aliis legitimis causis fuerint occupati (a).

TITULUS XII.

De Executione rei judicatae.

UBi nullum reo superest remedium, sententia in rem judicatam transit, atque executioni demandatur (1). Si in rem fuerit actum, & iudex litem auctori addixerit, possessor rem restituere cogitur. Quod si possessor restituere
jus-

(a) L. Supervacuam 7. pr. C. de Tempor. in integr. restit.

(1) Non desunt species, in quibus ipsius rei judicatae executio vel excluditur, vel retardatur. Ita rei judicatae executionem excludunt peremptoriae exceptiones SCti Macedoniani, Vellejani, solutionis, compensationis, novae conventionis. Retardatur rei judicatae executio per exceptionem ordinis, cedendarum actionum, inventarii confecti, vel conficiendi, beneficii competentiae, & alias id genus. De hujusmodi tamen exceptionibus videlicet Pragm. 4. §. 25. de Dilat. Pragm. 44. §. 2. de Offic. Mag. Insuper. & Pragm. 18. §. 1. n. 5. de Ord. judic.

jussus judici non pareat, si rem penes se habeat, manu militari possessio ab eo in victorem transferetur, & fructuum, omnisque causae nomine fiet condemnatio (a). Si in personam fuerit actum, quatuor menses ex jure Romano dantur reo judicati faciendi causa (b). At apud nos semel, atque iterum victus sententiae parere jubetur. Tum litterae *exequutoriales* victori traduntur, quibus pignora capi jubentur in causam judicati. Iis porro litteris intra annum, ex quo fuerint expeditae, creditor uti poterit, quacumque exceptione adversus executionem frustra opposita (c). Si annus fuerit elapsus, exequutio fieri nequit, nisi in jus fuerit reus vocatus. Tantum si *exequutoriales* litterae ex causa litterarum collybisticarum sint expeditae, intra ipsum decennium executio sine rei citatione peragi poterit.

Porro ubi pignora capi oporteat, primum res mobiles, deinde immobiles, postremo nomina debitorum capientur (d) (1). Pignora capta

(a) L. Qui restituere 68. ff. de Rei vindic.

(b) L. Sancimus 3. C. de Usur. rei judic.

(c) Pragm. 81. §. 14. de Offic. S. R. C.

(d) L. A Divo Pio 15. §. 2. ff. de Re judic.

(1) Si quis ad impediendam pignorum distractionem opposuerit exceptionem, esse executum in bonis alienis, ubi id non probaverit, ducatis duodecim multabitur partim fisco, partim creditori addendis. Pragm. 44. de Offic. Magistr. Justit.

pta subhastari jussu judicis debent. Ante venditionem tamen semel, atque iterum *mandato ad veluendum* debitor ipse, non procurator, monetur, ut pignus intra certum tempus luat. Praestituto tempore elapso, res pro modo debiti subhastabitur. Si emtor non inveniatur, pignus creditori addicetur (a). Ceterum ne qua fraus debitori fiat, pignora aestimari a *peritis* debent; ejusque aestimationis revisionem creditor, & debitor poterunt postulare (b).

Illud autem adverti debet, debitorem, cui nulla sunt pignora, in carcerem detrahi. Quod si debitor bonis cefferit, i. e., creditoribus bona sua omnia dederit in solutum, carcere liberabitur (c). Qui autem bonis cessit, a creditoribus non liberatur, nisi solidum solvat (d): obligatio enim solutione perimitur. Ceterum cessionis beneficium iis denegari placuit, qui debitum contraxerunt intra annum, ex quo beneficium illud petiverunt (e): quemadmodum & ab eo beneficio ii arcentur, qui civibus Neapolitanis debitores sunt ex emphyteusi, vel conductione praediorum sive urbanorum, seu rusticorum (f).

TI.

(a) L. Ordo rei gestae 3. C. de Execut. rei judic.

(b) *Pragm.* 2. de Magistr. art.

(c) L. Qui bonis 1. C. Qui bon. ced. poss.

(d) L. Si debitori 7. ff. de Cess. bonor.

(e) *Pragm.* 2. eod. 1508.

(f) *Pragm.* 1. eod. an. 1499.

(1) Cessionis bonorum non datur locus, nisi post libellum Principi, aut Regali Camerae S. Clarae oblatum.

TITULUS XIII.

De Judicio Summario.

Summarium judicium illud dicitur, in quo *summatim* sine ordinario strepitu judiciario causa cognoscitur (a). In summario itaque judicio licet, quae ad judicii essentiam pertinent, non omittantur, puta petitio, citatio, testium examen, repulsa, ceteraque hujusmodi; tamen longiores dilationes, & pleraque juris sollemnia omittuntur (1). Proinde, omitta testium citatione, & electione examinatoris, citato reo ad videnda testium juramenta, testibus examinatis, & probationibus inspectis a litigatoribus, sententia definitiva pronunciatur.

Jam vero pleraque sunt causae, in quibus summarium judicium peragi solet. Ita in *expe-*
di-

oblatum, re ad M. C. remissa, ab ea fuerit, causa cognita, auditisque creditoribus, pronunciatum, debitorem ad miserabile cessionis beneficium admitti oportere. Modus autem, quo cessio bonorum expediri solet, habetur in *Pragm. 3. de Cess. bonor. an. 1546.*

(a) L. A Divo Pio 15. §. 4. ff. de Re judic.

(1) In summario judicio ad actoris petitionem decretum expediri a iudice solet: *Capiatur summaria informatio, testes habeantur pro citatis, & relatis, & recipiantur coram.*

ditione praeambuli (1), quam dicunt; ubi petitur decretum quod vocant *spectare*, & *spectavisse* (2); & ubi decretum postulatur, quo declaratur, *expedire* pupillo, aut minori, rem alienare, contractum inire, summario iudicio res pertractatur. Praeterea summariae sunt quaestiones in principali causa incidentes; causae alimentorum, mercedum, honorariorum; causae nunciationis novi operis; causae de expellendo conductore e re conducta (*cause disfratise*). Quin & summario iudicio res expeditur in causa de agnoscendis, & alendis liberis (a); ubi petitur bonorum possessio ex edicto Carboniano (b) (3). Postremo summatim cognoscuntur iudicia omnia seu adipiscendae, seu retinendae, seu recuperandae possessionis (4); causae de ratio-

---

(a) L. Si quis 5. §. 3. ff. de Agnosc. & alendis liber.

(b) L. Carbonianum 3. §. 4. ff. de Carbon. edict.

(1) Decretum praeambuli illud dicitur, quo quis sive ex testamento, sive ab intestato heres declaratur.

(2) Decreto *spectare spectavisse* declaratur, fideicommissum, donationem, dimidium bonorum antiquorum ad quempiam pertinere.

(3) Si cui controversia fiet, an inter liberos sit, & impubes sit, causa cognita, perinde possessio datur, ac si nulla de ea re controversia esset, iudicium in tempus pubertatis, causa cognita, differtur, edit. Gn. Carbo. l. 1. pr. ff. de Carbon. edict.

(4) De adipiscendae possessionis interdicto, nil a iure Romano discrepant patriae leges. Interdictum tamen retinendae possessionis duplex apud nos agnoscitur.

tionibus a iudicibus reddendis (a); & causae, quae apud iudices negotiatorum aguntur, veluti apud Praefectum annonae, Praefectum nundinis, Delegatum cambiorum, Delegatos, Consulesve artificum, Tribunal commercii, & Tribunal magni Admirati.

TITULUS XIV.

De Judiciis Executivis.

Judicia executiva ea dicuntur, in quibus nec juris, nec facti disceptatione, sed executione tantum est opus. Quare nec petitio inscriptis, nec probatio per testes adhibetur, nec sententia condemnationis pronuntiatur; sed tantum litteris executorialibus res omnis expeditur.

Parata porro executio datur obligationibus penes acta, apochis bancalibus, litteris colly-

Tom. II.

K

bi.

---

scitur *summarium summarissimum*, & *summarium plenarium*. In illo is vincit, qui tempore litis institutae in possessione est; in hoc ille vincit, qui antiquiorem, justioreque possessionem demonstraverit. Quare in illo nudi possessionis actus veluti inspicuntur; in hoc ipsa *causae justitia degustatur*, ut ajunt Pragmatici. Quid autem patrio jure sit constitutum de recuperandae possessionis iudicio, apparet ex *Constit.* Circa violentiarum, de *Restit. poss.* & ex *Capit. Subditorum*, de *Poen. violent.*

(a) Vid. tit. Pragmaticarum de Syndicat. offic.

bistis *protestatis*, instrumento *liquidato*, de quo alibi disputavimus, & obligationibus ex causa tributorum, & vectigalium manantibus. Huc referri potest *processus*, quem *praeceptivum* dicunt. Scilicet nonnulla sunt judicia, quae paratam habent executionem post primum, & alterum praeceptum solutionis. Hujusmodi censentur judicia, ubi ex testamento, aut codicillis petitur legatum; ubi agitur ex publico instrumento a tabellione communi charta conscripto; ex tabulis nuptialibus a publico notario confectis, ab eoque adservatis; ex libris primariorum mercatorum, (*mercanti di ragione*); ex litteris *significatoriis*, quae rite fuerint a ratiocinatoribus expeditae adversus debitores fisci, universitatum, Ecclesiarum, aliorumque locorum piorum. Sane si quis ex hujusmodi scripturis experiatur, iudex primo *praecepto* statim reo mandat, ut *solvat* intra certos praescriptos dies. Eo termino elapso, *secundum praeceptum*, (1) emittitur. Ni reus intra praestitutos peremptorii decreti dies *praecepto* pareat, *realis*, & *personalis* executionis.

man-

---

(1) *Instantia contrarii imperii*, qua praeceptum revocari ab ipso iudice petitur, adversum primum decretum tantum afferri potest: secundum praeceptum ea *instantia* attentari nequit. Ab hoc decreto provocatio ad collegium datur sive in M. C., seu in S. C. *Pragm.* 18, §. 1. n. 11. *de Ord. judic.*

mandatum expeditur. Tantum si reus nobili sit loco natus, executionis mandatum ostendi solet, antequam militari manu executio peragatur (a).

TITULUS XV.

De Judicio assistentiae.

Interdum adversus tertium possessorem ex publico instrumento experimur, quo res nobis obligatas ab eo vindicemus. Hujusmodi actio *assistentia* nuncupatur, quia judicis auctoritas exoratur pro tuenda possessione rei hypothecae nobis subjectae. Hoc judicium in jure patrio natales suos agnoscit: ejus in Romanis legibus nullum vestigium deprehendere licet. Scilicet ex jure novissimo (b) ubi debitor rem hypothecae suppositam alienet, creditor, nisi personali actione ipsum debitorem excusserit, adversus tertium possessorem hypothecaria frustra expèritur. Huic incommodo quo obviam creditores irent, id excogitarunt, ut debitores publico instrumento bona pro debito obligarent, quae ipsi creditorum nomine, precarii

K 2

ti.

(a) Pragm. 18. §. 1. n. II. de Ord. judic.

(b) Nov. 4. cap. 2.

titulo possiderent, facta ipsis potestate bona obligata propria auctoritate capiendi, ni eis foret satisfactum. Eo itaque pacto si debitor a solutione cessaret, aut obligata bona in alium transferret, auctoritate sua creditor ea capere poterat. Cum porro in rixas, & arma res abiret, creditor auxilio, i. e. *assistentia* a magistratu exorata, militari manu bona obligata capiebat. Sed ab eo instituto labente tempore recedi placuit; atque iudicium *assistentiae* ab actione hypothecaria hodie vix discernitur.

Jam vero ut iudicio *assistentiae* sit locus, pactum *precarii*, & *de capiendo* adponi instrumento debet (a). *Constituti* (1) pactum, quod adscribere tabelliones instrumentis solent, negligi impune potest. Ceterum ubi *assistentia* fuerit a Praetore praestita, res obligata, sine ulla debitoris excussione, a tertio possessore statim aufertur, non impedita sententiae executione per appellationem. In praesenti autem specie appellatio sententiae executionem non retardat, ubi *assistentia* praestatur *ad finem adju-*

(a) *Pragm. un. de Assist. bonor. praest.*

(1) *Constituti* pacto debitor constituit, i. e. in se recipit, se rem obligatam a creditore possellurum, donec illi per debiti solutionem fuerit satisfactum. Effectus clausulae constituti est, ut creditor per se possit apprehendere possessionem rei hypothecae suppositae. l. *Fundi venditor ff. de Acquir. possess. l. Si pater, C. de Action. Emr.*

judicandi. Quod si iudex decreverit, ut assistentia praestetur cum adjudicatione in forma, & facultate vendendi ad sui electionem, appellationem quod ad actum devolutivum, & suspensivum dari, Pragmatici passim docent (a). Illud autem exploratum videtur, post ipsam adjudicationem creditori factam, posse debitorem intra biennium, pecunia creditori oblata, rem suam recuperare. Id cum Justiniano jure apprime consonat (b). Proinde eorum sententiam facile rejicias, qui cum Baldo (c) in alia omnia iverunt.

TITULUS XVI.

De Judiciis praeventione.

SI reus actorem iudicio provocaverit, actor iudicem a reo aditum, & scribam electum sequi debet. Hujusmodi provocatio, quae *judicii praeventio* vulgo dicitur, apud nos *judicium jactantiae* appellatur. Praeventio in omnibus judiciis locum habet, seu ordinaria ea sint, seu summaria, seu executiva. Praeventione autem obligationem nullam dicimus, vel quia per errorem, dolum, aut metum promissum; vel quia

K 3

fo.

(a) *Revitus ad Pragm. 2. de Appellat.*(b) *Vid. l. 3. C. de Jur. domin. imper.*(c) *Baldus ad l. 15. ff. de Damn. infect.*

soluzione, aut compensatione satisfactum.

Licet autem in aliis judiciis nil auctori praeventio obesset, in causis tamen executivis saepius debitores solutionem praeventione retardabant. Per Ritus enim M. C. invaluerat, ut in iis causis executio decerni adversus reum non posset, nisi lite ordinario iudicio dijudicata (a). Id in causa fuit; quamobrem Ferdinandus I. Aragonius (b) praeventioni locum esse noluit, nisi praestita a debitore fideiussione de solvendo debito, & poena unciarum decem, ubi vitus in praeventionis iudicio foret. Cum porro, veniente solutionis die, debitores creditoribus illuderent, praeventione instituta, cautum apud nos fuit, ut debitoribus, si quando penes acta fuerint obligati, non possent creditores iudicio praevenire, praeventione opposita, executio non retardaretur (c). At neque hinc debitorum cavillationibus finis factus. Quaestionem excitare inde coeperunt, utrum Pragmatica, quae obligationes penes acta tantum memorabat, ad ceteras quoque obligationes extendi deberet. Lis transactione veluti finita, distinctione a Pragmaticis inter juratas, & non juratas obligationes excogitata (d); quarum illis

-
- (a) *Ritu*, Item quod quando, de Praeventione.
 (b) *Pragm. un. de Praevent. moder. an. 1477.*
 (c) *Pragm. 44. de Offic. Mag. Justitiar.*
 (d) *De Rosa P. 1. cap. 14. n. 9.*

lis praeventionem obesse negarunt, nisi debitor solutione, aut compensatione se tueretur; his praeventionem officere dixerunt. Tandem Carolus Borbonius reum, si in praeventionis judicio victus foret, ad debitum, & poenam solvendam damnari jussit. Quod si judex debitoris fraudem in eo judicio instituendo intelligeret, eum debitae pecuniae depositum decernere posse voluit (a).

Porro praeventionis judicium apud quoslibet judices institui potest. Illud tantum adverti debet, eo judicio in M. C. instituto, literisque securitatis (*salvanguardia*) acceptis, debitorem ubique securum fore. Quod si praeventionis judicium fuerit apud inferiores judices institutum, acceptae securitatis litterae debitorem apud judices superiores non tuentur.

Solent interdum debitores provocare creditores, ubi petunt cessionem bonorum, de qua supra disputavimus; vel ubi patrimonium suum dividendum judicio sistunt. Ubi alterum faciunt, *patrimonium deducere* dicuntur. Deducto autem ad judicem patrimonio, nisi creditoribus auditis, et curatore bonis dato, securitatis litterae debitori concedi non possunt (b). Ceterum ubi deducto ad judicem patrimonio, securitatis litterae debitori dantur, eae ad-

(a) *Pragm.* 18. §. 1. n. 14. *de Ord. judic.*

(b) *Pragm.* 18. §. 3. n. 11. *eod.*

versus reales tantum actiones debitorem tuentur, a personalibus securum non faciunt, nisi, auditis creditoribus constiterit, eum casu decoxisse (a). (1).

TITULUS ULTIMUS.

De Publicis Judiciis.

A Libi praevertimus, delicta ferme omnia apud nos publica evasisse, quae magistratibus ex officio vindicare licet (b). Eorum tamen accusatio cuivis e populo non datur, cum in Fisci patronos fuerit translata. Tantum privatis accusare licebit, ubi suas, suorumque injurias persequantur (c). In-

(1) Id secus habet in cessione bonorum, ubi securitatis litterae adversus reales, & personales actiones debitorem tuentur. Discriminis ratio inde petitur, quod cessio bonorum, quae detruso in carceres debitori datur, ignominiam in se habere videtur; deductio vero patrimonii, quae a debitore fit, nullam continet ignominiam. Ut illud praeteream, quod si debitori personalis securitas pararetur per litteras securitatis, facile ipsi foret, patrimonio dolo, malo deducto, rebusque pretiosioribus absconditis, creditoribus fraudem facere. *Collect. Reg. litt. P. 11. tit. 131. litt. 4. an. 1754.*

(a) *Collect. Reg. litt. P. 11. tit. 131. litt. 4. an. 1754.*

(b) *Ritu 219.*

(c) *Ritu 191.*

Inter publica judicia primum locum obtinet judicium majestatis. Majestatis reus dicitur, qui summam in republica potestatem attentat (1). Crimen majestatis duplex est, alterum *perduellionis*, quod in *primo capite* dicunt; alterum *majestatis in specie*, quod in *secundo capite* appellant. Perduellionis reus est, qui hostili animo adversus Remp., vel Principem animatus per proditones, seditiones aliquid in ipsum molitur (a). Reus majestatis in *secundo capite* sine hostili animo summae potestatis jura laedit. Eo crimine tenentur, & qui monetae cuderint (b), & qui privatos carceres habuerint (c), & qui magistratibus violentas manus, atrocesve injurias intulerint.

Perduelles, publicatis bonis, capite damnantur, sive aufugerint, seu latitent, seu in locis rebellibus commorentur. Eandem poenam & ii subibunt, qui perduelles receptaverint, quique

---

(1) Est & crimen *majestatis divinae*. Eo tenentur haeretici, atque apostatae, quos bonorum publicatione, & capitali supplicio puniri jussit Fridericus II. *Const.* Inconsuetilem, *Const.* Apostatantes. Quin & haeticorum receptatores, fautores, socios, bonis omnibus publicatis, in perpetuum relegandos, idem Imperator censuit. *Const.* Patarenorum, de *Pataren. receptor.*

(a) *L. ult. ff. ad L. Jul. majestat.*

(b) *L. Si quis 2. C. de Fals. monet.*

(c) *L. Jubemus 1. C. de Priv. carcer. inhib.*

que eis auxilium dederint, aut consiliū, quo publice, vel occulte morentur in Regno, aut inde aufugiant. Imo si quis nomen perduellium, quos noverit in Regno morari, ad magistratus non detulerit, filiosve eorum aut receptaverit, aut consilio, auxiliove juverit, gravissime extra ordinem punietur (a) (1). Rei vero majestatis in secundo capite, sive falsam monetam cuderint, aut scienter acceperint (b), seu privatos carceres habeant (c), capitale supplicium, & publicationem bonorum subibunt. Si qui porro magistratibus injuriam irrogarint, pro modo delicti punientur.

Adulterium, quod lege Julia primum fuit vindicatum, Constantinus tam in masculis, quam

(a) Capit. Nuper apud Tranum, de Poen. & vindiēt. proditor.

(1) Huc referri ea possunt, quae veteres Principes adversus perduelles edixerunt. Nimirum perduellium memoria, si ante sententiam decesserint, damnatur, & bona fisco vindicantur: l. ult. ff. ad l. Jul. majest. Quin perduelles nec lugeri, nec sepeliri placuit. l. 11. §. 3. ff. de His, qui not. infam. l. 1. ff. de Cadaver. punitor. Postremo perduellium filii & parentum, & propinquorum, & extraneorum hereditate arcentur. l. Quisquis 5. C. ad l. Jul. majest.

(b) Const. Adulterinam, de Cudent. monet. adulter. Pragm. 1. de Monet.

(c) L. un. C. de Privat. carcer. inhib. Capit. Contra effrenatas, Ne quis auctorit. propr.

quam in feminis morte punivit (a). Justinianus vero adulterum capite damnavit; adulteram decalvatam, & fustibus caesam in monasterium detrudi iussit (b). At Rogerius marito, qui uxorem in ipso adulterio deprehenderit, impune esse voluit, si eam cum adultero in continente occideret (c): quod moribus fortasse apud Romanos olim invaluit (d). Fridericus vero II. adulteram, si filios non habeat, publicatione bonorum coercuit. Tum viro tradi ipsam voluit, cui ultionem thori violati per nasi truncationem permisit, ultra saeviri noluit: si maritus nasum uxori detruncare nollet, ne inultum crimen maneret, eam publice flagellari iussit (e). Sed hodie molliti adversus adulteros mores ad capitalem poenam deveniri non patiuntur. Adulterae itaque in monasterium perpetuo detrudi solent; adulteri vel relegantur, vel damnantur ad triremes. Ceterum licet hodie unis maritis uxores adulterii arcessere liceat, ut & ipsi magistratus in causa adulterii ex officio procedere prohibeantur; qui tamen, se

spe-

(a) L. Quamvis 30. C. ad L. Jul. de adult.

(b) Nov. 134. c. 10.

(c) Const. Si maritus, de Poen. uxor. in adult. deprehen.

(d) Vid. Gell. N. A. X. 28.

(e) Const. Legum asperitate, de Adult. & lenocin.

spectante, permittit cum ganeis suam conjugem lascivire, non poterit eam iudicio accusare. Viam quippe moechandi aperit, qui, cum possit prohibere, consentit, ut scite ait Rex Rogerius (a).

Quemadmodum adulterium, ita & lenocinium patriis legibus fuit punitum. Lenocinii crimen contrahunt, & qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio retinent (b), & qui quaestum ex adulterio uxoris (c), scortorumque prostitutione (d) faciunt. Lenones lex Julia *de adulteriis coërcendis* vindicavit. In Regno Neapolitano Rex Rogerius maritum lenocinii poena coërcuit, qui uxorem in adulterio deprehensam retinuit, adulterumque dimisit (e). Idem porro Rogerius lenas alienam castitatem sollicitantes tamquam ipsas adulteras nasi detruncatione puniri voluit (f). Eandem poenam & matres subire iussit, quae filias suas prostituerint: castitatem enim suorum viscerum vendere, inhumanum ei visum est, & crudele. Quod si filia se ipsa prostituat,

&

(a) *Constit.* Qui coram, *de Poen. adult.*

(b) *L. Crimen* 2. *C. ad L. Jul. de adulter.*

(c) *L. Mariti* 29. §. 3. *ff. eod.*

(d) *L. Athlera* 4. §. 2. *ff. de His, qui not. infam.*

(e) *Constit.* Maritum, *de Poen. marit. ubi adult. aufug.*

(f) *Constit.* Lenas, *de Lenis.*

& mater solummodo consentiat, res iudicis religioni remittitur (a). At ubi mater consentientem filiam, quam propter inopiam alere non potest, alicujus voluptatibus exponat, a quo sustentationem vitae praestoletur, eam lenarum poenae subjacere, injustum, & severum Fredericus censuit (b). Ceterum lenones, qui mulieres quaestuarias prostituunt, seu ad miseram, luxuriosamque vitam deductas ad meretricandum retinent, capitali supplicio addixit Ferdinandus I. Aragonius (c). Sed posteriores Principes e Regno lenones expelli jusserunt (d).

Stuprum, quod speciatim acceptum cum puero, virgine, & vidua honeste vivente committitur (e), lege Julia coercuit Augustus (f). Apud nos, si cum vidua, aut virgine foret id crimen admissum, stuprator, cui vitium obtulerat, aut ducere, aut dotare cogebatur olim, poena vel triremium, vel exilii adjecta, si foeminam a se corruptam dotare maluisset. Sed Ferdinandus IV. omnem stupri accusationem sustulit, & corruptae foeminae actionem tantum de-

---

(a) *Const. Matres, de Matrib. suas fil. exponent.*

(b) *Constit. Matres, de Poen. matr. fil. publ. prostit.*

(c) *Pragm. un. de Lenon.*

(d) *Pragm. 2. de Meretric. an. 1507.*

(e) *L. 34. §. 1. ff. ad L. Jul. de adulter.*

(f) *§. 4. Inst. h. t. l. 1. §. ult. ff. de Extrad. crimin.*

dedit, ubi vim passa fuerit (a). Masculorum autem concubitores vindicibus flammis Neapolitani Reges tradi voluerunt (b), quod olim edixerat Valentinianus (c).

Homicidas, si milites fuerint, vel in superiori gradu positi, ultore gladio, poenam capitalem sustinere, iussit Fridericus II.; si humili loco nati forent, furca suspensos ultimo supplicio addici voluit. Ubi vero quis injustum adgressorem, nocturnumve furem cum clamore, quem aliter comprehendere non valuit, occiderit, nullam calumniam sustinebit (d). *Assassini* quoque, qui scilicet ad hominem occidendum operam locant, aut conducunt, eorumque internuncii capite puniuntur (e). Quin si quis amatorium poculum, vel cibos quoslibet noxios porrexerit, unde aut mortuus aliquis sit, aut sensu abalienatus, capitali supplicio subjicietur. Ubi vero ex eo poculo nil damni bibenti illatum, publicatis bonis, carcerali custodiae reus per annum mancipabitur (f). Ceterum eos quoque suspendi Fridericus iussit, qui toxicum, aut malum venenum, quod ad

con-

(a) Collect. reg. lit. P. III. Suppl. 1. tit. 23. lit. 3. an. 1779.

(b) Pragm. 1. de Sodom.

(c) L. 6. C. Th. ad L. Jul. de adult.

(d) Constit. Terminum vitæ, de Homicid. puniend.

(e) Pragm. 1. de Assassin. an. 1573.

(f) Constit. Amatoria, de Pocul. amator.

confectionem utile, aut necessarium non sit, habuerit, vel vendiderit (a). Sed de hoc crimine apud nos extraordinarium Tribunal cognoscit, quod vulgo dicitur *Giunta de' veleni*.

Adversus vim seu publicam, seu privatam pro modo delicti poena a Neapolitanis Regibus fuit constituta. Vis atrocior morte, levior relegatione, aut triremibus vindicatur. Ita si quis sacratas Deo virgines, aut nondum velatas, occasione etiam matrimonio jungendi rapuerit, capitali poena cum feriri iussit Rex Rogerius (b). Eandem poenam indixit Fredericus II. virginum, viduarum, sponsarum, nuptarumque raptoribus, iisque, qui complices, fautoresque fuerint, ea consuetudine sublata, qua raptores raptam ducentes, vel matrimonio collocantes se capitali sententia eximebant (c). Adeo autem vis invisa Neapolitanis Principibus fuit, ut ultimo supplicio eos etiam addixerint, qui meretrices ipsas invitas compulerint suae satisfacere voluntati (d) (1).

Ad

(a) *Constit.* Quicumque, de *Vendent. venen.*

(b) *Constit.* Si quis, de *Rapt. & violent. monial. istat.*

(c) *Constit.* Capitalement, de *Raptor. virg. vel viduar.*

(d) *Constit.* Omnes, de *Violent. meretric. illata.*

(1) Si qua mulier raptus injuriam, aut vim non palsa aliquem de vi illata accusaverit, ubi de falsa delatione convicta sit, eam poenam subibit, quam
al-

Ad vim arcendam in eos quoque poena proposita est, qui arma detulerint, quae nocendi magis causa, quam alterius cujunque operis gratia sunt parata. Itaque si Comes arma detulerit, quinque uncias; si Baro, quatuor; si Miles simplex, tres; si burgensis, duas; si rusticus, unam unciam fisco componet (a). Sed per posteriores leges pro armorum diversitate res fuit definita. Quamobrem cultri palmo breviores, & sine cuspidē extra poenam legum censentur; longiores, & acuminati prohibentur, poena ducatorum duorum millium, aut triennalis relegationis in nobiles, ducatorum sexcentorum, vel triremium triennalium in ignobiles constituta, qui contra legem fecerint. Sed haec poena exolevit, atque in ejus locum subrogata est poena relegationis, vel triremium per septem annos. Quod si quis cum certis armis in Pragmatica 51. *de Armis* descriptis deprehendatur, quindecim annos relegabitur, aut damnabitur ad triremes. Denique contra eos, qui arma ignivoma deferunt, tribus palmis breviora, poena indicta est relega-

ga.

---

alteri praeparabat, si quae detulerat, comprobasset. Quod si supplicii tempore praegnans inveniatur, usque ad quadraginta dies post partum poenam prorogari jussit Fridericus II. *Constit.* Pessimam, *de Poen. mulier. injust. conquerent.*

(a) *Constit.* Intentionis, *de Illic. portat. armor.*

gationis, vel triremium per septem annos, aut ducatorum duorum millium in nobiles, sexcentorum in ignobiles (a). Poenam autem nemo subibit, nisi qui cum armis *in flagranti*, ut ajunt, fuerit deprehensus (b). Qui vero armis ignivomis ictum emiserint, seu aliquem vulneraverint, seu nemini nocuerint, ducatis mille multati octo annos relegantur, vel ad triremos damnantur, prout vel nobili, vel ignobili loco nati fuerint.

Falsi crimen interdum ultimo supplicio punitur, nonnunquam pecuniaria poena expiatur. Qui falsam monetam cuderint, aut scienter acceperint, publicatis bonis, capite puniuntur (c). Eadem poena eos sequitur, qui nummos aureos, vel argenteos raserint, vel quovis modo minuerint (d). Capitali quoque sententia eum feriri voluit Rex Rogerius, qui litteras Regias aut mutaverit, aut falso sigillo signaverit (e). Itidem morte punitur tabellio, qui falsum instrumentum conscripserit (f); quique apochas *bancalès* falsas exhibuerit, scripserit, dictaverit, quæ pecuniam vel in publicis mensis depositam, vel in arca Praefecti

Tom. II.

L

Acra-

(a) *Prag. 11. de Armis.*(b) *Prag. 4. § 39. eod.*(c) *Const. Adukerinam, de Cudent. monet. adulter.*(d) *Constit. Qui nummos, de Rasion. monet.*(e) *Constit. Qui litteras, de Falsar.*(f) *Constit. Judices ubique locorum.*

Aerario adservatam petierit, seu eam acceperit, seu non receperit (a). Testes autem, qui in criminali iudicio falsum deposuerint, ultimo supplicio traduntur. Qui in civili iudicio id falsitatis scelus ausi fuerint, manu detruncata, perpetuo exilio damnantur: eadem poena iis indicta, qui falsitatem consuluerint, instruxerint (b). Ceterum, qui de falso in civili iudicio fuerit condemnatus, si iterum in falsi crimen inciderit, capite punitur (c). Ubi porro quis rem vel pecuniam mutuo acceptam, vel apud se depositam, commodatamve fuerit inficiatus, creditore, depositore, commodatore illaesis, tertia parte rei in causam deductae fisco inferenda multabitur (d). Debitor denique qui suum chirographum inficiatur, si apocham *bancalem*, vel litteras collybisticas negaverit, ducatos decem in singula centena; sin alias privatas scripturas inficietur, ducatos quinque pro singulis centenis fisco poenae nomine solvere cogitur (e).

Furtum quoque inter publica delicta hodie cen-

(a) Pragm. 8. de Falsf. an. 1597.

(b) Pragm. 4. eod. an. 1556.

(c) Pragm. 3. eod. an. 1536.

(d) Constit. Regiae maiestatis, de Mutuat. & commendat. pecun.

(e) Pragm. 2. de Negant. mut. commod., vel depos. an. 1558.

censetur . Fures quidem , si infra augustalem quid furati sint , fustigatos & signatos , seu *mercatos* in fronte , e tota provincia banniri jussit Carolus I. Andegavensis : si ultra augustalem usque ad unam unciam furati fuerint , manus detruncatione puniri voluit : *suspensum* vero iis indixit , qui ultra unciam furtum commiserint , vel de pluribus furtis licet minimis forent convicti (a) . Sed haec poena ab usu recessit , & fures hodie mitius , severiusve puniuntur , prout *simplex* furtum fuerit , aut *qualificatum* . Qualificatum furtum plerumque extremo supplicio vindicatur . Ita si famulus domino quid abstulerit : si res sacra , vel pecunia publica subripiatur : si cum armis , in via publica , perfractis foribus , pariete perosso , in incendio , ruina , naufragio , tumultu furtum fuerit admissum , capite crimen coërceri placuit (b) . Haec de publicis judiciis delibasse sufficiat : plenior eorum scientia ex latioribus patriarum legum libris hauriri potest .

(a) Capit. Ad hoc , de Furt.

(b) Vid. tit. Pragm. de Furtis .

Series Regum Neapolitanorum.
Northmanni Reges.

Rogerius I. Rogerii Siciliae Comitis ex uxore Adelaida filius Rex an. 1130. Obiit Panormi an. 1154. mense Febuario.

Guilelmus I. cognomento *Malus* Rogerii primi filius ex uxore Alberia. Rex an. 1154. Decessit Panormi mense Majo an. 1166.

Guilelmus II. cognomento *Bonus* Guilelmi I. & Margaritae filius. Rex an. 1166. Sublatus est Panormi an. 1189. mense Novembri.

Tancredus filius naturalis Rogerii Apuliae Ducis primogeniti Rogerii I. Siciliae Regis. Rex an. 1190. E vivis excessit Panormi an. 1193.

Reges Suevo.

Henricus VI. Friderici I. filius. Rex an. 1192. Obiit Messanae an. 1197.

Fridericus I. sub nomine Friderici II. Imperatoris Henrici VI. & Constantiae filiae posthumae Rogerii I. filius. Rex an. 1197. Occubuit mense Decembri an. 1250.

Conradus Friderici II. filius ex Jole. Rex an. 1250. Excessit an. 1254. mense Majo.

Manfredus Friderici filius naturalis. Rex an. 1254. Cecidit in acie pugnans prope Beneventum contra Carolum I. Andegavensem an. 1266. mense Febuario.

Sub Carolo I. Andegavensi, scisso bifariam Regno, Andegavenses citra Pharum, ultra Pharum regnarunt Aragonenses.

Carolus I. Ludovici VIII. Galliarum Regis filius. Rex an. 1266. Obiit an. 1285. mense Januario. Corpus Neapoli sepultum in Majori Ecclesia.

Carolus II. Caroli I. filius. Rex an. 1289. Mortuus est 1309. mense Martio. Ejus corpus jacet in Ecclesia S. Dominici Majoris.

Robertus Caroli II. filius tertio genitus. An. 1309. Rex renunciatur. Occubuit an. 1343. mense Januario. Sepultus est pone altare majus Ecclesiae S. Clarae.

Joanna I. filia Caroli Calabriae Ducis filii Regis Roberti an. 1342. Occubuit an. 1382. jussu Hungariae Regis in lecto suffocata.

Carolus III. Dyrrachi-

Petrus I. maritus Constantiae filiae Manfredi. Rex Siciliae salutatur in Vespere Siculo an. 1282. Obiit pridie non. Octobris an. 1285.

Jacobus Petri filius Rex an. 1286. Sublatus est Barcinonae an. 1327. mense Novembri.

Fridericus II. Jacobi frater. Rex a Sicilia salutatur an. 1296. Obiit mense Junio an. 1337.

Petrus II. Friderici II. filius primogenitus patri succedit an. 1336. Decessit an. 1342.

Ludovicus Petri II. filius Rex coronatur an. 1342. E vivis excessit an. 1355.

chinus e progenie Caroli II. filius Ludovici Dyrrachini, Joannae succedit an. 1382. Obiit an. 1386.

Ladislau Caroli III. filius Rex salutatur an. 1386. Decessit an. 1414. mense Augusto. Ejus corpus in Ecclesia S. Joannis ad Carbonariam humatum.

Joanna II. Ladislao fratri successit an. 1414. Oeubit an. 1434. mense Febuario, Renato Duce Andegavensi herede instituto.

* * * *

* * * *

* * * *

* * * *

Fridericus III. cognomento *Simplex* Petri II. filius, Ludovico fratri succedit an. 1355. Obiit an. 1368.

Maria Friderici III. filia regnare coepit an. 1368. Nuptias iniit cum Martino I. Deceffit an. 1402.

Martinus I. defunctae Mariae successit an. 1402.

Martinus II. Martini I. pater, mortuo filio, regnum adeptus an. 1409.

Blanca Martini I. vidua duos circiter annos regnavit titulo *Regentis* an. 1410.

Ferdinandus Joannis I. Castellae Regis filius a Baronibus ad regnum erectus an. 1412. Obiit an. 1416.

* * * *

* * * *

Aragonenses :

Alphonfus I. Ferdinandi Castellæ & Siciliae Regis filius Rex Siciliae an. 1416. tum Neapolis an. 1442. *utriusque Siciliae Rex* primus omnium appellatus. Vita excessit an. 1458. mense Junio.

Neapolitani Reges.

Ferdinandus I. Alphonfi I. filius naturalis ex testamento patris ad Neap. regnum erectus an. 1458. Decessit an. 1494. mense Januario.

Alphonfus II. Ferdinandi I. filius Rex salutatur an. 1494. Regno Ferdinando filio abdicato, sese in Siciliam recepit, ubi an. 1495. obiit mense Novembri.

Ferdinandus II. Alphonso patri succedit an. 1495. Obiit an. 1496. mense Octobri.

Ferdinandus Catholicus Joannis Regis Navarrae, & Aragoniae filius Rex Siciliae an. 1479. Post varias rerum vices Neapoli potitur an. 1503. Collaterali Consilio instituto, diminuta potestate septem Officialium Regni, relicto pro-Rege Joanne Aragonensi Comite Rip-

Reges Siculi.

Joannes Rex Navarrae & Aragoniae, Alphonso fratri successit in regno Siciliae an. 1458. Occubuit an. 1479. mense Januario.

* * * * *

* * * * *

pecurae, in Hispaniam profectus decessit an. 1516. mense Januario.

Carolus. Austriacus V. Imperator Joannae filius, Ferdinandi Catholici nepos, Rex saluatur an. 1516. Abdicatis regnis omnibus Philippo filio, secessit in Monasterium S. Justi in Hispania. Obiit an. 1558. mense Septembri.

Philippus II. Caroli V. filius an. 1554. Regnum a patre abdicatum accepit. Occubuit an. 1598. mense Septembri morbo pediculari divexatus.

Philippus III. Philippi II. filius Rex saluatur an. 1598. Obiit an. 1621.

Philippus IV. Philippi III. filius Rex renunciatur an. 1621. E vivis sublatus est an. 1665. mense Septembri.

Carolus II. Philippi IV. filius natus an. 1661. postridie non. Nov. Rex adclamatur an. 1665. & argentei nummi recens cusi de nomine infantis Regis *Caroleni* dicti in publicum projecti. Ex binis nuptiis nullis liberis susceptis, heredem testamento scripsit Philippum Andegavensem Delphini filium secundogenitum. E vivis excessit an. 1700. mense Novembri.

Philippus V. Ludovici Delphini Galliae filius secundogenitus Rex Hispaniarum Versaliis declaratur an. 1701. Obiit an. 1746. mense Julio.

Carolus VI. Leopoldi Imp. & Margaritae Austriacae filius Rex Neapolis adclamatur an. 1707. Pace Ultrajecti inita, Sicilia Victorio Amadeo Sabaudiae Duci cessit, Regnum Neap.

&

& Ducatus Mediolanensis Carolo . At an. 1720. Sardinia Amadeo data cum *Regis* titulo, Sicilia, & Neapolis Carolo cesserunt. Obiit an. 1740. mense Octobri.

Carolus Borbonius Philippi V. & Elisabethae Farnesiae filius an. 1734. Neapolis Rex adclamatur. Mortuo Ferdinando fratre, in Hispaniam profecturus utriusque Siciliae Regnum Ferdinando filio abdicavit an. 1759. E vivis excessit an. 1788. mense Decembri.

Ferdinandus IV. Caroli Borbonii, & Mariae Amaliae de Saxonia filius P. F. A. Natus an. 1751. prid. Id. Januar. Rex renunciatus an. 1759. Hunc clementia, & iustitia duce, feliciter regnantem Deus aeternum sospitet.

605407

CON-

CONSPECTUS TITULORUM, QUI IN
SECUNDO TOMO CONTINENTUR.

*Prior numerus libram, alter
paginam indicat.*

A

D <i>De Apocha bancali</i>	III. 38
<i>De Appellationibus</i>	IV. 122

C

<i>De Censu consignativo</i>	III. 58
<i>De Contumaciis</i>	IV. 92

E

<i>De Emptione venditione</i>	III. 42
<i>De Exceptionibus</i>	IV. 96

I

<i>De Instrumentis, eorumque effectibus</i>	III. 22
<i>De Judiciis</i>	IV. 83
<i>De Judiciis praeventionis</i>	IV. 149
<i>De Iudicio ordinario</i>	IV. 86
<i>De Jure, & Fide bastae fiscalis</i>	III. 55
<i>De Jure Dotium</i>	III. 76
<i>De Jure Retraetus, seu congrui</i>	III. 69
<i>De Litis contestatione</i>	IV. 108
<i>De Litteris collybisticis</i>	III. 29
<i>De Locatione conductione</i>	III. 47
<i>De Mutuo, & Usuris</i>	III. 10

N

<i>De Nullitatibus</i>	IV. 132
------------------------	---------

O

<i>De Obligationibus</i>	III. 3
<i>De</i>	

	171
<i>De Obligatione penes Acta</i>	III. 40
P	
<i>De Pignoribus, & hypothecis</i>	III. 16
<i>De Probationibus</i>	IV. 110
<i>De Publicis judiciis</i>	IV. 152
R	
<i>De Reclamatione</i>	IV. 135
S	
<i>De Sententiis, & interlocutionibus</i>	IV. 118

1. The first of these is the fact that the
2. second of these is the fact that the
3. third of these is the fact that the
4. fourth of these is the fact that the
5. fifth of these is the fact that the

SIGNORE.

Vincenzo Orsino publico Stampatore di questa Vostra Fedelissima Città, supplicando umilmente espone alla M. V., come desidera dare alle stampe un libro, il cui titolo è: *Juris Civilis Neapolitani prælectiones &c.* Per tanto ne supplica la M. V. commetterne la revisione a chi meglio stimerà, e l'avrà *quam Deus.*

Rev. Can. D. Salvator Rogerius in hac Regia Studiorum Universitate Professor Primarius revideat autographum enunciati Operis, cui se subscribat ad finem revidendi ante publicationem, num exemplaria imprimenda concordent ad formam Regalium ordinum, & in scriptis referat potissimum, an quidquam in eo occurrat, quod Regiis juribus, bonisque moribus adversetur. Ac pro executione Regalium ordinum idem Revisor cum sua relatione ad Nos directe transmittat etiam autographum ad finem &c. Datum Neapoli die 21. mensis Augusti 1790.

FR. ALB. ARCH. REGINUS CAPP. M.

AUGUSTISSIME PRINCEPS.

UNiversarum legum complexio, quibus sapientissime constitutis florentissimi hujus Regni respublica continetur, quanti intersit ad decus & laudem civitatis, ut & perspicue explicetur, & probe intelligatur, tam est in propatulo, quam quod monitore non eget. Praeclare igitur operam suam posuisse mihi videtur non ignobilis in Regio tuo Lyceo Antecessor, qui ita Juris Civilis Neapolitani interpretationem prosecutus est; ut omnes adhuc scriptores, qui in eodem argumento versati sunt, facile superarit. Quae enim composita sunt, & descripta jura populi nostri, quae leges aptae ad jubendum, ac vetandum sancitae a providentissimis majoribus tuis, quae tandem jussa hujus civitatis saluti, & incolumitati pro varia temporum conditione lata sunt, haec, inquam, omnia tam dilucida sermonis puritate aequae, ac sententiarum pondere pertractat, ut ipsius oratio difficillimam illam societatem gravitatis cum elegantia consecuta videatur. Quamobrem tuum est, Celsissime Rex, ut hujusmodi Praelectiones in publicum emitti jubeas, quae tantum abest, ut vel minimum sacra Imperii jura, aut bonos mores attentent, ut etiam illa quam maxime tueantur. Dabam Neapoli VII. Kal. Septembr. MDCCXC.

Numini Majestatique Tuae

Devotissimus

Salvator Can. Rogerius.

Die 26. mensis Augusti 1790. Neap.

Viso rescripta S. R. M. sub die 26. currentis mensis, & anni, ac relatione Salvatoris Canonici Rogerii de Commissione Rev. Regii Cappellani Majoris ordine prefata Regalis Majestatis &c.

Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, ac approbationis Rev. Revisoris; Verum non publicetur, nisi per ipsum Revisorem, facta iterum revisione affirmetur, quod concordat servata forma Regalium Ordinum, ac etiam in publicatione servetur Regia Pragmatica, hoc suum.

TARGIANI.

CARUSO.

V. F. R. C.

Illustris Marchio Citus Praeses S. R. C. ac caeteri Aulorum Praefecti tempore subscriptionis impediti.

Paschale.

Reg. fol. a ter.

Izzo Cancelliere.

*Ill. Rev. Can. D. Salvator Rogerius in S. Theol.
Professor revideat, & in scriptis referat. Neap.
VIII. Kal. Septemb. 1790.*

JOSEPH. CAN. ROSSI DEPUT.

Jus Regni Neapolitani scita brevitare, & elegantia ex ipsis purioribus legum patriarum fontibus deductum exposuit collega meus Franciscus Rossi in Regia Neapolitana Academia Antecessor. In iis Cl. Auctor nova veluti luce patriis legibus affusa, cum adolescentium commodo maximopere inservit, tum ipsis subactis. Ictis non mediocri utilitati est, & ornamento. Nihil est in toto opere, quod aut Religionis sanctitatem aut bonos mores attentet. Ita censeo.

Neapoli VI. Kal. Sept. 1790.

Em. Tuac

Additiss. & Obsequ.

SALVATOR CAN. ROGERIUS.

Attenta Relatione Domini Revisoris imprimatur. Datum die 10. mensis Julii 1790.

N. EPISC. PHILOMELIENSIS.
VIC. GEN.

JOSEPH ROSSI CAN. DEP.

